

ISSUE №25

Part №4

International periodic scientific journal

—*ONLINE*

www.moderntechno.de

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 87.25)

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Issue №25
Part 4
February 2023

Published by:
Sergeieva&Co
Karlsruhe, Germany

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*

Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in technical sciences*

Editorial board: More than 200 doctors of science. Full list on page:

<https://www.moderntechno.de/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert Board of the journal: Full list on page:

<https://www.moderntechno.de/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "**Modern Engineering and Innovative Technologies**" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in IndexCopernicus, GoogleScholar.

UDC 08

LBC 94

DOI: 10.30890/2567-5273.2023-25-04

Published by:

Sergeieva&Co

Lußstr. 13

76227 Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@moderntechno.de

site: www.moderntechno.de

УДК 657

ACCOUNTING POLICY OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION OF POWER AND REFORM OF THE ACCOUNTING SYSTEM**ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ****Smirnova I.V. / Смірнова І.В.***Ph.D., assistant prof. / к.е.н., доцент*

ORCID: 0000-0002-3755-4045

Smirnova N.V. / Смірнова Н.В.*Ph.D., assistant prof. / к.е.н., доцент*

ORCID: 0000-0003-0816-9348

*Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, University Avenue, 8**Центральноукраїнський національний технічний університет,**м. Кропивницький, пр. Університетський, 8, 25008*

Abstract. The work examines the issues of formation and use of the accounting policy of the united territorial communities, which were introduced thanks to the implementation of the decentralization reform in Ukraine. The purpose of this publication is to outline the basic approaches to the formation of the accounting policy of united territorial communities for monitoring the state and developing models of strategic development of individual territories. The accounting and analytical support of the management system of united territorial communities has been studied. The differences in the organization of the accounting process in the united territorial communities have been clarified. A range of problems in the formation of the accounting policy of united territorial communities is outlined.

Keywords: accounting, accounting policy, management, accounting and analytical support, united territorial community, decentralization

Introduction. One of the sources of the constant deepening of the political and economic crisis in Ukraine is the excessive concentration of power at the highest level of management. In order to address this shortcoming, the process of decentralization of power is ongoing in Ukraine. In these conditions, the information support of decentralization, which consists in the processing and collection of information necessary for decision-making, acquires a new meaning. The issue of improving the processes of obtaining, accepting, using, transmitting, and storing information, which is the basis of information support, becomes relevant.

As a result of the reform, the United Territorial Communities (UTC) get direct inter-budgetary relations with the state budget, which, in addition to new opportunities, causes a significant number of obligations. Thus, the growth of the budget means an increase in responsibility not only to the central government, but also to the population of communities. Accordingly, accounting in the UTC should be as transparent and error-free as possible. In communities, the number of types of accounting operations (repair of infrastructure, provision of administrative services, financing of performers of various works) is growing significantly. Accordingly, the accounting structure becomes significantly more complicated, the number of operations increases significantly.

Research on improving accounting in the public sector of the economy was conducted by the following domestic scientists: O.O. Doroshenko, T.V. Kaneva, N.A. Lysko, S.V. Svirko, N.I. Sushko, N.M. Khorunzhak, O.O. Chechulina. Separate issues of accounting policy formation in the public sector are highlighted in [2, 3, 5, 6]. However, it is worth noting that almost no attention is paid to the theoretical and practical issues of the formation of information resources for the management of UTC in the complete absence of regulatory and recommendatory provisions. In the current regulatory documents, which regulate organizational issues of the activities of territorial communities, there are only general approaches to the information support of their management.

Therefore, a comprehensive study of the specifics of the formation and use of accounting policy for the information support of the management of the activities of the UTC in the conditions of decentralization and reform of the accounting of the public sector of the economy is still missing. Accordingly, the purpose of this publication is to outline the basic approaches to the formation of the accounting policy of the UTC for monitoring the state and developing models for the strategic development of individual territories.

Main text.

Accounting and analytical support is a component of the information support of any business entity, and, accordingly, of the UTC, and represents a complete information system, the purpose of which is to provide high-quality and timely economic information to interested external and internal users with the aim of making information-based management decisions to ensure sustainable development.

Accounting and analytical support is the organization of the process of collecting, processing, summarizing and saving accounting and analytical information, coordinating its movement between various structural divisions of the management service, ensuring effective interaction with the external environment for the purpose of information support of the management system and external users.

Complete, reliable, up-to-date and timely information is the key to stable activity, since the need to adapt to changing economic conditions requires a wide range of information about the external environment. UTCs are more sensitive to changes in the economic and political situation in the country, fluctuations in the economic situation, legislation, the activity of the financial and credit system, and the level of state support. Therefore, information support for activity management, based on the collection and processing of economic information necessary for making informed management decisions, is of great importance.

The main source of accounting and analytical support is accounting data. UTC (as well as all other enterprises, institutions and organizations) must organize accounting in view of the chosen accounting policy. For the improvement of management at the micro level, the quality of information provided by accounting is of great importance. An important factor in improving the quality of financial, analytical, management and other information is the improvement of the accounting and financial reporting process.

Differences in the organization of the accounting process in the UTC depend on the peculiarities of their functioning from the standpoint of the plane of the regulatory

field and the information requirements of users of accounting information, as well as accounting tasks, and the limited resource provision requires an analysis of the elements of the organizational system in order to develop an optimal combination of all its parameters.

The organization of the accounting process in the UTC requires a rational organization of the work of the accounting apparatus from the position of finding a compromise between the need to provide a wide volume of accounting information to external and internal users and reducing costs for the organization and maintenance of the accounting service in conditions of resource limitations for ensuring activity.

To solve the issue of organizing a rational accounting system of the UTC with an optimal combination of all constituent elements, it is necessary to carry out preliminary planning (development of an organizational model) of selected elements of the accounting system with an assessment of the possibility of their effective combination and rational organization in time and space, which in practice can be designed thanks to the formation accounting policy.

Accounting is the process of observation, perception, measurement and recording (registration) of facts, processes, events of nature or social life, and politics, translated from Greek, sounds like the "art of managing" the state or society.

The necessity of approving the accounting policy in the UTC follows from the Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» [4].

An effective accounting policy of the UTC should ensure:

- full reflection in accounting of all facts of economic activity, based not only on legal norms, but also on the economic content;
- invariance during the reporting year of the adopted methodology for displaying economic transactions and asset valuation;
- the correctness of the display of income and expenses in the corresponding reporting period, the distribution of expenses into current and capital expenses;
- identity of analytical, synthetic accounting, financial reporting data;
- rational management of accounting, in accordance with the conditions of activity and characteristics of the business entity [1].
- In our opinion, the formation of an effective accounting policy of the UTC is hindered by a number of problems, the main of which are:
 - lack of a systematized regulatory and methodological basis for accounting regulation in the UTC;
 - lack of orders on accounting policy in UTC;
 - violation of basic accounting principles.

Unfortunately, as it is rightly emphasized in economic studies, the management of UTC does not pay due attention to the process of forming the accounting policy. The main reason for this situation is that stable financial and product markets have not yet been formed in Ukraine, as well as their infrastructure, the main elements of which are stock exchanges, auctions, credit and emission systems, information technologies and means of business communication, etc. The decline of industrial production is gradually being overcome, industrial and commercial ties are being established, and strategic development paths are being outlined. This is happening in

conditions of an acute shortage of financial and material resources, which is especially noticeable in the budgetary sphere.

The study of the accounting policy elements of the UTC revealed the existence of alternative options for their selection, which requires the application of an individual approach to the selection of its elements and the maximum consideration of the conditions of activity, sizes and information needs of users when organizing the accounting policy in a specific UTC.

The complexity of solving the issue of forming the accounting policy of a specific UTC is as follows:

- 1) firstly, the formation of an accounting policy requires the preservation of a single methodology for the formation of accounting information and compliance with the norms of the legal field in terms of the application of normatively defined forms of accounting organization, methods of accounting for assets, methods of depreciation, estimation of the cost of inventories, etc.;
- 2) secondly, the peculiarities of business entities require consideration of an individual approach to the construction of the accounting component of information support in terms of the selection of approaches to the assessment of assets, recognition of income and expenses, depreciation policy, finding alternative solutions for rationalization and simplification of the accounting process.

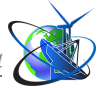
The study of normative sources and scientific developments in the issues of accounting policy formation allows us to come to the conclusion that the accounting policy of UTC is a set of forms, methods and procedures of accounting, which are applied as a result of compliance with the relevant principles and rules of accounting chosen by the institution taking into account the specifics of the activity. that are used by UTC to prepare and submit financial statements and ensure the necessary results of activities.

Conclusions.

In modern economic conditions, an important role is assigned to all components of ensuring the activities of economic entities. However, it is information that is the main factor that is of primary importance for management and affects economic processes both at the macro level (state administration, legal framework, regulation of various spheres and branches of the national economy), and at the micro level (making investment decisions, expanding activity volumes, price and credit policy).

The sustainable development of UTC depends on broad management awareness of financial and economic activity, as timely and high-quality information ensures the adoption of information-based operational and strategic decisions, provides an objective assessment of the achieved results and the development of a strategy for further development in stable and crisis economic conditions. Information support - the organization of the process of collecting, processing, summarizing and saving economic information and transferring it between different levels of management with the aim of using it to perform the functions assigned to the management system for the stable functioning and development of the UTC.

Accounting and analytical support is a component of the information support of any business entity, and, accordingly, of the UTC, and represents a complete

information system, the purpose of which is to provide high-quality and timely economic information to interested external and internal users with the aim of making information-based management decisions to ensure sustainable development

The main source of accounting and analytical support is accounting data. UTC must organize accounting based on the chosen accounting policy.

Therefore, the UTC should be considered as a socio-economic system, the study of the development of which requires comprehensive information support based on accounting and financial reporting indicators. The justification of accounting tasks and their implementation will ensure the improvement of the quality of indicators and the satisfaction of needs in information-based management.

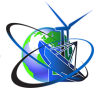
Literature:

1. Крамаренко К.М. Роль облікової політики у забезпеченні ефективної діяльності бюджетних установ. *Ефективна економіка*. № 10. 2021. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.10.78.
2. Ілляшенко К.В. Трансформація економіки в інформаційному просторі. URL: [http://www.rusnauka.com/31 PRNT 2010 /Economics/73462.doc.htm](http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010_/Economics/73462.doc.htm) (дата звернення: 18.12.2022).
3. Пархоменко О.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 Економіка та управління науково-технічним прогресом. Київ, 2006. 24 с.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 лип. 1999 р. №996-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 10.12.2022).
5. Смірнова І.В., Смірнова Н.В. Національні та міжнародні стандарти обліку для державного сектору: особливості застосування. *Наукові праці ЦНТУ. Економічні науки*, вип. 32. Кропивницький: ЦНТУ, 2018. С. 164-177.
6. Шалімова Н. С., Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Вплив елементів облікової політики на формування показників фінансової звітності бюджетних установ. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. DOI: [10.32702/2307-2105-2020.1.12](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.12)

В роботі розглядаються питання формування та використання облікової політики об'єднаних територіальних громад, як базових територіальних одиниць, запроваджених у рамках адміністративно-територіальної реформи 2015—2020 років завдяки проведенню реформи децентралізації в Україні. У сучасних умовах, інформаційне забезпечення децентралізації, яке полягає у обробці та зборі інформації, основним джерелом якої є бухгалтерський облік, набуває нового значення. При цьому об'єднані територіальні громади повинні здійснювати організацію бухгалтерського обліку з огляду на обрану облікову політику.

Мета даної публікації - окреслити базові підходи до формування облікової політики ОТГ для моніторингу стану і розробки моделей стратегічного розвитку окремих територій.

Досліджено обліково-аналітичне забезпечення системи управління ОТГ. Визначено, що ОТГ більш чутливі до змін економічної і політичної ситуації в країні, коливань економічної кон'юнктури, законодавства, діяльності фінансово-кредитної системи, рівня державної підтримки, тому інформаційне забезпечення управління діяльністю, що ґрунтується на

зборі та обробці економічної інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень має велике значення.

Окреслено коло проблем у формуванні облікової політики ОТГ. З'ясовані відмінності в організації облікового процесу в ОТГ. Обґрунтовано, що організація облікового процесу в ОТГ вимагає раціональної організації роботи облікового апарату з позиції знаходження компромісу між необхідністю надання широкого обсягу облікової інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам і зниженням витрат на організацію і утримання бухгалтерської служби в умовах ресурсного обмеження забезпечення діяльності.

Ключові слова: бухгалтерський облік, облікова політика, управління, обліково-аналітичне забезпечення, об'єднана територіальна громада, децентралізація

Стаття отримана: 10.01.2023 г.

© Смірнова І.В., Смірнова Н.В.

JEL Classification: F4**EVOLUTION OF INTERNATIONAL TRADE IN THE LIGHT OF THE
WAR IN UKRAINE****Jitaru Dorina,***PhD, Associate Professor**ORCID 0000-0002-8335-9742**International Business Department,**ASEM, Chisinau, Republic of Moldova*

Abstract: *The article focuses on the analysis of the main changes in trade policies and international trade flows in the light of the war in Ukraine, and the impact of other factors such as rising interest rates, inflationary pressures in many countries on international trade and challenges for global supply chains in the short- and medium-term perspective. In particular, the case of Republic of Moldova and other countries in the region will be analysed, highlighting the main socio-economic effects of the latest events and developments on the economies in the region.*

Keywords: *international trade, trade policy, war, supply chains, inflation.*

After 83 years since the beginning of the second world war, it was hard to imagine that Europe will see another war in the twenty first century. Nevertheless, it is a horrible reality, a tragedy that affects not only Ukraine that was attacked in a cruel, barber, unfair and unprovoked way by an aggressor country that is Russian Federation, but also the neighbouring countries, as well as the whole continent and world economy in general.

Although the war in Ukraine is impacting international trade, supply chains, logistic networks, commodities markets, international investments, food security, energy security worldwide, definitely the degree of impact varies across countries and sectors. Obviously, the countries with lower income are the ones that are exposed to a greater extent to the negative effects deriving from the war in Ukraine, with less possibilities of compensating internally the associated losses.

Needless to say, that the war in Ukraine came when the world economy was still struggling with two years Covid-19 pandemic, thus putting additional pressure on the international trade, investments, supply chains, logistic networks and commodities markets.

The highest negative impact is felt in such markets as the one of fuels, food and fertilizers, where Ukraine and Russian Federation have a high share in international trade.

Overall, the effects of the war in Ukraine on international trade range from deficit of food products, raw materials and components faced by a number of countries to cancelled trade routes, changes in demand and significant increase of prices for agricultural products, energy and metals, thus determining a higher inflation rate worldwide.

Looking from microeconomic perspective, the war in Ukraine has direct effects on the companies operating in Russian Federation and Ukraine and on firms relying on suppliers from those markets (Winkler et al. 2022). Nevertheless, the shock caused by the war goes far beyond Russian Federation, Ukraine and

Belarus, as geopolitical risks have increased significantly at the global level. The global Geopolitical Risk Index (Caldara and Iacoviello 2022) has more than doubled since the beginning of the year. Additionally, it is recorded considerable modifications of geopolitical risks in selected countries that are integrated to a greater extent than Russia and Ukraine in global value chains, that include in particular, China, Finland, Sweden, Taiwan, among others, pointing to changing perceptions on the risks of future conflicts and sanctions.¹

Significant negative effect on international transportation is determined by the increase in the fuel costs that determine higher freight rates, that have already reached record highs during the COVID-19 pandemic. Additionally, economic sanctions against Russia and safety concerns have disrupted land and air transport routes via Ukraine and Russia. Rerouting these connections is expensive. More than that there are limited possibilities to divert shipments via the already disrupted maritime transport sector. Correspondingly, there are fewer Black Sea trade routes, thus even countries that do not have trade restrictions may face difficulties to import from the region.

According to World Trade Organisation (WTO), the merchandise trade volume growth is expected at 3.0% in 2022 and 3.4% in 2023, but these estimates are subject to changes due to the fluid nature of the war. Global GDP at market exchange rates is expected to grow by 2,8% in the year 2022 following an increase of 5,7% in the year 2021, and for the year 2023 the estimation is for a growth rate of 3,2%, thus no fundamental changes in the trade to GDP ratio are expected in the years 2022-2023 in comparison with the corresponding ration registered in the previous decade. As for the regions that are expected to register a decline in trade flows, as per WTO estimations, CIS is foreseen to have a 12% decline in imports in 2022, but on the export side it is expected to register an increase of 4,9% due to still considerable exports of energy from Russian Federation, the growth being determined mostly by the increase of prices in energy resources. It is also expected for regional disparities to narrow due to weak import demand in Europe and Asia. According to WTO forecasts in 2022 export volume growth per regions is expected as follows: 3,4% in North America, -0.3% in South America, 2.9% in Europe, 4.9% in the CIS, 1.4% in Africa, 11.0% in the Middle East, and 2.0% for Asia. On the import side it is estimated an import growth of 3.9% in North America, 4.8% in South America, 3.7% in Europe, -12.0% in the CIS, 2.5% in Africa, 11.7% in the Middle East and 2.0% in Asia. As for estimations for 2023, except for the Middle East, according to WTO all regions are expected to register downward evolution. Trade costs increase in the short run as a result of sanctions, export restrictions, energy costs and disruptions in transport. Considering the world trade in services, it is estimated that it will also be impacted by the war in Ukraine, in particular transport sector covering container shipping and passenger air transport. The sanctions applied on Russian businesses and individuals are likely to have a strong effect on commercial services trade.²

¹ Caldara, D and M Iacoviello (2022), "Measuring Geopolitical Risk", American Economic Review 112(4): 1194-1225

² WTO, https://www.wto.org/english/news_e/pres22_e/pr902_e.htm (accessed on 4.10.2022)

In the short run, the direct economic impact of the crisis was a considerable increase in commodity prices. Being given the fact that Russia and Ukraine have a significant share of the exports of some essential goods such as food, energy, and fertilizers, the corresponding supplies are now threatened by the war. Another serious concern represent the grain shipments through Black Sea ports have already been halted, with potentially terrible consequences for food security in low income developing countries with high dependence on imports.

According to UNCTAD data, in the year 2021 Ukraine had registered revealed comparative advantage (RCA) for over 60 groups of products, nine of which registered an RCA higher than 10: in particular for fixed vegetable fats and oils, crude, refined, fraction, RCA – 37,9, for maize it registered an RCA of 36,9, Barley, unmilled, RCA – 35,5, wheat RCA – 26, ingots, primary forms, of iron or steel – 25,5, fuel wood and wood charcoal, RCA – 16,9, pig iron and spiegeleisen, sponge iron, powder RCA – 15,7³. It is to be highlighted that from the total number of groups with RCA higher than 1, about 64% are manufactured goods or goods with certain degree of processing (semi-finished and finished goods).

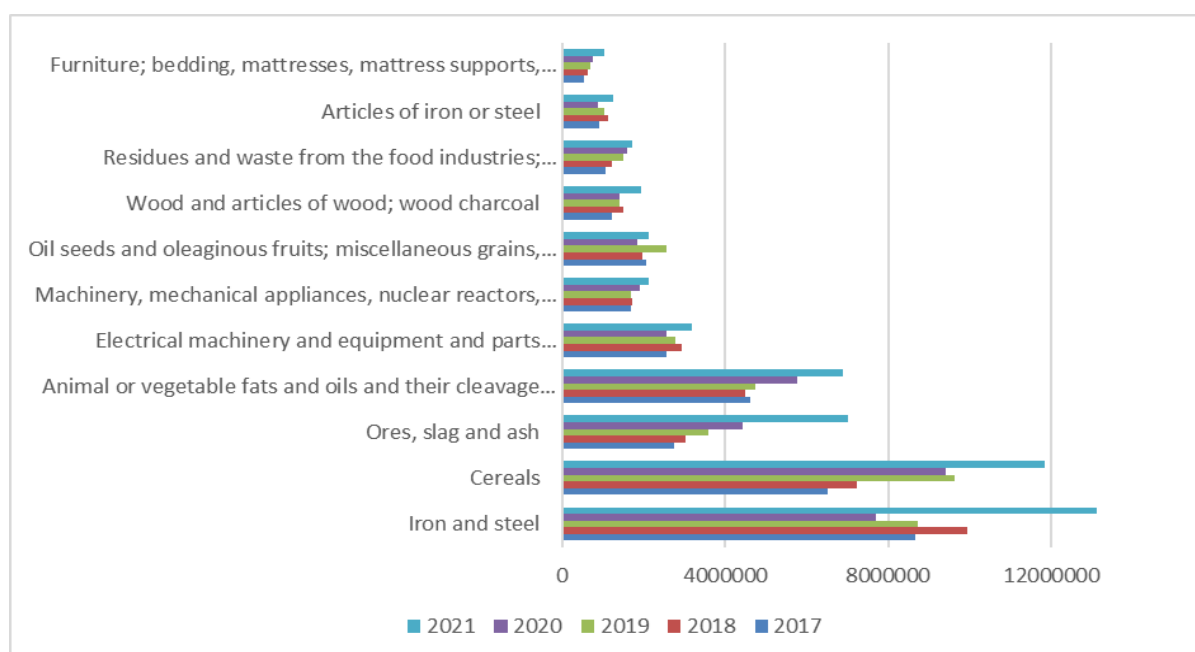

Figure nr. 1. Evolution of Exports of Ukraine by main group of products in 2017-2021, thousands USD

Source: elaborated by the author based on data from ITC (trademap.org)

The greatest share in Ukrainian exports in the year 2021 is held by iron and steel that registered an increase of more than 30% in 2021 in comparison with 2020, followed by cereals that similarly in 2021 registered a sound increase in exports in comparison with the year 2020 around 12,5%. The following groups of products that registered the highest share in exports similarly increased the volumes of exports in 2021 heating the highest values registered in the period 2017-2021, the only exception being oil seeds and oleaginous fruits, for which the record was registered in the year 2019.

³ UNCTAD, Revealed Comparative Advantage RCA Radar Plots, <https://unctadstat.unctad.org/en/RcaRadar.html> (accessed on 5.10.2022)

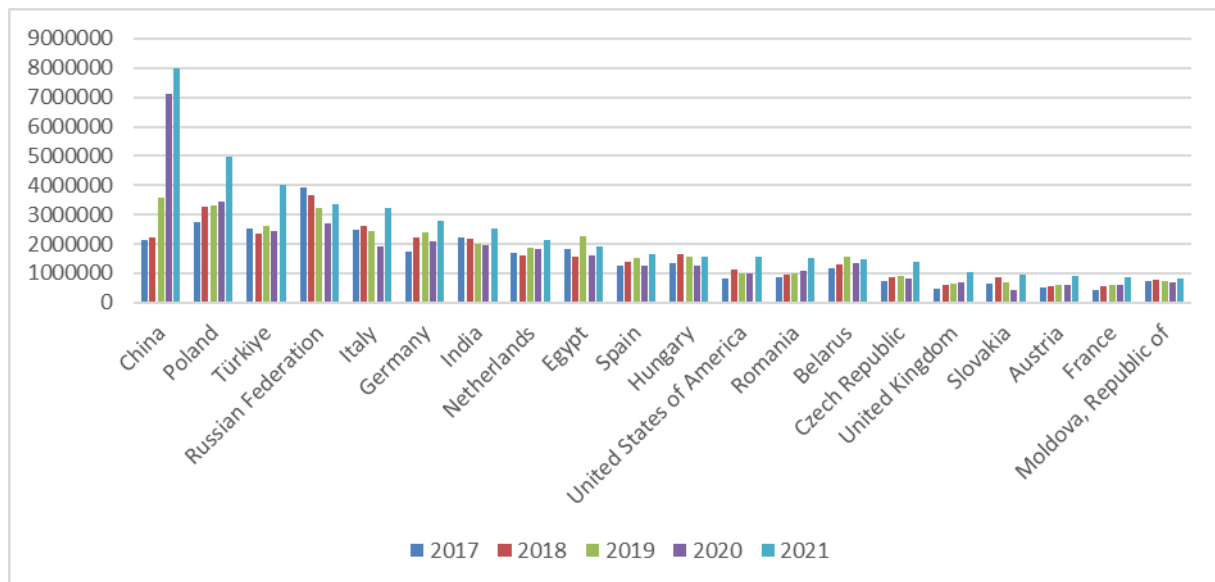

Figure nr. 2. Main importing countries of Ukraine merchandise exports in 2017-2021, thousands USD

Source: elaborated by the author based on data from ITC (trademap.org)

Analysing the geographical distribution of Ukraine exports of merchandise, among the most important partners in 2021 were: China, Poland, Turkey, Russian Federation, Italy, Germany, Romania being on the 13th place, Belarus – on the 14th place and Republic of Moldova – on the 20th place. Thus, following the invasion of Russia in Ukraine with the support of Belarus, and consequent restrictions imposed by Ukraine to the aggressor countries: Russia and Belarus, the exports to these countries in 2022 will register a dramatic decrease, correspondingly the imports from these countries will have a similar evolution.

As a response to Russian Federation's invasion in Ukraine, a number of countries have applied temporary trade measures as part of the economic sanctions applied to Russian Federation, Belarus and other countries. In this context export restrictions/bans were applied by 57 countries by October 2022 according to ITC Market Access Map.

There were 151 trade measures related to the War in Ukraine in force on 28 October 2022, as per ITC Market Access Map data.

All applied liberalizing measures were directed towards supporting Ukraine's exports, for example, Australia starting with 4 July 2022 for a 12-month period, applies free rate of duty for goods that are the produce or manufacture of Ukraine. Similarly, Canada, starting with May 2022 has removed tariffs for a one-year period, thus supporting Ukraine's economy by ensuring that Ukrainian goods are able to enter Canada duty-free. United Kingdom starting with April 2022 decided to cut tariffs on all goods from Ukraine to zero under the UK-Ukraine FTA, providing much-needed economic support to Ukraine. Similar measures were applied by EU, starting with April 27, 2022, the European Commission suspended for one-year import duties on all Ukrainian exports to the European Union, including the suspension for a period of one year of all EU anti-dumping and safeguard measures in place on Ukrainian steel exports. Furthermore, on May 24,

2022, the Council of the European Union adopted a regulation allowing for temporary trade liberalisation and other trade concessions with regard to specified Ukrainian goods. In May 2022, United States of America United have temporarily suspended 232 tariffs on Ukrainian steel for one year. A number of other countries have applied similar supporting liberalizing measures towards Ukrainian products.

At the same time, in order to ensure availability at reasonable prices of basic products and products of vital importance in the manufacturing process, countries all over the world have introduced a series of liberalization measures on imports. Some countries have applied zero customs duty rate for the import of selected goods, like agri-food products, in an effort to reduce the increase of prices of these goods. For example, Brazil starting with March 2022 until 31 December 2022 applies 0% import customs duty for the following products: coffee, margarine, cheese, macaroni, soybean oil, ethanol and sugar. Similarly, Dominican Republic, starting with April 27, 2022 enacted a Law to temporarily remove import taxes from 67 tariff subheadings of basic products.⁴ These measures are taken to counter the increases in the prices of basic necessities and fuels that have risen further after Russia's invasion of Ukraine.

Simultaneously, the majority of countries have applied restrictive measures on the aggressor countries: Russian Federation and Belarus, in order decrease their military capacity and indirectly contribute to the reduction of the war magnitude or even its eventually, these measures were applied together with other support measures, including military and economic support provided by the majority of countries to Ukraine, including support offered to refugees from Ukraine.

Canada has withdrawn the Most-Favoured-Nation (MFN) tariff from goods that originate in Russia or Belarus since March 2022. Correspondingly all goods originating from Russian Federation or Belarus will be subject to the General Tariff rate of customs duty of 35%.

European Union since Russia's invasion in Ukraine has imposed a wide range of sanctions on Russian Federation and Belarus, eight packages of sanctions were adopted and applied until October 2022 for a wide range of products.

Since March 2022, Japan has designated 200 items and technologies to an export ban on Russia and Belarus. It prohibits the export of general-purpose products that are thought to contribute to strengthening the military capabilities of the Russian Federation. Additionally, Japan bans the export of high-end cars and other luxury goods to Russia starting from April 2022. Similar measures were applied in respect to Belarus. Additionally, Japan starting with April, May 2022 has announced measures to reduce its reliance on Russia for energy, which includes phasing out and banning Russian coal and oil imports. Since September 2022, Japan bans exports to Russia of chemical weapons-related goods and exports to 21 organizations.

In a similar mode, New Zealand has imposed export restrictions on 25 February 2022 for military and other goods that have a civilian use but that are intended for military use to Russian Federation, and on March 15, 2022 - the

⁴ ITC <https://www.macmap.org/ukraine> (accessed on 11.10.2022)

measure was extended to Belarus. On August 1, 2022 were announced further sanctions on the armed forces and military-industrial complex of the Russian Federation and Belarus.

Starting with March 2022, United Kingdom applies export prohibitions to critical-industry, dual-use, military goods, as well as luxury vehicles, high-end fashion, works of art, aviation and space related goods to Russian Federation.

From March 2022 USA imposed restrictions on the export, reexport, and transfer of luxury goods to all end users in the Russian Federation and Belarus. Also export prohibition on goods related to the oil industry to Russian Federation was imposed from March 2022. Additionally, USA imposed embargo on the importation into the United States of the following products of the Russian Federation: crude oil, petroleum, fuels, coal, other specified products, fish, seafood, alcoholic beverages, non-industrial diamonds, other products. The United States also imposed further export controls on specified items that can support Russian and Belarusian military, such as military and other dual-use goods, starting with 15 September 2022.⁵

As a result of implementation of the above-mentioned restrictive measures, it was registered in the period July 2021 and July 2022, a decline of the share of the Russian Federation's total exports to countries with restrictive measures by 24% (to 32%), with the value of exports to countries with restrictive measures falling by \$4.6 billion, and the value of exports to countries without restrictive measures increasing by \$8.5 billion. Over the same period, the share of the Russian Federation's total imports from countries with restrictive measures registered a decline of 24% (to 26%), with the value of imports from countries with restrictive measures falling by \$4.4 billion, and the value of imports from countries without restrictive measures increasing by \$1.2 billion. So, we can observe that the difference between increase of exports and imports to and from countries without restrictive measures vary significantly in favour of exports of Russian Federation towards these countries.

If to analyse the share of Belarus's total exports to countries with restrictive measures in the same period, July 2021 and July 2022, it has declined by 21% (to 34%), with the total value of exports to countries with restrictive measures registering a decline by \$231 million, and correspondingly the value of exports to countries without restrictive measures declining by \$30 million. In July 2021-July 2022, the share of Belarus's total imports from countries with restrictive measures declined by 6% (to 46%), with the total imports' value from countries with restrictive measures declining by \$79 million, and the imports' value from countries without restrictive measures registering an increase by \$4.5 million.⁶ Thus, in case of Belarus, exports have declined for both countries with and without restrictive measures, and for imports while the imports from countries with restrictive measures declined, the imports from countries without restrictive measures have increased.

⁵ ITC data <https://www.macmap.org/ukraine> (accessed on 12 October 2022)

⁶ ITC <https://tradebriefs.intracen.org/2022/9/series> (accessed on 14.10.2022)

Additionally, the transportation networks were considerably affected, first of all Russian Federation connections to European ports have been cut, and goods exports to other destinations have been constrained. Secondly, Ukraine's Black Sea ports have been blockaded or occupied, leaving the country few routes for its commodity exports. Thirdly, the war brought reciprocal closures of air space between Russia and 36 countries, having as a consequence longer routes and higher prices for air freight between Europe and East Asia. As a consequence, disruptions to global and regional supply chains have caused input deficits and price increase.

A significant area of concern is the commodity markets of food and fuels, being given the fact that Russian Federation and Ukraine are global players in agri-food markets and that they account together for 53% of the share of global trade in sunflower oil and seeds, 27% of the share of global trade in wheat, and 23% of the share of world trade in barely.

The degree of dependence on Russian Federation and Ukrainian agri-food products varies among countries, with some being particularly dependent on imports from the Russian Federation and Ukraine, such as Turkey – 25,9%, China – 23% and India – 13% of total imports of wheat, corn, barley, colza, sunflower oil and seeds.

The highest concern is raised in relation to lower income countries that are the most exposed to the shortage of agri-food products. Based on UNCTAD calculations, on average, more than 5% of the import basket of the poorest countries are products that are likely to face a price increase resulting from the ongoing war in Ukraine. While the share is below 1% for richer countries.

An example of highly dependent market on the exports from Russian Federation and Ukraine is the wheat market. In 2018–2020, Africa imported \$3.7 billion in wheat, representing 32% of total African imports from Russian Federation and \$1.4 billion from Ukraine, representing 12% of total African wheat imports. The corresponding imports by the least developed countries of wheat from were, respectively: \$1.4 billion (29%) from Russian Federation and \$0.5 billion (10%) from Ukraine. Analysing closer the dependence of African countries, including the least developed countries, reveals for some countries a much higher dependence on the wheat imports from Russian Federation and Ukraine. Around 25 African countries import more than one third of wheat from Ukraine and Russia, the highest share of wheat imports from these two countries belong to the following countries: Somalia – 100%, Benin – 99%, Lao People's Democratic Republic – 93%, Egypt – 81%, Sudan – 75%.⁷

Overall, the war in Ukraine will have the highest negative impact and correspondingly the GDP contractions are estimated by IMF to be registered for countries actively involved in the war, thus in 2022 it estimated that GDP decline for Ukraine will be equal to -35%, the GDP decline for Russian Federation will be -8,5% and for Belarus -6,4%.

⁷ UNCTAD, The Impact on Trade and Development of the War in Ukraine, UNCTAD Rapid Assessment, 16 March 2022

At the same time there is a high dependence of some countries on the exports markets of Ukraine, Russian Federation and Belarus, in this regard, the example of Guinea that exports 100% of its aluminium oxide, and 99% of its fresh fruits to these countries reveals the high dependence of some countries on these markets.⁸ These countries would have to value the unrealized export potential on other markets besides these countries, but this is something that would require time and investment.

Concerning Republic of Moldova, it can be highlighted that besides the countries directly involved in the war, Moldova is the one most significantly affected, facing indirect consequences of the war in Ukraine, being the neighbour of Ukraine, having tight trade relations with Ukraine and Russian Federation, as well as Belarus, having the political issue of unresolved Transnistria region status. Also, Republic of Moldova received over 400 thousand refugees from Ukraine, and nearly 100 thousand of them decided to settle in the country until they will be able to return safely to their homes in Ukraine. Despite being one of the poorest and smallest nations in Europe, Moldova was able to quickly provide refuge to over 100 thousand Ukrainians.

Nevertheless, Republic of Moldova did not join the sanctions against Russian Federation. The Moldovan officials motivated the corresponding decision by the fact that joining the anti-Russian sanctions would not harm Russia and yet significantly jeopardize Moldova's gas imports from Russia [Ukrinform.net, 2022]. The supply of natural gas is one of the most sensitive issues in the country, the country relying 100% on the imports of natural gas from Russian Federation. Republic of Moldova is one of the European countries that were most hardly hit by the increase in natural gas prices and the recent sharp increase in gas prices became most likely one of the most acute economic problems for the population. For the time being, Republic of Moldova has no alternative for Russian natural gas, and the price of supply from other channels, for the time being, would be higher than that of Russian Federation. Although the Government of Moldova is currently actively looking for alternatives and substitutes of gas and energy supplies dependent on Russian natural gas.

More than that, it is to be highlighted that Russian Federation still accounts for a significant share of market for Moldova's exports. Nearly 8% of Moldova's exports are directed towards Russian Federation. In some sectors of the Moldovan exports, the share of Russian Federation is very significant. For example, Russian Federation accounts for almost half of all agricultural exports of the Republic of Moldova [UN Comtrade, 2021].

Moldova imports over 90% of its seeds, fuel, and fertilizer from Ukraine and Russia. Because of the war almost 33,000 small- and medium-scale Moldovan farmers were left without the vital elements of their activity: seeds, fertilizers etc. In the absence of fertilizers, the production of selected crops was about 30% lower in the year 2022.⁹

⁸ IMF, World Economic Outlook, July 2022

⁹ <https://statistica.gov.md/en/statistic-indicator-details/19> (accessed on 16.10.2022)

The war in Ukraine has increased food and energy prices, which fuel Moldova's already high inflation (28,5%) In 2022. Therefore, financial support from external partners plays a key role for Moldova. Moldova is expected to register a growth of GDP of about 0% in 2022, and a budget deficit of 7,5% of GDP.¹⁰

The war in Ukraine impacts international trade, supply chains, logistic networks, commodities markets, international investments, food security, energy security worldwide, but the degree of impact varies across countries and sectors. The country that is suffering the most is Ukraine, but if to consider other countries excluding aggressors like Russian Federation and Belarus, the countries with lower income are the ones that are exposed to a greater extent to the negative effects deriving from the war in Ukraine, with less possibilities of compensating internally the associated losses. In this regard, it is to be highlighted the negative effects, and risks associated with increased rate of hunger of some African countries, but also if to focus on the neighbouring countries, Republic of Moldova is the one suffering most because of inflationary pressure and energy crises. More than that, it has limited internal capacity to cope with associated risks, including security risk.

References:

1. Caldara, D and M Iacoviello (2022), "Measuring Geopolitical Risk", *American Economic Review* 112(4): 1194-1225.
2. Javorcik, B (2020), "Global supply chains will not be the same in the post-COVID-19 world", in R Baldwin and S Evenett (eds), *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*, CEPR Press.
3. Liu, Y (2022), "Effects on Global FDI", in M Ruta (ed.), *The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment*, World Bank, Washington DC.
4. Posen, A (2022), "The End of Globalization? What Russia's War in Ukraine Means for the World Economy", *Foreign Affairs*, 17 March.
5. Ruta, M (2022), "Long-term effects of the war in Ukraine on global value chains", in M Ruta (ed.), *The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment*, World Bank, Washington DC.
6. Winkler, D, L Wuester and D Knight (2022), "The Effects of Russia's global value-chain participation", in M Ruta (ed.), *The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment*, World Bank, Washington DC.
7. UNCTAD, *The Impact on Trade and Development of the War in Ukraine*, UNCTAD Rapid Assessment, 16 March 2022
8. IMF, *World Economic Outlook*, July 2022
9. https://www.wto.org/english/news_e/pr902_e.htm
10. UNCTAD, *Revealed Comparative Advantage RCA Radar Plots*, <https://unctadstat.unctad.org/en/RcaRadar.html>
11. ITC: <https://www.macmap.org/ukraine>
12. ITC <https://tradebriefs.intracen.org/2022/9/series>

¹⁰ IMF data, <https://www.imf.org/en/Countries/MDA> (accessed on 17.10.2022)

УДК 336.531

FINANCIAL SUPPORT OF THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Demianchuk O.I./Дем'янчук О. І.

d.e.s., as. prof. / д.е.н., доц

ORCID: 0000-0001-9282-3589

Borkoniuk O.O./Борконюк О.О.

student/студентка

The National University of Ostroh Academy, Ostrog, Seminarska 2, 35800

Національний університет «Острозька академія», Острозьк, Семінарська 2, 35800

Анотація: У роботі розглянуто сутність соціальної сфери, розкриваються особливості фінансового забезпечення соціальної сфери України. Проведено аналіз обсягів та динаміки видатків Зведеного бюджету на соціальну сферу України за 2017-2021 роки. Визначено проблеми фінансового забезпечення даної сфери та надано напрями модернізації фінансування досліджуваної галузі.

Ключові слова: соціальна сфера, фінансове забезпечення, бюджетні видатки, соціальне забезпечення, зведений бюджет.

Вступ. Соціальний розвиток є ключовим напрямком діяльності будь-якої сучасної держави і значною мірою визначається рівнем доходів населення, зайнятістю, станом соціальної сфери і, як наслідок, добробутом громадян.

Тому кожна країна з урахуванням своєї специфіки формує свою модель соціальної політики. Для створення ефективних систем соціального захисту, забезпечення та підтримки, які дозволять ефективно функціонування соціальної сфери, необхідні достатні фінансові ресурси. А у нових економічних і геополітичних умовах Україна стикається зі значною кількістю факторів, які негативно впливають на стан державних фінансів, що актуалізує науковий розвиток проблем фінансування соціальної політики.

Основний текст. Соціальна сфера є однією з найважливіших сфер функціонування суспільства, яка забезпечує життя усіх верств населення. У науковій літературі дане поняття часто викликає дискусії у науковців. Проте, ми будемо його трактувати за економічним підходом, тобто соціальна сфера-це сукупність галузей, які безпосередньо визначають рівень життя населення.

У сучасних умовах розвиток соціальної сфери країни неможливо без урахування ряду особливостей, які впливають на формування адекватно сформованим умовам системи її фінансування. Це безпосередньо впливає на застосовувані фінансові механізми розвитку соціальної сфери, і, в першу чергу, на принципи організації фінансово-економічних відносин у сфері соціальних сфер.

Під фінансовим забезпеченням соціальної сфери варто розуміти цілісну систему організації фінансових відносин, які включають відповідні форми, методи та інструменти їх реалізації, в процесі мобілізації та розподілу фінансових ресурсів з метою створення умов для ефективного функціонування соціальної сфери в Україні на основі вирішення відповідних завдань, зумовлених соціальними функціями держави [1].

Відповідно до чинного законодавства України соціальне забезпечення країни відбувається за рахунок бюджетних та позабюджетних джерел. Бюджетне фінансування відбувається за рахунок бюджетних ресурсів: коштів державного та місцевих бюджетів. Позабюджетне фінансування - це позабюджетні фонди, кошти суб'єктів господарювання та різних некомерційних організацій. Тобто позабюджетне фінансування відбувається за рахунок самофінансування, кредитування, а також за рахунок різних грантів, надходжень від благодійних та громадських організацій.

Фінансове забезпечення соціальної сфери виконує низку завдань [2]: визначення джерел фінансового забезпечення в поточному періоді та на перспективу; виявлення пріоритетних напрямів фінансування та зосередження фінансових ресурсів на цих напрямках; визначення найефективніших методів фінансового забезпечення; відповідність фінансових заходів рівню соціально-економічного розвитку країни.

Розглянемо сучасний стан фінансового забезпечення соціальної сфери. Для цього, проведемо аналіз складу та структури видатків соціальної сфери України за 2017-2021 р.р. (таблиця 1, таблиця 2).

Таблиця 1 - Динаміка складу видатків Зведеного бюджету України на соціальну сферу за 2017-2021 р.р

Дані	Загальний обсяг, млн грн					Темп росту, %			
	2017	2018	2019	2020	2021	2018-2017	2019-2018	2020-2019	2021-2020
Житлово-комунальне господарство	27 187,50	30 345,50	34 490,00	32 214,50	56 935,60	111,62	113,66	93,40	176,74
Охорона здоров'я	102 392,40	115 852,00	128 384,60	175 789,70	204 121,80	113,15	110,82	136,92	116,12
Духовний та фізичний розвиток	24 342,30	28 993,10	31 550,10	31 710,90	43 358,40	119,11	108,82	100,51	136,73
Освіта	177 915,80	210 032,30	238 758,70	252 283,70	312 917,90	118,05	113,68	105,66	124,03
Соціальний захист та соціальне забезпечення	285 761,70	309 363,60	321 786,70	346 720,50	367 346,60	108,26	104,02	107,75	105,95
Видатки зведеного бюджету України	1 056 973,10	1 250 189,50	1 372 350,60	1 595 395,90	1 845 367,40	118,28	109,77	116,25	115,67

Джерело: розроблено автором на основі джерела [3], [4]

Отже, проаналізувавши дані таблиць 1 та 2, бачимо, що сума видатків Зведеного бюджету з кожним роком зростає. Так само, прослідковується динаміка збільшення суми видатків кожної категорії соціальної сфери, тому можна стверджувати, що в останні роки для України характерно посилення ролі державної соціальної політики.

Найбільша частка видатків належить категорії соціальний захист та соціальне забезпечення. За проаналізований період, у середньому вона становить – 23,4%.

Друге місце займають видатки на одну із найважливіших сфер соціальної інфраструктури - освіту, яка є інвестицією в людський капітал і потребує відповідних джерел фінансування. Також сума з кожним роком зростає і у 2021 році становила 367346 млн грн. Це зумовлене впровадженням реформи з децентралізації влади: передачі повноважень на базовий рівень та реформою Нової української школи. Питома вага, даної категорії тримається на рівні 16,8%.

Згідно закону України «Про освіту» держава має забезпечувати асигнування на освіту в розмірі не менше ніж сім відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів різних видів бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Проте, за досліджуваний період ця норма не дотримувалася, даний показник тримався на рівні 5%.

Позитивну динаміку зростання видатків має охорона здоров'я з 9,69% у 2017 році до 11,06% у 2021.

Таблиця 2 - Питома вага видатків Зведеного бюджету України на соціальну сферу за 2017-2021 р.р

Дані	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Житлово-комунальне господарство	2,57	2,43	2,51	2,02	3,09
Охорона здоров'я	9,69	9,27	9,36	11,02	11,06
Духовний і фізичний розвиток	2,30	2,32	2,30	1,99	2,35
Освіта	16,83	16,80	17,40	15,81	16,96
Соціальний захист на соціальне забезпечення	27,04	24,75	23,45	21,73	19,91
Видатки зведеного бюджету України	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: розроблено автором на основі джерела [3], [4]

Незважаючи на постійне збільшення суми видатків, найменшу частку фінансування має житлово-комунальне господарство та духовний і фізичний розвиток. Обсяги фінансування цих категорій є на дуже низькому рівні. Тому є актуальним питання самофінансування цих напрямів.

Так, як фінансування соціального захисту та соціального забезпечення має найбільшу частку в структурі соціальної сфери, доречно розглянути детальніше фінансування цієї сфери. Так, видатки на цю категорію здійснюються за дев'ятьма напрямками: соціальний захист на випадок непрацездатності, соціальний захист пенсіонерів, соціальний захист ветеранів війни та праці, соціальний захист сім'ї, дітей та молоді, соціальний захист безробітних, допомога у вирішенні житлового питання, соціальний захист інших категорій населення, фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту, інша діяльність у сфері соціального захисту (рисунок 1).

Як бачимо, за досліджуваний період, 2017-2021 р.р, найбільшу питому вагу займає соціальний захист пенсіонерів, середньо 55,7%. Це пов'язано із зростанням частки людей похилого віку та збільшенням середнього розміру

місячних пенсій. Також на це впливає велика кількість пільг передбачених для даної категорії населення.

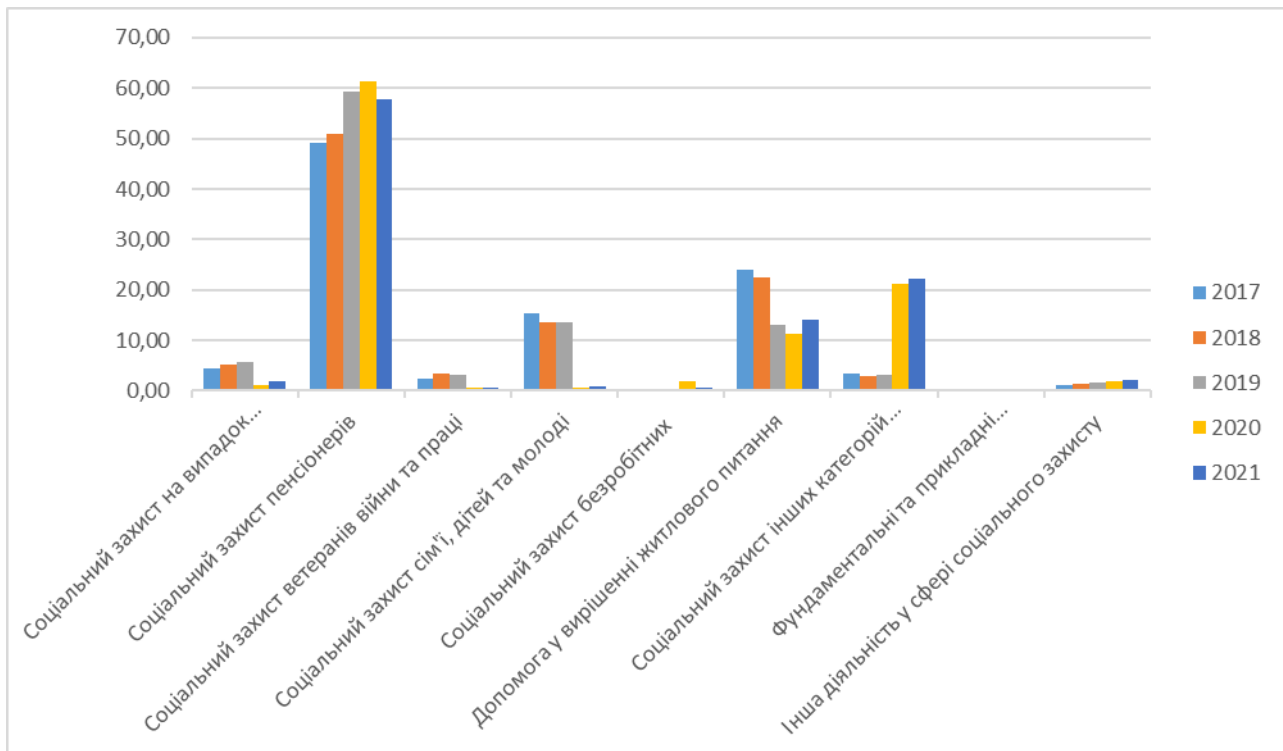

Рисунок 1 - Структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення Зведеного бюджету України за 2017-2021 р.р.

Джерело: розроблено автором на основі джерела [3], [4]

У 2020-2021 роках відбулося зростання фінансування інших категорій населення. У 2021 році порівняно з 2017 роком у 8 разів. До цієї групи відносять інші програми соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують загальнодержавні функції, відповідно переліку, який затвердив Кабінет Міністрів України.

Також, спостерігається негативна динаміка зменшення виплат на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді з 15,44% у 2017 році до 0,79% у 2021 році.

Незважаючи на зменшення видатків категорії «допомога у вирішенні житлового питання», вона займає відносно високу частку. В середньому за п'ять років – 16%.

Також спостерігається незначна частка видатків на випадок непрацездатності, яка до 2020 року мала тенденцію до зменшення, а у 2021 році зросла на 0,84% порівняно з попереднім роком.

Проте уряд України надалі планує зменшувати видатки на дану категорію. Так Міністерству економіки разом з Міністерством соціальної політики доручено до 1 лютого 2023 опрацювати питання, щоб замість виплат допомоги по тимчасовій непрацездатності роботодавець у такому випадку надавав оплачувану додаткову відпустку.

Проблеми фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери держави обумовлені рядом фактів. Перший фактор пов'язаний з принципово іншим підходом до побудови фінансової моделі розвитку елементів соціальної інфраструктури та структур суспільних відносин, що визначає можливість застосування певних фінансових інструментів. Другий фактор пов'язаний з державною підтримкою розвитку соціальної сфери, тобто з пріоритетами соціальної політики. Третій ключовий фактор відображає специфіку причинно-наслідкового зв'язку між інструментами фінансового механізму моделі розвитку соціальної сфери і досягнутим соціальним ефектом.

Крім перерахованих факторів, доцільно враховувати глобальну цифровізацію суспільства в цілому, як один з ключових напрямків соціальної трансформації, змістом якої в першу чергу є все в спостережуваних змінах і появі абсолютно нових конструкцій суспільних відносин.

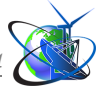
Переваги цифрової трансформації системи фінансування соціального сектору представлені в концепції цифрової та функціональної трансформації соціальної сфери, до основних з яких можна віднести наступне[5]:

- підвищення адресності та ефективності надання заходів соціальної підтримки на національному, регіональному та муніципальному рівнях;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів різних рівнів для надання заходів соціальної підтримки громадянам України;
- оптимізація процесів надання державних послуг Пенсійного фонду України і Фонду соціального страхування України;
- зниження адміністративного навантаження на страхувальників (юридичних осіб), оптимізація процесів їх взаємодії з Пенсійним фондом України і Фондом соціального страхування України;
- зниження витрат на виконання функцій, надання державних послуг і підвищення ефективності основних і допоміжних процесів, включаючи витрати в сфері інформаційних технологій, державні органи виконавчої влади, виконавчі органи влади суб'єктів України, органи місцевого самоврядування;
- скорочення витрат бюджетів суб'єктів України і муніципальних утворень на реалізацію процесів забезпечення заходів соціальної підтримки.

Важливим є окреслення проблем фінансування соціальної сфери України. До них варто віднести:

- недостатні обсяги бюджетних коштів для фінансування соціальної сфери. Адже можна сказати, що категорії соціальних видатків соціальних видатків фінансуються у замалих обсягах ніж це необхідно.
- відсутність механізму розрахунку реальної вартості забезпечення соціальних гарантій;
- стрімке зростання вартості соціальних послуг;
- неефективність бюджетного управління наявними фінансовими ресурсами як головними розпорядниками, так і окремими соціальним установами.

Ще однією проблемою є специфіка фінансового контролю. Це пов'язано зі складністю здійснення процедури фінансового контролю в соціальній сфері.

Через те, що при реалізації соціальних проектів цільові показники у вигляді показників соціального ефекту не можуть бути відображені в грошовій формі. Відповідно, в процедурі фінансового контролю в соціальній сфері методологічно складно порівняти сформований соціальний ефект і фінансові витрати.

При формуванні оптимального фінансового механізму розвитку соціальної сфери держави доцільно застосовувати кластерний підхід, для вивчення якого можна використовувати вибірку, статистично представлену наступними конкретними параметрами: обсяг соціальних видатків бюджету на душу населення, соціальні інвестиції на душу населення, рівень розвитку державно-приватного партнерства.

Для вдосконалення фінансування соціальної сфери варто виділити декілька основних заходів [6]:

- розширення сфер використання ринкових інструментів соціального захисту (підтримка обов'язкового і запровадження добровільного страхування, розвиток накопичувальних страхових систем, задоволення диференційованого попиту на різні соціальні послуги тощо) через механізм діяльності державних пенсійних фондів, інститутів медичного страхування;
- нетрадиційні форми залучення коштів господарюючих суб'єктів та домогосподарств;
- розширення сфери платності соціальних послуг диференційованої якості;
- залучення ресурсного потенціалу некомерційного сектору до реалізації соціальних програм;
- розширення автономії органів місцевого самоврядування з надання соціальних послуг;
- створення правових та економічних умов для розвитку ринку соціальних послуг.

Висновки. Соціально орієнтована економіка характеризується фундаментальним значенням соціальної сфери та її особливим місцем серед інших сфер суспільного життя. Така пріоритетність соціальних сфер вимагатиме значних фінансових впливів з боку держави та інших джерел фінансування.

Домінування бюджетного фінансування потреб у соціальній сфері, пріоритетність цих потреб та неможливість їх скорочення без погіршення якості життя населення та соціальної захищеності потребує пошуку альтернативних джерел фінансування соціально-культурних видатків, які дозволять раціоналізувати їх у бюджеті в структурі економіки, а також сприяти економічному зростанню, оскільки вивільнені ресурси можна використовувати для економічного, продуктивного витрачання.

Література:

1. Яблочников С.Л., Євась Т.В., Жукова О.А. Стан та проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5172> (дата звернення: 15.12.2022 р.).

2. Пігуль Н., Люта О., Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні / Н. Пігуль, О. Люта, А. Бойко // Вісник Національного банку України. – 2015.

3. Статистичний збірник Міністерства фінансів "Бюджет України - 2021". URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf (дата звернення: 17.12.2022 р.).

4. Статистичний збірник Міністерства фінансів "Бюджет України - 2019". URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf) (дата звернення: 17.12.2022 р.).

5. Савченко В.Ф., Маклюк О.В. Інноваційні підходи до розвитку соціальної сфери України. *Економічний форум*. 2021. Т. 2, № 2. С. 154–163.

6. Гордієнко Л.А. Оцінка фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 17. С. 127–130.

References:

1. Yablochnikov S.L., Yevas T.V., Zhukova O.A. State and problems of financial support of the social sphere of Ukraine. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5172> (access date: 12/15/2022).

2. Pigul N., Lyuta O., Boyko A. Financial support of the social sphere in Ukraine / N. Pigul, O. Lyuta, A. Boyko // Bulletin of the National Bank of Ukraine. - 2015.

3. Statistical collection of the Ministry of Finance "Budget of Ukraine - 2021". URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf (date of application: 12/17/2022).

4. Statistical collection of the Ministry of Finance "Budget of Ukraine - 2019". URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf) (access date: 12/17/2022).

5. Savchenko V.F., Makliuk O.V. Innovative approaches to the development of the social sphere of Ukraine. *Economic Forum*. 2021. Vol. 2, No. 2. P. 154–163.

6. Gordienko L.A. Assessment of financial support of the social sphere in Ukraine. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and management*. 2016. Issue 17. P. 127–130.

Abstract: *The work examines the essence of the social sphere, reveals the peculiarities of the financial support of the social sphere of Ukraine. An analysis of the volume and dynamics of expenditures of the Consolidated Budget for the social sphere of Ukraine for 2017-2021 was carried out. financial support. The problems of financial support of this area have been identified. The directions of modernization of the financing of the researched industry have been determined.*

Key words: *social sphere, financial support, budget expenditures, social support, consolidated budget.*

Стаття відправлена: 16.01.2023 р.

© Дем'янчук О.І., Борконюк О.О.

УДК 338.22

DEFINITION AND FORMATION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN UKRAINE

ВИЗНАЧЕННЯ І ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Kozmuk N.I./ Козьмук Н.І.

Doctor of Economics, associate professor / к.е.н., доцент

ORCID: 0000-0001-7438-8691

*Lviv Ivan Franko National University,**Lviv, University, 1, 79007**Львівський національний університет імені Івана Франка,**Львів, Університетська, 1, 79007*

Анотація. В роботі розглядаються основні теоретичні аспекти понять соціальної відповідальності в контексті бізнесу та корпоративної соціальної відповідальності. Необхідність поєднувати прибуткові види діяльності підприємства з діяльністю, що приносить користь суспільству. Виокремлено основні категорії, що характеризують явище соціальної відповідальності та розкрито їх зміст. Визначено важливість формування концепції корпоративної відповідальності бізнесу в сучасних умовах. А також, плюси впровадження корпоративної соціальної відповідальності в діяльності підприємства, як перевагу в залученні інвесторів, ділових партнерів і нових співробітників, а також у встановленні переваг для клієнтів. Мета статті полягає у визначенні сутності соціальної відповідальності бізнесу в Україні, в потребі показати необхідність та можливості використання принципів соціальної відповідальності бізнесу як важливого й ефективного інструмента реалізації соціальних проектів в кризових економічних та соціальних умовах.

Ключові слова: підприємство, бізнес, соціальна відповідальність, корпоративна соціальна відповідальність, інвестори, партнери, громадськість, відповідальність, соціальна позиція.

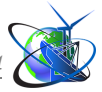
Вступ.

Соціальну відповідальність бізнесу, як правило, визначають як відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів. Як активну соціальну позицію компанії, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у розв'язанні соціальних проблем. Тобто, в сучасному середовищі, підприємство не може лише займатись бізнесом з метою отримання прибутку, а й повинно активно допомагати суспільству, підтримувати своїх працівників, партнерів, клієнтів, приймати активну участь у проектах, націлених на покращення добробуту населення, екології та доброчинні цілі. Тобто, сформуванню власну концепцію соціальної відповідальності, що забезпечить досягнення окреслених цілей.

Основний текст.

Ідея соціальної відповідальності бізнесу виникла у 1970-ті у США та Великої Британії внаслідок посилення уваги громадськості, споживачів до загального іміджу підприємства, а саме:

- вибору добропорядних та відповідальних бізнес-партнерів;
- забезпечення соціального захисту та недискримінації найманих працівників;

- гарантування якості та безпеки продукції та послуг;
- ставлення фірми до екології та до суспільства;
- дотримання прозорості та відкритості, соціальної відповідальності у прийнятті стратегічних бізнес-рішень [1].

Концепція соціальної відповідальності в контексті бізнесу означає, що підприємство функціонує для досягнення своїх фінансових цілей і, крім цього, допомагає суспільству. Отже, підприємства повинні поєднувати прибуткові види діяльності з діяльністю, що приносить користь суспільству. Колективна соціальна відповідальність вимагає від кожного бізнесу поводитися етично та покращувати якість життя суспільства. Кожен бізнес повинен добровільно прийняти рішення — зробити свій внесок в краще суспільство і більш чисте довкілля або не робити цього. КСВ це концепція, яка встановлює вдалий баланс між економічними, екологічними, етичними і соціальними проблемами бізнесу [2,4].

Тобто, соціально-відповідальне підприємство не повинно працювати виключно для максимізації прибутку, а має приймати рішення та виконувати дії, які є прийнятними з точки зору цілей і цінностей суспільства. Поруч з тим, існує думка українських вчених економістів про те, що: «...соціальна відповідальність зменшує шанси підприємства на досягнення фінансового успіху, обмежує можливість отримання більшого прибутку, тим самим призводить до порушення досягнення головної цілі комерційної діяльності — принципу максимізації прибутку. Реалізовані підприємством соціальні заходи, з одного боку, надають населенню певні суспільні блага, які не може надати держава, з іншого боку, подібні кроки є з економічної точки зору витратами, які необхідно компенсувати за рахунок прибутку підприємства, або, що більш імовірно, за рахунок споживача, шляхом підвищення рівня цін на вироблену продукцію. Незважаючи на, в цілому позитивний зарубіжний досвід розвинених країн, у країнах, що розвиваються до цих пір відсутнє економічне обґрунтування існування тісного взаємозв'язку між проведеними соціальними заходами бізнесом і поліпшенням фінансових результатів.» [3]

На нашу думку, це твердження дещо нівелює позитивні аспекти і прояви соціальної відповідальності бізнесу, яку набувають розвитку і вдосконалення в час економічних і соціальних криз, пов'язаних з пандемією COVID та війною в Україні. В той час, коли держава направляє значні обсяги коштів на підтримку армії, соціальні ініціативи бізнесу є важливими і необхідними в підтримці соціально-незахищених верств населення, доброчинних проектів та інших соціальних ініціатив.

Якщо розглядати широкий підхід до категорій, які характеризують соціальну відповідальність, можна їх умовно поділити на шість основних (рис.1.)

1. Навколишнє середовище. Дана сфера включає екологічні аспекти виробництва, що охоплюють контроль забруднення при проведенні ділових операцій, запобігання або усунення шкоди навколишньому середовищу, що виникає в результаті перероблення та збереження природних ресурсів. Якщо це масштабне виробництво — справа стосується альтернативних видів такого

виробництва та утилізації відходів, а якщо невелика консалтингова або юридична фірма — мінімізації споживання паперу та його сортування.

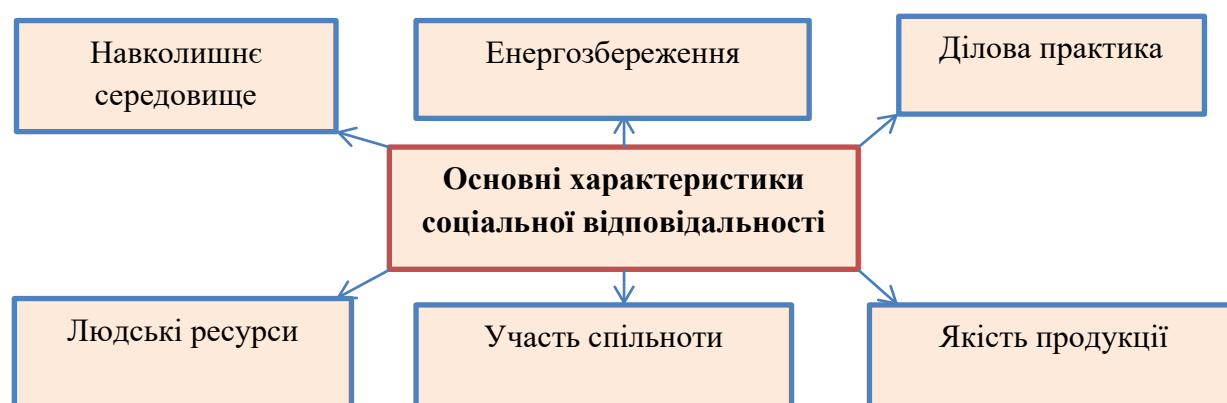
2. Енергозбереження. Ця сфера охоплює збереження енергії при веденні бізнесу і підвищення енергоефективності продукції компанії.

3. Ділова практика. Дана сфера стосується відносин компанії зі спеціальними групами інтересів, зокрема це стосується зайнятості та поліпшення становища меншин, жінок, представників груп з обмеженими можливостями, а також співпраця з правозахисними організаціями.

4. Людський ресурс. Ця сфера стосується впливу організаційної діяльності на людей, які складають людські ресурси організації. Ці заходи охоплюють практику найму, навчальні програми, рівень заробітної плати, плани додаткових пільг і бонусів, політику просування, безпеку роботи, стабільність робочої сили, а також порядок звільнень.

5. Участь спільноти. Ця сфера включає громадські заходи, пов'язані зі здоров'ям, освітою і мистецтвом, а також іншими заходами, які допомагають розкрити потенціал працівників.

6. Якість продукції. Дана сфера стосується якісних аспектів продуктів, наприклад, їх корисності, довговічності, безпеки та зручності обслуговування, а також їх впливу на забруднення. Крім того, це включає в себе задоволеність клієнтів, правдивість в рекламі, повноту і чіткість маркування, а також відповідність праву інтелектуальної власності [5].

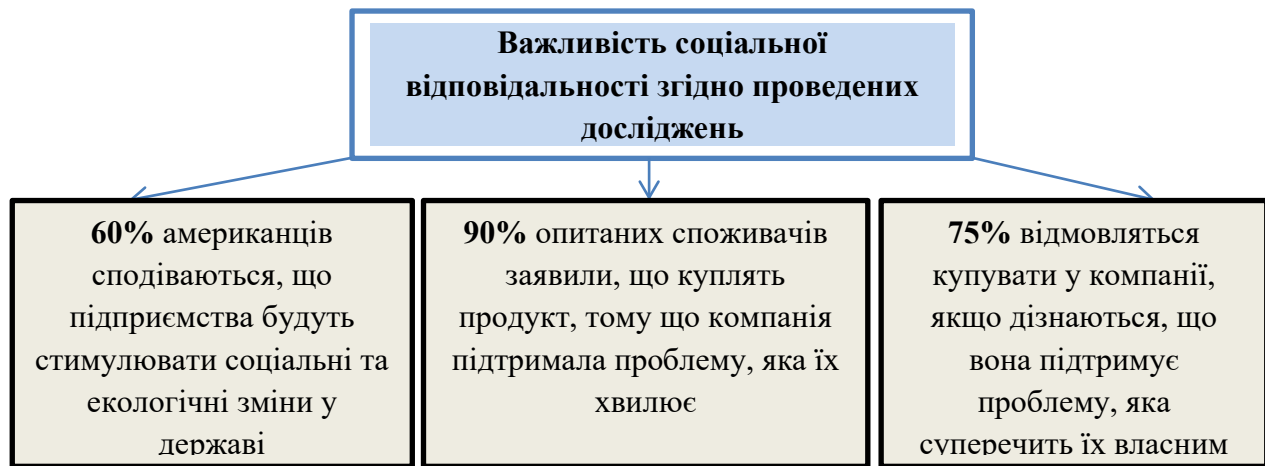

Авторська розробка

Все більше фактів свідчить про те, що корпоративна соціальна відповідальність є чинником підвищення прибутковості, іміджу компанії, зниження витрат, підвищення морального духу співробітників і лояльності клієнтів, а також інших переваг.

Для компаній, що працюють на багатонаціональній основі, участь спільноти може бути корисною для підтримки зусиль щодо виходу на нові ринки, залучення потенційних співробітників і створення або зміцнення репутації компанії, її бренду та продуктів [6].

Щоб проілюструвати, наскільки важливою стала соціальна відповідальність, дослідження Cone Communications показало (рис.2).

Авторська розробка

Отже, все більшої ваги набуває явище корпоративної соціальної відповідальності, що визначається, як: « ... невикремлене та чітко регламентоване коло обов'язків бізнесу. Кожна компанія робить добровільний вибір щодо того, який із видів відповідальності є максимально оптимальним для неї та суспільства, в якому вона працює.»

Крім того, корпоративна соціальна відповідальність — це концепція управління, в рамках якої компанії інтегрують соціальні та екологічні проблеми у свої бізнес-операції і взаємодіють зі своїми зацікавленими сторонами. У сьогоденнішньому соціально-свідомому середовищі співробітники й клієнти надають велике значення роботі та витрачають гроші на підприємства, які віддають пріоритет корпоративній соціальній відповідальності [2,7].

Ряд економічних джерел ототожнюють ці поняття і наводять єдине визначення категорій: «Соціальна відповідальність бізнесу, Корпоративна соціальна відповідальність, (англ. англ. Corporate Social Responsibility, CSR) — концепція бізнес-практики, економічна діяльність переважно великих комерційних організацій, що передбачає відповідальність організацій за вплив їхні бізнес-рішень і діяльності на суспільство, навколишнє середовище через прозору та етичну поведінку, заснована на добровільній корекції повсякденної практики ведення бізнесу, виробництва товарів та послуг з огляду на соціальні й екологічні наслідки, а також взаємодію з усіма зацікавленими сторонами (групами впливу).» [2]

На нашу думку, ці терміни позначають одну і ту ж концепцію ведення бізнесу. Але, соціальна відповідальність бізнесу характеризує загальне розуміння цього напрямку, а корпоративна соціальна відповідальність — безпосередньо механізм - систему управління підприємством з метою досягнення відповідних результатів. Крім того, соціальна відповідальність бізнесу має наступні характерні особливості :

- узгоджується зі сталим розвитком та добробутом суспільства;
- враховує очікування представників громадянського суспільства;
- дотримується і враховує норми чинного законодавства;
- узгоджена з міжнародними нормами та правилами поведінки;
- інтегрована у взаємовідносини з організаціями та наявними практиками

суспільного розвитку [1].

Плюси впровадження корпоративної соціальної відповідальності:

1. Підприємства, відомі своєю корпоративною відповідальністю, можуть отримати перевагу в залученні інвесторів, ділових партнерів і нових співробітників, а також у встановленні переваг клієнтів;

2. Багато програм компанії в співтоваристві можуть сприяти розвитку навичок співробітників.

3. Волонтерство та інші форми участі співробітників допомагають розвивати різні компетенції, включаючи командну роботу, планування і реалізацію, комунікацію, управління проектами, навички слухання і орієнтацію на клієнта;

4. Активна участь у громадській діяльності створює позитивну репутацію серед партнерів, клієнтів та потенційних інвесторів[2].

Варто відзначити, що корпоративна соціальна відповідальність — це механізм допомоги суспільству та одночасно розвитку бізнесу. Кращі світові компанії використовують дану концепцію для того, щоб балансувати між прямим заробітком і розв'язанням соціальних проблем. На соціальну роль бізнесу сьогодні покладаються великі надії. Хочемо акцентувати увагу на тому, що сьогодні великі компанії стають новим центром влади, від якого суспільство очікує такого виконання соціальних функцій, яке можна було б порівняти з обсягом його ресурсів.

Висновки.

В статті були розглянуті та проаналізовані питання сутності соціальної відповідальності бізнесу та корпоративної соціальної відповідальності. Можемо відзначити, що соціальна відповідальність стала важливою умовою функціонування сучасних підприємств та істотно впливає на їх розвиток та організацію виробничо-господарської діяльності. Розвиток та здійснення соціально відповідальних заходів на підприємстві сприятиме стабільному розвитку сучасних компаній та реалізації концепції сталого розвитку, що дасть змогу збалансувати економічний, соціальний та екологічний вектори розвитку та досягти органічного їх поєднання у діяльності підприємства. А також, забезпечити необхідну підтримку соціально-незахищеним верствам населення. На нашу думку, важливою умовою успішної реалізації соціальної відповідальності на кожному підприємстві є процес її фінансово-економічного забезпечення, ефективного розвитку та функціонування.

Література:

1. Інтернет-ресурс: <https://mainbusinesspartner.ua/sotsialna-vidpovidalnist-bisnesu>
2. Інтернет-ресурс: <https://vue.gov.ua/> Соціальна відповідальність бізнесу
3. Головінов О.М. (2014) Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми. Менеджмент персоналу. Економічний вісник Донбасу № 2 (36), с. 187-192
4. Бобко Л. О., Мазяр А. В. (2019). Проблеми корпоративної соціальної відповідальності в Україні. Ефективна економіка, №5. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7043>.

5. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. (2020). Економічна природа організаційно-економічного механізму соціальної відповідальності бізнесу. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр., № 1–2. С. 57–64. DOI: 10.31767/nasoa.1-2.2020.06.

6. Stobierski Tim (2021). 15 eye-opening corporate social responsibility statistics, Harvard business school online. URL: <https://online.hbs.edu/blog/post/corporate-social-responsibility-statistics>

7. Indeed Editorial Team (2021). What Is Social Responsibility? Types and Examples. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/social-responsibility>

References.

1. Internet resource: <https://mainbusinesspartner.ua/sotsialna-vidpovidalnist-bisnesu>
2. Internet resource: https://vue.gov.ua/Social_responsibility_of_business
3. Golovinov O.M. (2014) Social responsibility of business: Ukrainian realities and problems. Personnel Management. Economic Bulletin of Donbas No. 2 (36), p. 187-192
4. Bobko L. O., Mazur A. V. (2019). Problems of corporate social responsibility in Ukraine. Efficient economy. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7043>.
5. Bondaruk T. G., Bondaruk I. S. (2020). The economic nature of the organizational and economic mechanism of social responsibility of business. Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing: Coll. Science, 57–64. doi: 10.31767 / nasoa.1-2.2020.06.
6. Stobierski Tim (2021). 15 eye-opening corporate social responsibility statistics. Harvard business school online. Retrieved from: <https://online.hbs.edu/blog/post/corporate-social-responsibility-statistics>
7. Indeed Editorial Team (2021). What Is Social Responsibility? Types and Examples. Retrieved from: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/social-responsibility>

Abstract. *The work examines the main theoretical aspects of the concepts of social responsibility in the context of business and corporate social responsibility. The need to combine profitable activities of the enterprise with activities that benefit society. The main categories characterizing the phenomenon of social responsibility are singled out and their content is revealed. The importance of the formation of the concept of corporate responsibility of business in modern conditions is determined. And also, the advantages of implementing corporate social responsibility in the company's activities, as an advantage in attracting investors, business partners and new employees, as well as in establishing benefits for customers. The purpose of the article is to determine the essence of the institution of social responsibility of business in Ukraine, in the need to show the necessity and possibilities of using the principles of social responsibility of business as an important and effective tool for the implementation of social projects in crisis economic and social conditions.*

Key words: *enterprise, business, social responsibility, corporate social responsibility, investors, partners, public, responsibility, social position*

Стаття надіслана: 15.02.2023 г.

© Козьмук Н.І.

УДК 330. 190.2 :631.6

**THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE
FORMATION OF THE MODERN ECONOMIC MODEL**
**ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ**

Shilo Zh.S. / Шило Ж.С.*k.e.n., as. prof. / к.е.н., доцент**Національний університет водного господарства та природокористування,
Рівне, Соборна, 11, 33028**National University of Water and Environmental Engineering,
Rivne, Soborna, 11, 33028*

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан та недоліки податкової системи України, показано діалектику податкових змін у державі, визначено принципи та напрями трансформації вітчизняної податкової системи з урахуванням необхідності впровадження реінтеграційної економічної моделі. Автором запропоновані шляхи реформування податкової системи враховуючи економічні перетворення в державі.

Ключові слова: економічна модель, система оподаткування, адміністрування податків, трансформація податкової системи України.

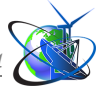
Вступ.

Призначення податкової системи, яка є віддзеркаленням та органічною складовою економічної моделі розвитку країни, полягає не лише у зборі податків і забезпеченні дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а й у сприянні досягненню стратегічної мети розвитку національної економіки.

Сьогодні в Україні спостерігається інший процес: чинна податкова система, що складається із законодавчої, інструктивно-наказової та структурно-інституційної частин, а також практичних інструментів її функціонування, обслуговує модель державно-монополістичного капіталізму, має кланово-олігархічний характер. Ця система підпорядкована інтересам кланових фінансово-корпоративних груп, створюючи їм умови для отримання максимального монопольного прибутку і водночас гальмуючи ринкові трансформації та пригнічуючи розвиток середнього класу як основи моделі народного капіталізму.

Українська система оподаткування має гіпертрофовану фіскально-кримінальну функцію і погано виконує стимулюючу, розподільчу та соціальну функції. Вона не стимулює підприємницьку діяльність і вільну конкуренцію, не сприяє розвитку економіки на інноваційно-інвестиційній основі, не забезпечує зростання добробуту та зниження рівня соціального розшарування населення. Вітчизняна система оподаткування ускладнена, заплутана і суперечлива [1].

Як наслідок, українське суспільство виявилось нездатним виробляти багатство, 65% населення не мають змоги себе прогодувати, 10 млн. осіб потребують житлових субсидій та інших механізмів соціального захисту і підтримки. Для того, щоб стати успішною, конкурентоспроможною країною у світових перегонах в умовах трансформації та інформаційно-технологічної

революції, Україна має кардинально змінити модель свого економічного розвитку, і передусім такої її важливої складової, як система оподаткування.

Фундаментальні та прикладні дослідження, присвячені проблемам оподаткування, містяться в наукових працях багатьох зарубіжних авторів, як-от: Ауербаха А., Калдоар Н., Лаффера А., Масгрейва Г., Сендфорда С., Слемрода Дж та ін. Заслужовують на увагу публікації українських учених Андрущенко В.Л., Василика А.Д., Крисоватого О.І., Крупки М.І., Соколовської О.М., Федосова В.М., Чернявського А.П., Юрія С.І. та ін.

У працях зазначених учених представлено різні аспекти оптимізації оподаткування в Україні. Водночас, модель трансформації податкової системи як цілісного організму в умовах транзитивної економіки України, коли відбувається вибір і становлення конкурентоспроможної моделі економічного розвитку країни, практично не представлено в наукових дослідженнях вітчизняних учених.

Головною метою статті є визначення основних рис української податкової системи та обґрунтування напрямів її трансформації в контексті формування сучасної економічної моделі України.

Основний текст.

Податкова система є інструментом державного регулювання економіки, що дає змогу вилучати на постійній основі певну частку приватних доходів юридичних і фізичних осіб на користь держави, перерозподіляючи таким чином створений у суспільстві продукт.

Саме податкова система є найважливішим механізмом підтримання економічного балансу між інтересами "людина - держава", а зовсім не державний чи місцевий бюджет, не межа малозабезпеченості, не мінімальна ставка заробітної плати, не соціальні виплати та субсидії. Завдання держави полягає в тому, щоб створити таку податкову систему, яка б утримувала баланс інтересів "людина - держава" у стані стабільності, а не конфліктності, і була справедливою.

Формуючи власну систему оподаткування, маємо зважувати на те, що до серпня 1991 р. Україна не була самостійною державою, не мала приватної власності як інституту та не орієнтувалася на розвиток. Щоб Україна була здатна стабільно розвиватися, їй потрібно задіяти всі чинники економічного зростання і насамперед такий, як стимулювання приватної власності за допомогою податкових важелів та інструментів.

Однак, незважаючи на цю, здавалося б, аксіоматичну тезу, в Україні діє близько 20 видів податків та інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів, а також майже 2 тис. нормативно-правових актів, що регулюють процес справляння податків та інших грошових вилучень і відрахувань. Крім того, в Україні вкрай складна і непрозора система адміністрування податків. За даними дослідження "Вартість дотримання податкового законодавства в Україні", підготовленого Світовим банком і Міжнародною фінансовою корпорацією, Україна посідає 181-ше місце серед 183-країн світу за рівнем простоти справляння податків [5]. За таких умов будь-які економічні трансформації приречені на поразку.

Нинішня податкова система України налаштована таким чином, щоб вилучити у підприємців і фізичних осіб найманої праці більшу частину їхніх доходів. Тому, щоб вижити в такому несприятливому податковому середовищі, малий і середній бізнес, громадяни змушені вдаватися до ухилення від оподаткування, що стало вже нормою життя. Як наслідок, підприємства стають збитковими або переходять у тіньову сферу діяльності, а громадяни вишуковують способи, як приховати свої справжні доходи.

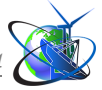
За результатами соціологічного дослідження, проведеного фахівцями Інституту трансформації суспільства, громадяни згодні платити податки, якщо вони не перевищують 10% [3]. Сьогодні ця тенденція не тільки не змінилася, а набула ще більш стійкого вигляду. Таке податкове навантаження є справедливим і може активізувати розвиток підприємництва.

Починаючи з середини 1990-х років на державному рівні розроблялися різні варіанти Податкового кодексу, численні стратегії, концепції, моделі податкової реформи. Вони змінювали одна одну з кожною зміною вищого керівництва держави, але жодна з них не була втілена в життя. Податкові зміни зводилися до окремих нововведень, більшість з яких лише посилювала податковий тиск.

Подібні зміни податкової системи призвели до посилення податкового пресу та експлуатації українського населення. Податок став використовуватися як інструмент економічного і навіть фізичного тиску на громадян України та контролю за підприємцями. Їх позбавили стимулів розвивати бізнес, перетворивши завдяки кримінальним законодавчим актам на злочинців. Система оподаткування в нашій країні є не просто несправедливою - вона є антилюдською, оскільки націлена на вилучення в суб'єктів господарювання не тільки додаткового, а й необхідного продукту [5].

Для зміни ситуації та формування сучасної, конкурентоспроможної економічної моделі України податкову систему, на наш погляд, слід будувати на таких принципах:

- 1) Трансформуючи податкову систему, потрібно виходити з того, яку частину свого доходу людина здатна віддавати добровільно на утримання державних установ, а не з того, скільки в неї можна відібрати фіскально-силовими методами.
- 2) Податкова система має ґрунтуватися на тому ключовому положенні, що платити податки повинен споживач, а не виробник.
- 3) Податкову систему слід орієнтувати на масу надходжень, а не на кількість і розмір податків.
- 4) Прямих і непрямих податків має бути не більше чотирьох-п'яти, до того ж простих і зрозумілих в адмініструванні.
- 5) Податкова система має стимулювати капіталотворення, забезпечувати процес розширеного суспільного відтворення.
- 6) Держава як сукупність інституцій має використовувати податкові надходження насамперед для розвитку інтелекту нації, її молодого покоління, формування сучасної культури та освіти.
- 7) Система оподаткування не повинна порушувати прав і свобод громадян

(зокрема не можна оподатковувати доходи людей, отримані від діяльності у вільний час, що виходить за межі 40 годин на тиждень).

8) Формуючи нову податкову систему, потрібно досягти справедливого і стабільного балансу в розподілі податків між центром і громадами.

9) Податкова система не повинна бути інструментом для збагачення кланово-корпоративних груп і збідніння широких верств населення.

Паралельно має відбуватися потужне скорочення (майже наполовину) державних службовців і силових структур. Посади на всіх рівнях державної служби мають зайняти працівники сучасного світогляду, а решта держслужбовців має пройти через систему перенавчання або бути звільнені.

Ми пропонуємо замінити чинну систему оподаткування директивними (прямими) податками. На наш погляд, слід запровадити такі види податків і зборів, які складуть основу нової податкової системи, зміст якої відповідатиме моделі народного капіталізму, що має утвердитися в Україні.

1. Податок на купівлю за базовою ставкою 7%. Його мають сплачувати всі фізичні та юридичні особи за придбані товари та послуги. Податок на купівлю стане одним з основних джерел наповнення державного та місцевих бюджетів, оскільки більше половини доходу від цього податку залишатиметься в тому місці, де здійснено акт купівлі.

2. Податок на доходи фізичних осіб (прибутковий податок). Він має стягуватися за ставкою 10% незалежно від суми доходу. Цей податок запроваджується тільки за основним місцем роботи, і всього за 40 годин робочого часу на тиждень.

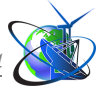
3. Мито. Експортним митом повинні обкладатися тільки сировинні товари, щоб їх було не вигідно вивозити з країни, а імпортом - предмети розкоші, а також товари, які завдають шкоди навколишньому середовищу і людині.

Сьогодні дуже багато нарікань на ПДВ - непрямий багатостадійний податок, який діє фактично як модифікований податок з продажів. Це головний фіскальний податок в українській податковій системі, стягнення якого сприяє пограбуванню населення і підприємств.

Шляхом внесення понад 200 поправок до Закону України "Про податок на додану вартість" його виконання надто ускладнилося. Особливу проблему становить неповернення ПДВ експортерам. До того ж ПДВ - це найбільш корупційний податок, про що свідчить, зокрема, той факт, що "відкати" при його поверненні фірмам-експортерам сягають 40% і вище. Тому сьогодні, на наш погляд, потрібно говорити не про зменшення ПДВ, а про його скасування. Це дасть змогу підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів та ефективність економіки в цілому.

Для належного наповнення Державного бюджету також важливо ліквідувати поширену в Україні практику безсистемного та економічно необґрунтованого надання пільг і субсидій окремим платникам або категоріям платників податків.

У нашій країні запроваджено всі можливі податки, які існують у світі. Тому рівень оподаткування в Україні є майже найвищим у міжнародному просторі, що знищує підвалини для розвитку приватного бізнесу та

унеможливиює збільшення кількості заможних громадян. На жаль, у нас глибоко вкоренилася і діє залежність, яка перетворює Україну на неуспішну країну, а саме: збільшується кількість податків і зборів - скорочується підприємницьке середовище - зменшуються надходження до бюджету - слабшає міць держави, а значить і можливість забезпечення її економічної та навіть політичної незалежності. Тому питання трансформації податкової системи вже вийшли з площини економічних і дедалі більше стають політичними, стосуються виживання України, її існування як суверенної держави.

Висновки.

На нашу думку, реалізація запропонованих нами шляхів трансформації податкової системи України сприятиме зростанню багатства на всіх зрізах суспільства, формуванню соціально-економічної моделі народного капіталізму з потужним середнім класом приватних власників і однаковими правилами гри для всіх, перетворенню державної машини на справедливий суд, а не рекетира, подолання поділу економіки України на офіційну і тіньову. Відбудеться перехід до абсолютно прозорої податкової системи, коли не можна буде уникнути податків, і люди самі не будуть зацікавлені в цьому. Така система заохочуватиме тих, хто здатен працювати й отримувати більший дохід.

Без трансформації податкової системи сьогодні в Україні неможливий прогрес у розвитку приватної власності, створення її носіїв та інститутів. Водночас для проведення кардинальних заходів у податковій сфері не потрібно широко застосовувати досвід західних країн, оскільки їхні податкові системи формувалися в минулому, а нам слід орієнтуватися на майбутнє і виходити з того, що людина є самодостатньою первинною цінністю, а держава має обслуговувати її інтереси. Запропонована модель податкової системи враховує ці моменти, її впровадження дасть змогу Україні посісти гідне місце в європейській спільноті.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2756-VI: Редакція від 14.10.2020р. *Офіц. вид. Голос України*. 2020. №229-230. С. 4-62.
2. Податок на доходи фізичних осіб: українські парадокси та світовий досвід. URL: <http://zaxid.net/home>.
3. Дропа Я., Чабан І. Податкове навантаження та його вплив на економіку України. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2018. Вип. 19. С. 235-250.
4. Котіна Г. Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний та світовий досвід. *Економіст*. 2010. № 5 С. 31-35.
5. Лисенков Ю.М., Біда С.О. Основні нововведення податкового кодексу України щодо складу податків. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
6. Мельник Н. І. Шляхи удосконалення податкової системи України. URL: <http://intkonf.org/melnik>.
7. Сидельникова Л.П. Податкова система: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2013.

References.

1. Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2756-VI: Editorial from 14.10.2020 officer kind. Voice of Ukraine. 2020. No. 229-230. P. 4-62.
2. Personal income tax: Ukrainian paradoxes and world experience. URL: <http://zaxid.net/home>.
3. Dropa Ya., Chaban I. Tax burden and its impact on the economy of Ukraine. Formation of a market economy in Ukraine. 2018. Vol. 19. P. 235-250.
4. Kotina H. Tax levers of influence on the economy in modern conditions: domestic and world experience. Economist. 2010. No. 5, pp. 31-35.
5. Lysenkov Y.M., Bida S.O. The main innovations of the Tax Code of Ukraine regarding the composition of taxes. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
6. Melnyk N. I. Ways to improve the tax system of Ukraine. URL: <http://intkonf.org/melnik>.
7. Sidelnikova L.P. Tax system: education. manual K.: Lira-K, 2013.

Abstract. *The purpose of the tax system, which is a reflection and an organic component of the country's economic model, is not only to collect taxes and provide the budget revenues for the state to fulfill its functions, but also to contribute to the achievement of the strategic goal of national economic development. The Ukrainian taxation system has a hypertrophied fiscal and criminal function and poorly performs its incentive, distributional and social functions. In our opinion, the following types of taxes and fees should be introduced to form the basis of a new tax system, the content of which would be consistent with the model of people's capitalism that should be established in Ukraine. 1. A purchase tax with a basic rate of 7%. It should be paid by all individuals and legal entities for purchased goods and services. The purchase tax will become one of the main sources of revenue for the state and local budgets, as more than half of the revenue from this tax will remain in the place where the purchase was made. 2. Personal income tax (income tax). It should be levied at a rate of 10% regardless of the amount of income. This tax is introduced only at the main place of work, and for only 40 hours of work per week. 3. Customs duties. Export duties should be imposed only on raw materials to make it unprofitable to export them from the country, and import duties should be imposed on luxury goods and goods that are harmful to the environment and humans.*

Key words: *economic model, taxation system, tax administration, transformation of the tax system of Ukraine.*

Стаття відправлена: 18.02.2023 р.
© Шило Ж.С.

УДК 379.851(338.486.3)

PROBLEM SITUATIONS IN THE PROVISION OF SAFETY RECREATION SERVICES AND THE WAYS OF THEIR SOLUTION**ПРОБЛЕМНІ СИТУАЦІЇ ПРИ НАДАННІ БЕЗПЕЧНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ****Kalmykova I.S. / Калмикова І.С.***c.t.s., as.prof. / к.т.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-3981-9385

*Odesa National Technological University, Odesa, Kanatna, 112, 65039**Одеський національний технологічний університет, Одеса, Канатна, 112, 65039*

Анотація. В роботі проаналізовано європейський досвід надання послуг харчування, а також приготування, зберігання і продажу їжі та напоїв у сільському та еногастрономічному туризмі. Метою дослідження є розгляд проблемних ситуацій та шляхів їх вирішення при наданні безпечних рекреаційних послуг в туристичних дестинаціях.

В результаті аналізу встановлено низку проблем, що заважають якісному розвитку дестинацій. Наведено шляхи вирішення проблемних ситуацій, зокрема, при виробництві харчових продуктів в сільських громадах з огляду на санітарно-гігієнічні умови приготування їжі, при просуванні місцевої їжі для розвитку сільського та еногастрономічного туризму, при виробленні стандартів здорового харчування та харчової безпеки для туристичної дестинації. Сформульовано критерії та умови для можливості просування місцевої їжі з метою збереження унікальної пропозиції, яка має велике значення для гастрономічного іміджу дестинації. Зроблено висновок, що потенціал якісного розвитку дестинацій, пов'язаний з сільським та еногастрономічним туризмом, полягає у впровадженні систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів; розробці механізмів стимулювання товаровиробників на виробництво безпечної харчової продукції; створенні умов для просування місцевої їжі; впровадженні стандартів здорового харчування та харчової безпеки з метою забезпечення захисту споживача від неякісного продовольства.

Ключові слова: безпечність, рекреаційні послуги, сільський туризм, еногастрономічний туризм, якість дестинації, харчова безпека.

Вступ.

Рекреаційні послуги – це послуги зі споживчими властивостями і собівартістю, що надаються з метою задоволення потреб рекреантів. Такі послуги продукують рекреатори – суб'єкти господарювання (фізичні та юридичні особи), які отримали право займатися рекреаційною діяльністю в порядку, визначеному законодавством із метою, як правило, отримання прибутків чи виконання соціального замовлення на госпрозрахункових умовах [1, с. 13]. На локальному рівні до рекреаторів можна віднести власників особистих селянських та фермерських господарств, які, крім вироблення та реалізації сільськогосподарської продукції, все частіше займаються рекреаційною діяльністю в сфері еногастрономічного та сільського зеленого туризму з наданням рекреаційних послуг.

Метою даного дослідження є розгляд проблемних ситуацій та шляхів їх вирішення при наданні безпечних рекреаційних послуг в туристичних дестинаціях.

Безпечність рекреаційних послуг нерозривно пов'язана з якістю дестинацій [2, с. 10]. Насамперед, це стосується здоров'я туристів та харчової безпеки в

еногастрономічних локаціях і локаціях сільського туризму. Сучасні туристи стали більш вимогливими до якості та безпечності харчування, вони піклуються про своє здоров'я та шукають незвичайні та унікальні DESTINATIONI, які пропонують їм автентичні (натуральні) локальні харчові продукти. Потреба вести благополучний спосіб життя, прагнути до автентичності, вимагати якісної продукції та цінувати безпечні та перевірені часом методи їх приготування – в цьому полягає основна тенденція здійснення туристами подорожей до села і участі в еногастрономічних турах.

Основна частина.

У більшості країн Європейського Союзу існують суворі правила щодо надання безпечних послуг харчування в сільському туризмі [3, с. 81]. Певна кваліфікація персоналу з переробки харчових продуктів зазвичай необхідна, навіть якщо надання рекреаційних послуг не є повноцінним бізнесом. І коли на великих підприємствах моніторинг проводиться інспекціями, які перевіряють простежуваність харчових продуктів, їх реєстр, умови зберігання та переробки (належні температури, наявність приміщення для зберігання тощо), то дотримання цих вимог для послуг сільського туризму часто є проблемою.

В сільському туризмі рекреаційні послуги, які надаються рекреаторами як операторами повноцінного бізнесу, розглядаються так само, як підприємства громадського харчування/ресторану. Коли ж рекреатори працюють нижче цього правового порогу (коли їх діяльність не є комерційною), надання послуг харчування, а також приготування, зберігання та продаж їжі та напоїв може відбуватися за спрощеними правилами. Практика доводить, що прості та здійснені рішення не загрожують безпеці споживачів та не збільшують ризиків отруєння або захворювання. Такий підхід до надання послуг є вирішенням проблеми, однак спрощення не означає звільнення від відповідальності: усі постачальники рекреаційних послуг повинні відповідати мінімальним стандартам, а послуги надаватися із суворими обмеженнями. Наприклад, в Латвії для локацій сільського туризму, які надають послуги харчування, існують спеціальні «Гігієнічні правила приготування їжі» [4], які визначають норми та пояснюють визначення, які повинні використовувати власники агроосель.

Політика розвитку сільського туризму в Європейському Союзі передбачає, що створення туристичної привабливості DESTINATIONI має опиратися насамперед на приватну ініціативу, особливо на регіональному і місцевому рівнях. Щодо України, то головною проблемою розвитку сільського туризму є відсутність взаємодії між окремими надавачами послуг та органами влади, бізнесом, наукою та освітою. Зокрема, за забезпечення безпеки та якості харчових продуктів відповідають спільно держава й оператори ринку харчових продуктів. В сфері сільського туризму оператори ринку – це власники садиб, агроосель, сімейних фермерських господарств, виробники сільськогосподарської продукції, тобто сільські жителі, які далекі від знань вимог Європейської комісії з охорони здоров'я та безпечності харчових продуктів DG SANTE (European Commission's Directorate-General for Health and Food Safety), а також численних міжнародно визнаних стандартів, наприклад,

системи НАССР (Системи управління безпечністю харчових продуктів). Тому такі питання, як екологічна освіта, зміцнення трансферу знань у сільському туризмі, впровадження еногастрономічної культури в територіальних сільських громадах є ключовими елементами для початку зміни свідомості рекреаторів.

Однією з проблем туристичної дестинації є можливість просування місцевої їжі та напоїв для сільського і еногастрономічного туризму. Місцева кухня з унікальними національними стравами має природний потенціал для збагачення досвіду туристів, встановлення прямого зв'язку з дестинацією, її жителями, традиційною культурою та культурною спадщиною. Дослідники визначили локальні харчові продукти також як їжу та напої, вироблені з використанням специфічних для регіону сировини та технологій приготування. Тобто місцева їжа та напої часто визначаються як автентична харчова продукція, що передається від одного покоління до іншого і яскраво демонструє місцеву традиційну культуру, стисло відображає стиль життя та культурний дух місцевих жителів, підвищує гордість жителів за свій регіон. Для вирішення проблеми просування місцевої їжі для сільського та еногастрономічного туризму рекомендується визначити наступні критерії:

1) потенціал якісних харчових ресурсів дестинації – сільська громада повинна не тільки вирощувати достатню кількість сільськогосподарських культур для харчування туристів, але ці локальні продукти повинні бути використані для створення здорового меню або їстівних сувенірів для туристів.

2) потенціал кулінарних представників дестинації – сільські жителі повинні мати змогу приготувати свою місцеву їжу з неповторним смаком.

Визначення критеріїв повинно проходити за участю членів сімей, лідерами сільської громади, державними службовцями з охорони здоров'я та науковими дослідниками. Наступним кроком є проведення фокус-групи серед учасників для аналізу проблем і труднощів, обмежень і потенціалу членів громади, які були залучені до приготування їжі для туристів, у тому числі з питань безпеки харчових продуктів та продовольчої безпеки. Потім проводиться оцінка знань сільських мешканців з безпеки харчових продуктів і спостереження за практикою приготування їжі.

Умови для можливості просування місцевої їжі для стимулювання сільського та еногастрономічного туризму створюються тоді, коли:

- виявлено особливості місцевої їжі, яку готують із сировини, доступної в даному регіоні;
- встановлено, що місцева громада прагне дізнатися найбільше інформації про здорову їжу;
- заохочені групи сільських жителів, щоб брати участь у приготуванні їжі для туристів, навчитися готувати здорову їжу та розвивати гостинність і сучасні моделі якісного обслуговування туристів.

Проблему стандартів здорового харчування для туристичної дестинації можна вирішити шляхом дослідження інгредієнтів локальної кухні та розрахунку поживної цінності місцевої їжі. Такі дослідження дають можливість рекомендувати рецепти здорової місцевої їжі шляхом зменшення кількості солі, жиру та холестерину, зменшення або заміни деяких інгредієнтів, додавання

правильного джерела клітковини, приготування відповідного розміру порції, встановлення місцевого меню на основі харчової цінності та написання стандартних рецептів. Наприклад, можна зменшити вміст солі в страві, використовувати місцеві овочі та спеції в меню. Крім того, сільські жителі можуть використовувати кулінарні книги для розрахунку кількості сировини для приготування їжі для туристів з метою управління харчовою безпекою.

Проблему харчової безпеки при наданні послуг харчування в сільському та еногастрономічному туризмі можна вирішити наступним шляхом. З огляду на сезонний календар харчування членам громади треба знати про сорти та кількість овочів і фруктів, доступних у дестинації. Овочі та фрукти класифікуються за сортами, які можна вирощувати на присадибних ділянках або отримати з природних джерел поблизу, таких як ліс. Також потрібно встановити їжу, яка недоступна в громаді, і купувати її поблизу. Купуючи безпосередньо на місцевих фермах або фермерських ринках, можна запитати у виробника про методи виробництва, отримуючи цінну інформацію про походження продуктів.

Жителі села повинні бути готовими вирощувати овочі та фрукти не тільки для власного споживання. Необхідно збільшити кількість городини, достатню як для туристів, так і для сім'ї. Це може зменшити витрати на купівлю продуктів харчування та допоможе створити гастрономічну ідентичність дестинації, який справляє враження на туристів. Також завдяки скорочення кількості рук, що стикаються з їжею, ймовірність виникнення хвороб харчового походження може бути зведена до мінімуму.

Висновки.

Проблемні ситуації при наданні рекреаційних послуг сільського та еногастрономічного туризму можуть виникати на стадії виробництва харчових продуктів з огляду на санітарно-гігієнічні умови приготування їжі.

Регіональні, місцеві або домашні продукти та послуги не повинні контролюватися так само, як на великих підприємствах чи промислових харчових виробництвах, інакше вони можуть втратити свій характер або просто зникнути разом із важливою соціальною та культурною спадщиною, яку вони представляють. Певні рамки спрощених правил і підходів є вирішенням проблеми. Ці правила повинні застосовуватися до локацій сільського та еногастрономічного туризму, щоб захистити та зберегти унікальну пропозицію, яка має велике значення для якісного розвитку дестинації, створення гастрономічного іміджу дестинації та забезпечити конкурентоспроможність цих видів туризму на відкритому ринку рекреаційних послуг.

Потенціал якісного розвитку дестинацій, пов'язаного з сільським та еногастрономічним туризмом, полягає у впровадженні систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів; розробці механізмів стимулювання товаровиробників на виробництво безпечної харчової продукції; створенні умов для просування місцевої їжі; впровадженні стандартів здорового харчування та харчової безпеки з метою забезпечення захисту споживача від неякісного продовольства.

Література:

1. Герасимчук З.В., Глядіна М.В. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізм формування та реалізації: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2006. 161 с.
2. Практичні рекомендації щодо комплексного управління якістю туристичних destinations. Концепції, реалізація та інструменти для організацій, що займаються управлінням destinations. Всесвітня туристська організація ООН (UNWTO), 2017. URL: http://www.ntoukraine.org/assets/files/GuidelinesQuality_UA.pdf (дата звернення 03.02.2023).
3. Common aspects of Safety and Security in European Rural Tourism. Inspection Manual “Your Rural Tourism Bussiness – Run it smart!” URL: http://safety.eurogites.org/download/manual/files/SafetyAndSecurityEU_en_InspectionManual-ver-B035075F96A1D0CFDBD20FFD68FFBA3C.pdf (дата звернення 18.02.2023).
4. Higiēnas vadlīnijas ēdienu gatavošanai. URL: <http://macies.celotajs.lv/course/view.php?id=24> (дата звернення 18.02.2023).

Abstract. *The paper analyzes the European experience of providing catering services, as well as preparation, storage and sale of food and beverages in rural and food tourism. The purpose of the study is to consider problematic situations and ways to resolve them when providing safe recreational services in tourist destinations.*

A number of problems preventing the qualitative development of destinations have been established. Ways to solve problematic situations are presented, in particular, in the production of food in rural communities taking into account sanitary and hygienic conditions of cooking, in the promotion of local food for the development of rural and food tourism, in the development of standards of healthy nutrition and food safety for tourist destinations. Criteria and conditions have been formulated for the possibility of promoting local food in order to preserve a unique offer that is of great importance for the gastronomic image of the destination. It was concluded that the potential of the qualitative development of destinations associated with rural and food tourism lies in the implementation of food quality and safety management systems; development of mechanisms for stimulating producers to produce safe food products; creation of conditions for the promotion of local food; implementation of standards of healthy nutrition and food safety in order to ensure the protection of the consumer from low-quality food.

Key words: *safety, recreational services, rural tourism, food tourism, destination quality, food safety.*

Стаття відправлена: 19.02.2023 р.

© Калмикова І.С.

УДК 339.1

EFFICIENCY OF QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS OF RETAIL ENTERPRISES**ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ****Zaharchenko P.V./Захарченко П. В.***c.t.s., prof./к.т.н., проф.*

ORCID 0000-0001-9172-0940

Samoilenko A.A./Самойленко А.А.*c.t.s., as.prof./к.т.н., доц., проф.*

ORCID 0000-0001-9003-9918

*Kyiv National University of Construction and Architecture, 31, Kyiv, Air Fleet ave., 03037**Київський національний університет будівництва і архітектури,**Kiїв, 31, Повітрофлотський просп., 03037***Kulik A.V./Кулік А.В.***c.e.s., as.prof./к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2601-3833

*Відкритий міжнародний університет розвитку людини «УКРАЇНА»**Open International UNIVERSITY of Human Development «UKRAINE»**23, Lvivska str., Kyiv, 02000, Ukraine*

Анотація. У статті розглянуто методичні підходи щодо аналізу системи управління якістю будівельних товарів. Визначено групи параметрів рейтингу системи управління якістю будівельних товарів досліджуваного підприємства (ТОВ «Епіцентр К»). Визначено підходи щодо оцінки ефективності систем управління якістю будівельними товарами.

Ключові слова: система управління якістю, якість, керамічна плитка, ефективність.

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями.

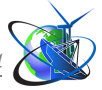
В умовах ринку дуже важливо об'єктивно оцінити не лише якість продукту, а й систему управління якістю в цілому. Для ефективного функціонування системи управління якістю підприємства необхідно постійно її підтримувати у робочому стані та систематично удосконалювати, а отже, потрібно проводити різні перевірки оцінювання системи.

Оснoву для оцінювання системи управління якістю може скласти теорія оцінювання, згідно з якою слід виділяти три елементи: об'єкт (предмет оцінювання – система управління якістю), суб'єкт (орган, який здійснює оцінювання) і базу порівняння, які взаємодіють між собою в процесі реалізації алгоритму оцінювання – сукупність певних операцій.

Аналізуючи існуючі методи оцінювання можна зауважити, що оцінка надається в абсолютній або порівняльній формі. Однак, навіть за абсолютної форми суб'єкт підсвідомо використовує логіку порівняння. Це дозволяє використовувати ті самі методи, що і для оцінювання якості продукту. У ряді випадків можна застосовувати рейтингові методи з урахуванням вагомості кожного показника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам якості присвячено роботи багатьох всесвітньо відомих вчених

та спеціалістів: Шухарта У., Демінга Е., Джурана Дж., Кросбі Ф., Фейгенбаума А., Ісікави К., Тагуті Г. [1-3, 6, 9, 10, 12, 14] Ці роботи лягли в основу професійної концепції якості, вони стали класичними.

Значний внесок в обґрунтування послідовності дій при формуванні системи управління якістю на підприємстві зробили вітчизняні автори Шаповал М.І., Саранча Г.А. та Момот О.І. [11, 13, 15] Запропонована ними схема створення, впровадження та управління системою якості на підприємстві відрізняється конкретним та чітким описом складових кожного етапу.

Методологічним основам аналізу функціонування систем управління якістю товарів присвячені роботи українських вчених: Бичківського Р. та Гунькало А. [5, 7] та ін. Проте у роботах зазначених вчених не розглядаються шляхи вирішення конкретної проблеми – розробки методичних засад аналізу системи управління якістю будівельних товарів та оцінки її ефективності.

Метою статті є розробка сучасного інструментарію аналізу системи управління якістю будівельних товарів та оцінка її ефективності.

Виклад основного матеріалу досліджень.

У практиці оцінки системи управління якістю в абсолютній формі застосовується декілька методів [4, 8].

1) Сумарний – передбачає приписування певної кількості балів (оцінки) кожному вибраному параметру рейтингу та їх підсумовування. На основі отриманої суми дається остаточна оцінка системи з подальшою перевіркою на відповідність окремої інтегрованої оцінки.

2) Середньоарифметичний – базується на визначенні середньоарифметичного значення рейтингу за кожним параметром. Остаточне оцінювання системи здійснюється за одержаним середньоарифметичним значенням (результат повинен сходитися з сумарним) з такою ж перевіркою на відповідність, що і у попередньому методі.

3) Сумарно-диференційний за групами показників системи управління якістю містить рейтингові оцінки за кожною групою. Кінцевий висновок повинен бути зроблений за результатами диференційного оцінювання кожної групи окремо і всієї системи в цілому (на основі сумарного або середньоарифметичного підходу).

4) Середньоарифметичний-диференційний містить те ж, що і попередній, лише оцінювання за групами і в цілому здійснюється на основі середньоарифметичних значень.

5) Середньозважений базується на визначенні рейтингу для кожного параметра, приписуванні балів, коефіцієнтів вагомості. За неможливістю дати об'єктивну оцінку для кожної групи параметрів рейтингу, потрібно визначати свій груповий інтегрований рейтинг і на його основі – загальний інтегрований рейтинг для системи в цілому. У кожній групі доцільно нормувати коефіцієнти, сума яких повинна дорівнювати одиниці. Те ж слід робити і для групових коефіцієнтів вагомості для системи в цілому. При цьому формула визначення інтегрованого рейтингу в абсолютній формі системи управління якістю буде мати вигляд:

$$P_{\text{інт.р.}} = \sum_{j=1}^G (B_j \cdot P_{\text{гр.}j}) = \sum_{j=1}^G \left[B_j \cdot \sum_{i=1}^{H_j} (B_{ji} \cdot P_{ji}) \right], \quad (1)$$

де G – число груп параметрів рейтингу системи управління якістю;

B_j – коефіцієнт вагомості j -тої групи;

$P_{\text{гр.}j}$ – інтегрований рейтинг j -тої групи;

H_j – число параметрів рейтингу в j -тій групі;

P_{ji} – числове значення рейтингу i -го параметра j -тої групи;

B_{ji} – коефіцієнт вагомості i -го параметра j -тої групи.

Внутрішні перевірки якості, що проводяться на підприємстві, підтверджують відповідність або виявляють невідповідності процесів, процедур, організаційної структури і ресурсів вимогам системи управління якістю. Для оцінювання обчисленої ефективності процесу використовується наступна шкала оцінювання (рис. 1):

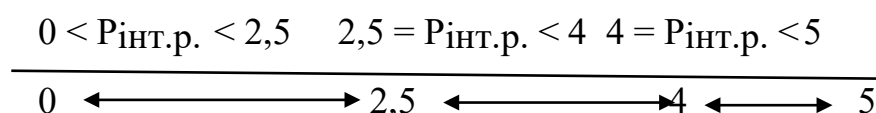

Рис.1. Шкала оцінювання ефективності процесів системи управління якістю підприємства

$P_{\text{інт.р.}} = 0$ – процес не функціонує і потребує докорінного перегляду;

$0 < P_{\text{інт.р.}} < 2,5$ – процес функціонує не ефективно, необхідне втручання вищого керівництва та розроблення власником процесу значних коригувальних дій;

$2,5 = P_{\text{інт.р.}} < 4$ – процес функціонує ефективно, але вимагає розроблення незначних коригувальних дій;

$4 = P_{\text{інт.р.}} < 5$ – процес функціонує ефективно, але вимагає розроблення запобіжних дій;

$P_{\text{інт.р.}} = 5$ – процес функціонує ефективно і не потребує втручання.

Для оцінювання ефективності системи управління якістю керамічної плитки у роздрібних торговельних підприємствах мережі «Епіцентр» були вибрані ТЦ в м. Києві та ТЦ в м. Тернопіль. У розрахунках застосовували середньозважений метод з використанням наданої шкали оцінювання (рис. 1).

Для оцінювання показників функціонування системи управління якістю керамічної плитки досліджуваних підприємств було створено групу експертів у кількості 7 осіб, до якої увійшли провідні фахівці у цієї сфері.

Групи параметрів рейтингу системи управління якістю керамічної плитки досліджуваних підприємств представлені у табл. 1.

Розраховували інтегрований рейтинг групи ($P_{\text{гр.}j}$) для кожної групи параметрів рейтингу системи управління якістю керамічної плитки як у ТЦ м. Києва так і в ТЦ «Епіцентр» м. Тернопіль. Для цього проводили експертну оцінку параметрів рейтингу у кожній групі. Рейтинги визначали за 5-бальною шкалою.

Таблиця 1 – Групи параметрів рейтингу системи управління якістю асортименту керамічної плитки підприємства

Групи параметрів рейтингу СУЯ	Коефіцієнт вагомості групи (B_j)	Інтегрований рейтинг групи ($P_{гр. \text{інт. } j}$)
I. Управління поставками	0,2	3,6
II. Управління якістю будівельних товарів	0,25	4,2
III. Управління асортиментом будівельних товарів	0,25	3,5
IV. Управління якістю обслуговування	0,2	4,4
V. Управління документацією	0,1	2,9
Всього:	1,0	

Параметри рейтингу в групі «Управління постачанням керамічної плитки», коефіцієнти їх вагомості та групові рейтинги надані у табл. 2.

Таблиця 2 – Параметри рейтингу в групі «Управління постачанням керамічної плитки»

Параметри рейтингу	Коефіцієнт вагомості і-го параметра j-ої групи (B_{ji})	Значення рейтингу і-го параметра j-ої групи (P_{ji})							$\sum P_{ji}$	Середнє значення P_{ji}
		1	2	3	4	5	6	7		
1. Наявність у постачальників сертифікованої СУЯ	0,20	1	1	1	1	1	1	1	7	1,0
2. Своєчасність постачань	0,10*	4	3	4	4	4	4	3	26	3,7
3. Ціна постачальників на будівельні товари	0,15*	4	5	5	4	4	5	4	31	4,4
4. Асортимент будівельних товарів постачальників	0,10*	4	3	3	4	3	3	3	23	3,3
5. Можливість поза планованих постачань	0,10*	3	3	3	3	4	4	3	23	3,3
6. Фінансовий стан постачальників	0,15	4	4	4	4	3	3	4	26	3,7
7. Якість товарів постачальників	0,20	5	4	4	3	5	3	5	29	4,1
Всього:	1,0									

*За даними ТЦ «Епіцентр» м. Тернопіль

$$P_{гр.інт.I} = (0,2 \cdot 1,0) + (0,10 \cdot 3,7) + (0,15 \cdot 4,4) + (0,1 \cdot 3,3) + (0,1 \cdot 3,3) + (0,15 \cdot 3,7) + (0,2 \cdot 4,1) = 3,265$$

Параметри рейтингу в групі «Управління якістю керамічної плитки», їх коефіцієнти вагомості та групові рейтинги надані у табл. 3.

Таблиця 3 – Параметри рейтингу в групі «Управління якістю керамічної плитки»

Параметри рейтингу	Коефіцієнт вагомості і-го параметра j-ої групи (B_{ji})	Значення рейтингу і-го параметра j-ої групи (P_{ji})							$\sum P_{ji}$	Середнє значення P_{ji}
		1	2	3	4	5	6	7		
1. Відповідність органолептичних показників будівельних виробів вимогам	0,4	4	5	5	4	5	4	4	31	4,4
2. Відповідність фізико-хімічних показників будівельних виробів вимогам	0,3*	5	3	4	4	4	5	4	29	4,1
3. Відповідність маркування будівельних виробів вимогам	0,1	4	3	5	3	4	5	4	28	4,0
4. Відповідність пакування будівельних виробів вимогам	0,2	4	4	3	4	5	5	4	29	4,1
Всього:	1,0									

*За даними ТЦ «Епіцентр» м. Тернопіль

$$P_{гр.інт.II} = (0,4 \cdot 4,4) + (0,3 \cdot 4,1) + (0,1 \cdot 4,0) + (0,2 \cdot 4,1) = 4,2$$

$P_{гр.інт. II} = 4,2$, тобто лежить у межах відрізка ($4 = P_{інт.р.} < 5$) за шкалою оцінювання ефективності процесів системи управління якістю підприємства. Таким чином, процес «Управління якістю керамічної плитки» функціонує ефективно, але вимагає розроблення запобіжних дій.

Параметри рейтингу в групі «Управління асортиментом керамічної плитки», їх коефіцієнти вагомості та групові рейтинги надані у табл. 4.

$$P_{гр.інт.III} = (0,2 \cdot 3,9) + (0,25 \cdot 3,4) + (0,1 \cdot 2,6) + (0,2 \cdot 3,4) + (0,25 \cdot 4,0) = 3,57$$

Таблиця 4 – Параметри рейтингу в групі «Управління асортиментом керамічної плитки»

Параметри рейтингу	Коефіцієнт вагомості і-го параметра j-ої групи (B_{ji})	Значення рейтингу і-го параметра j-ої групи (P_{ji})							$\sum P_{ji}$	Середнє значення P_{ji}
		1	2	3	4	5	6	7		
1. Широта асортименту	0,2	4	3	4	4	5	3	4	27	3,9
2. Повнота асортименту	0,25	3	4	3	4	3	4	3	24	3,4
3. Стійкість (стабільність) асортименту	0,1*	3	3	2	3	2	3	2	18	2,6
4. Оновлення асортименту	0,2	3	3	2	3	4	5	4	24	3,4
5. Відповідність попиту споживачів	0,25	5	3	4	4	3	5	4	28	4,0
Всього:	1,0									

*За даними ТЦ «Епіцентр» м. Тернопіль

$P_{гр.інт. III} = 3,5$, тобто значення показника лежить у межах відрізка ($2,5 = P_{інт.р.} < 4$) за шкалою оцінювання ефективності процесів системи управління якістю підприємства. Таким чином, процес «Управління асортиментом керамічної плитки» на обох підприємствах функціонує досить ефективно, але вимагає розроблення незначних коригувальних дій. Запобіжну дію виконують для попередження події (невідповідності), тоді як коригувальну – для попередження повторної події. Тобто керівництву ТЦ «Епіцентр» в м. Київ та ТЦ «Епіцентр» в м. Тернопіль потрібно звернути особливу увагу на формування асортименту керамічної плитки.

Параметри рейтингу в групі «Управління якістю обслуговування», їх коефіцієнти вагомості та групові рейтинги надані у табл. 5.

$$P_{гр.інт.IV} = (0,2 \cdot 4,3) + (0,1 \cdot 4,0) + (0,2 \cdot 4,4) + (0,30 \cdot 5,0) + (0,2 \cdot 4,1) = 4,46$$

$P_{гр.інт. IV} = 4,4$, тобто значення лежить у межах відрізка ($4 = P_{інт.р.} < 5$) за шкалою оцінювання ефективності процесів системи управління якістю підприємства. Таким чином, процес «Управління якістю обслуговування» функціонує ефективно, але вимагає розроблення незначних коригувальних дій.

Параметри рейтингу в групі «Управління документацією», їх коефіцієнти вагомості та групові рейтинги надані у табл. 6.

Таблиця 5 – Параметри рейтингу в групі «Управління якістю обслуговування»

Параметри рейтингу	Коефіцієнт вагомості і-го параметра j-ї групи (B_{ji})	Значення рейтингу і-го параметра j-ої групи (P_{ji})							$\sum P_{ji}$	Середнє значення P_{ji}
		1	2	3	4	5	6	7		
1. Надання ТЦ «Епіцентр» додаткових послуг	0,2	4	4	5	4	4	5	4	30	4,3
2. Привабливість атмосфери ТЦ «Епіцентр»	0,10*	4	4	4	4	4	4	4	28	4,0
3. Професійна кваліфікація продавців	0,20*	5	4	4	5	5	4	4	31	4,4
4. Дотримання правил торговельного обслуговування	0,30*	5	5	5	5	5	5	5	35	5,0
5. Фірмовий стиль і зовнішній вигляд працівників	0,20*	4	4	4	5	4	4	4	29	4,1
Всього:	1,0									

*За даними ТЦ «Епіцентр» м. Тернопіль

Таблиця 6 – Параметри рейтингу в групі «Управління документацією»

Параметри рейтингу	Коефіцієнт вагомості і-го параметра j-ої групи (B_{ji})	Значення рейтингу і-го параметра j-ої групи (P_{ji})							$\sum P_{ji}$	Середнє значення P_{ji}
		1	2	3	4	5	6	7		
1. Забезпечення актуалізації документації	0,5	3	2	2	4	3	3	2	19	2,7
2. Забезпечення ідентифікації документів	0,25	4	3	3	4	3	3	4	24	3,4
3. Забезпечення зберігання документів	0,2	3	4	3	3	3	2	3	21	3,0
4. Забезпечення ідентифікації змін документів	0,05	2	3	2	2	2	3	3	17	2,4
Всього	1,0									

$$P_{гр.інт.V} = (0,5 \cdot 2,7) + (0,25 \cdot 3,4) + (0,2 \cdot 3,0) + (0,05 \cdot 2,4) = 2,9$$

$P_{гр.інт. v} = 2,9$, тобто лежить на початку відрізка ($2,5 = P_{інт.р.} < 4$) за шкалою оцінювання ефективності процесів системи управління якістю підприємства. Таким чином, процес «Управління документацією» функціонує досить ефективно, але вимагає розроблення значних коригувальних дій.

Розраховували інтегрований рейтинг в абсолютній формі системи управління якістю будівельних товарів досліджуваного підприємства:

$$P_{інт. р.} = (0,2 \cdot 3,6) + (0,25 \cdot 4,2) + (0,25 \cdot 3,5) + (0,2 \cdot 4,4) + (0,1 \cdot 2,9) = 3,8$$

Звідси інтегрований рейтинг системи управління якістю керамічної плитки досліджуваних підприємств ТЦ «Епіцентр» м. Київ та ТЦ «Епіцентр» м. Тернопіль дорівнює 3,8. Тобто, можна зробити висновок, що системи управління якістю керамічної плитки підприємств функціонують достатньо ефективно, але вимагають розроблення значних коригувальних дій за такими процесами, як управління асортиментом будівельних товарів та управління документацією.

Для визначення ефективності ступеня використання процесів системи управління якістю керамічної плитки (U) застосовували наступну формулу:

$$U = \frac{P_{інт.р.}}{P_{баз.}} \quad (2)$$

де $P_{інт.р.}$ – інтегрований рейтинг системи управління якістю;

$P_{баз.}$ – базовий рейтинг системи управління якістю (5).

$$U = \frac{3,8}{0,76} = 5,0$$

Отже, досліджувані підприємства використовують процеси системи управління якістю керамічної плитки на 76%.

Для того, щоб підвищити ефективність функціонування системи управління якістю керамічної плитки ТЦ «Епіцентр» в м. Київ та ТЦ «Епіцентр» в м. Тернопіль необхідно приділяти більше уваги економічним та соціально-психологічним аспектам формування і функціонування системи управління якістю. На підприємствах недостатньо приділяється уваги вивченню усіх зацікавлених в якості керамічної плитки осіб: споживачів (визначення ступеню їх зацікавленості у якості товарів), вищого керівництва і персоналу підприємства (визначення рівня зацікавлені у досягненні якості кінцевого результату роботи підприємства), тобто мотивації щодо підвищення якості керамічної плитки, що представлена у магазині. Проте, загальновідомо, що саме мотивація є однією з ключових функцій у системі менеджменту якості.

Типові мотиви формування, забезпечення і підвищення якості представлені у табл. 7.

Елементами процесу мотивації відносно якості в ТЦ «Епіцентр» є:

- аналіз мотивів формування, забезпечення і підвищення якості об'єктів мотивації (споживачів, організації, працівників);

- формулювання цілей мотивації якості у різних об'єктів;
- розроблення стратегії мотивації якості стосовно різних її об'єктів;
- прогнозування рівня якості за постійної структури мотивів споживачів, організації та працівників за умов посилення мотивів формування, забезпечення і підвищення якості споживачів та працівників;
- вибір варіантів стратегії мотивації якості;
- формування і вибір способів мотивації якості;
- впровадження, реалізація і контроль процесів мотивації якості в організації.

Таблиця 7 – Типові мотиви формування, забезпечення і підвищення якості

Об'єкти мотивації	Мотиви
Споживач	Прагнення до задоволення індивідуальних вимог до якості; прийнятність рівня обслуговування споживачів на окремих етапах і (або) на всіх етапах; грошовий фактор; бажання бачити прозорими процеси управлінської підготовки; можливість особистих контактів.
Організація	Прагнення завоювати споживача; прагнення до довгострокового співробітництва; можливість репутацію; прагнення до високої якості процесів; прагнення до скорочення витрат.
Окремий працівник	Грошовий фактор; прагнення до високоякісної праці; можливість професійного і кар'єрного росту; можливість впровадження інновацій і прийняття на себе ризику; самостійність у прийнятті рішень; мотиви влади; мотиви успіху.

Формулювання стратегії мотивації щодо підвищення якості повинно ґрунтуватися на фактичному рівні сили мотивації об'єктів і значеннях досягнутих показників якості на початковий момент часу.

Виходячи із всього вищевикладеного можна зробити наступні висновки.

Висновки.

Огляд методів оцінки ефективності системи управління якістю керамічної плитки в ТЦ «Епіцентр» в м. Київ та в ТЦ «Епіцентр» в м. Тернопіль виявив, що найбільш доцільним є застосування середньозваженого методу з використанням шкали оцінювання ефективності процесів системи управління якістю підприємства.

Виконана у статті оцінка системи управління якістю керамічної плитки довела, що її функціонування є ефективним, але вимагає розробки значних коригувальних дій за такими процесами як управління асортиментом товарів та управління документацією.

Основними матеріальними методами впливу в системі ТЦ «Епіцентр» повинні стати преміювання за якість, впровадження системи оплати за цілями і результатами з урахуванням рівня зусиль.

У якості нематеріальних методів мотивації підприємствам необхідно використовувати психологічний вплив, інформування щодо результатів роботи підприємства, делегування відповідальності, залучення до прийняття рішень.

Для того, щоб підвищити ефективність використання процесів системи управління якістю будівельних товарів ТОВ «Епіцентр К» доцільно використовувати стратегію зовнішньої мотивації при сильному рівні мотиваційної сили об'єктів, що припускає застосування матеріальних і нематеріальних методів зовнішнього стимулювання.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка універсальної моделі управління якістю керамічної плитки на основі використання комплексу маркетингу.

Література:

1. Ishikawa K. Guide to Quality Control. Tokyo, Asian Productivity Organization, 1976.
2. Ishikawa K. What is Total Quality Control? The Japanese Way. London, Prentice Hall, 1985.
3. Juran JM Architect of Quality. The autobiography of Dr. Joseph M. Juran. McGraw-Hill, 2004, pp. 379.
4. Бичківський Р., Гунькало А. СУЯ: оцінювання ефективності функціонування // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2005. – №4. – с.42-46.
5. Бичківський Р.В. та ін. Метрологія, стандартизація, управління якістю і сертифікація: Підручник / Р.В. Бичківський, П.Г. Столярчук, П.Р. Гамула. - 2-ге вид., випр. і доп. Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2004.
6. Бланк, І. А. Торговий менеджмент.- Київ: УФІМБ, 1997.- 408с.
7. Гунькало А. В. Покращення рівня якості продукції компетентними експертами / А. В. Гунькало, О. І. Шпак // Технологический аудит и резервы производства. - 2014. - № 4(1). - С. 36-38. - Режим доступа: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2014_4\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2014_4(1)_9).
8. Гунькало А. Оцінювання результативності та ефективності системи управління якістю // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2007. – №3. – с. 40-43.
9. Гуру менеджменту якості і їх концепції. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.management.com.ua/qm/qm009.html>.
10. ДСТУ ISO 8258-2001. Контрольні карти Шухарта (ISO 8258:1991, IDT)
11. Момот О. І. Особливості розрахунку ефективності діяльності підприємства / О. І. Момот, П. І. Самойлов // Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2011. - Вип. 21. - С. 156-161. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2011_21_25.
12. Новіков В.М. Никитюк О.А. Розробка систем якості та аналіз вимог ISO\IEC 17025 –К, "Нора-прінт", 2002, 226 с.

13. Саранча Г.А. С 20. Метрологія, стандартизація, відповідність, акредитація та управління якістю: Підручник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 672 с.

14. Фейгенбаум А.В. Якість та продуктивність. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://asq.org/qic/display-item/index.html?item=6646>.

15. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації : Підручник. – 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Вид-во Євроа. ун-ту, 2001. – 174 с.

Abstract. Methodological approaches to the analysis of the construction goods quality management system are considered in the article. The groups of rating parameters of the construction goods quality management system of the investigated enterprise (Epicenter K LLP) were determined. Approaches to assessing the effectiveness of construction product quality management systems have been determined.

Key words: quality management system, quality, ceramic tile, efficiency

Автори широко дякують за допомогу у проведенні досліджень та написанні статті В.В.Гончарову заступнику генерального директора, директору з роздрібної торгівлі ТОВ «Епіцентр К»

УДК 336.7

**ANALYSIS OF THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY OF
COMMERCIAL BANKS****АНАЛІЗ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ****Martyniuk O.V. /Мартинюк О.В.***Student.*

ORCID: 0000-0003-1698-7658

*The National University of Ostroh Academy, Ostrog, Seminarska, 2, 35800**Національний університет «Острозька академія»,**м. Острог, Семінарська, 2, 35800***Demianchuk O.I. /Дем'янчук О.І.***PhD, professor of Finance, Accounting and Auditing Department,**The National University of Ostroh Academy / доктор економічних наук, доцент,**професор кафедри фінансів, обліку і аудиту**Національного університету «Острозька академія»*

ORCID: 0000-0003-0334-3490

*The National University of Ostroh Academy, Ostrog, Seminarska, 2, 35800**Національний університет «Острозька академія»,**м. Острог, Семінарська, 2, 35800*

Анотація. В статті автором розкрито зміст та ознаки які впливають на фінансову безпеку комерційного банку. На основі SWOT-аналізу визначено сильні і слабкі сторони у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків, автором проаналізовано зовнішнє та внутрішнє середовища ПАТ КБ «ПриватБанк», АТ «КРЕДОБАНК» та «Райффайзен Банк», а також визначено загрози щодо порушення їх фінансової безпеки. Також знайдені способи покращення функціонування кожного з банків та заходи щодо підвищення рівня їх фінансової безпеки.

Ключові слова: комерційні банки, фінансова безпека, зовнішнє та внутрішнє середовище, SWOT-аналіз.

Постановка проблеми.

Фінансова безпека комерційних банків є одним з головних елементів фінансової безпеки країни. Якщо окремий кредитний інститут є нестабільним це підриває довіру до усієї банківської системи. При нестабільній економіці, зростання внутрішніх та зовнішніх загроз може дестабілізувати фінансову безпеку банків. Тому головною ціллю комерційних банків є нарощення фінансового потенціалу для якісного зростання та закріплення позиції на ринку банківських послуг, дотримання правильного функціонування і сталого розвитку. Банкам для забезпечення своєї безпеки необхідні відповідні умови. У комерційних банках особливо значними є умови ефективною та безпечною діяльності, підвищення прибутковості, зниження банківських ризиків, підтримання ліквідності, гарантованість депозитів. Подібне забезпечення повинно базуватися на певних заходах захисту банківської діяльності та протидії загрозам. Різнобічний характер цих загроз потребує системних і наукових підходів для вирішення питань безпеки комерційних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою економічної і фінансової безпеки банків та банківського сектору загалом займалися такі вітчизняні вчені, як Т. Болгар А. Єпіфанов, Ю.

Голобородько, О. Криклій, Я. Малик, М. Лисечко, Л. Стрельбицька, В. Ярочкінта інші. У своїх працях науковці досліджували суть та складові фінансової безпеки банків, також вплив внутрішніх та зовнішніх факторів в економічній безпеці банківського сектору, окремі аспекти безпеки та їх регіональні сегменти.

Питанням сутності, складових елементів фінансової безпеки на макро- та мікрорівнях присвячено численні праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: С. Адаменко, О. Барановський, А. Єпіфанов, М. Зубок, С. Побережний, О. Покатаєва, Н. Шмиголь, О. Хитрін та інші. Проблеми фінансової безпеки банківської діяльності досліджували провідні зарубіжні вчені: Р.Дж. Кембелл, В. Мунтіян, Е. Уткін та інші. Проте, аналіз рівня фінансової безпеки банків в умовах поглиблення зовнішніх та внутрішніх загроз потребує подальшого дослідження.

Метою та завданням дослідження є визначення рівня фінансової безпеки комерційних банків України на основі SWOT-аналізу. Завданнями дослідження є визначення сильних і слабких сторін у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків на основі аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ПАТ КБ «ПриватБанк», АТ «КРЕДОБАНК» та «Райффайзен Банк».

Виклад основного матеріалу.

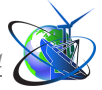
Рівень фінансової безпеки та сукупність переваг визначається тим, наскільки ефективним є банківське управління фінансовим потоком. До процесу залучення банком фінансових ресурсів з метою їх ефективного розміщення слід підходити як до системи руху наскрізного фінансового потоку, який, рухаючись від первинного джерела через взаємопов'язані структурні підрозділи банку, має збільшуватися в своїй вартості. Для досягнення найвищого результату необхідний високий ступінь узгодженості усіх функціональних підрозділів банку, через які проходить фінансовий потік, тобто інтеграція бізнес-процесів комерційного банку підвищує рівень економічної безпеки. На основі аналізу наукової літератури з питань фінансової та економічної безпеки частина дослідників поділяють загрози фінансової безпеки банку за наступними ознаками:

- цільової спрямованості загрози;
- джерела загрози;
- економічного характеру;
- ймовірності практичної реалізації загрози.

Також визначають такі основні групи загроз, які негативно впливають на банківську діяльність та ефективність:

- загрози спричинені негативними процесами, пов'язаними з трансформацією економічної, політичної, соціальної сфер;
- загрози, спричинені інституціональними проблемами, несприятливою ринковою кон'юнктурою;
- загрози, які пов'язані з етикою, порядком ведення банківської діяльності [3].

Дивлячись на вищезгадані загрози більшість науковців схиляється до класифікації загроз банківської безпеки на внутрішні та зовнішні. Класифікація внутрішніх загроз фінансової безпеки банків:

- неправомірна розтрата коштів працівниками банків;
- незаконне отримання доходу;
- зловживання реальними активами клієнтів та банку;
- перевищення повноважень в управлінні персоналом;
- внесення недостовірних даних в документи та їх підробка;
- шахрайство в бухгалтерського обліку та документації;

До зовнішніх загроз відносить:

- внутрішня і зовнішня політична та економічна стабільність;
- залежність банківської системи від джерел внутрішнього та зовнішнього фінансування [2].

До найвищих загроз банківського сектору відносять негативні явища, як:

- малу якість капіталу банку;
- кредитну політику, яка має ризики;
- недостатньо сформовану систему страхування депозитів;
- недосконалу ліквідність банківських активів;
- малий рівень кредитоспроможності підприємств реального сектору економіки;
- невідповідність діяльності банківських установ до міжнародних стандартів [1].

В вищезазначених класифікаціях не було враховано головних загроз банківській фінансовій безпеці, як:

- завелика ставка Національного банку України нереальним для реалій вимогам міжнародних фінансових організацій;
- недосконала система рефінансування Національним банком України комерційних банків;
- поганий контроль банківських установ за системою інвестиційного і кредитного портфеля за дохідністю та ризикованістю, ці фактори впливають на погіршення стану та банкрутства комерційних банків, також негативно позначається на функціонуванні банківського сектору в більшості випадків це надлишкова ліквідність.

Такий напрям має змогу понизити швидкість зростання роздрібних депозитів і може привести до тиску на внутрішні джерела фінансових фондів. Триваюче зменшення відсоткових ставок через час змусить підвищувати кредитування ризикованих позичальників, покупки акцій і боргів комерційних банків непрошеними особами, вкінці це дає всі шанси реалізувати моральні ризики та втрату репутації, конкуренція з боку сегменту кредитних спілок, ломбардів й інших фінансово-кредитних установ.

Для комплексного оцінювання загроз які є наявними в банківських установах та визначення їх категоризації ознак часто використовується SWOT-аналіз. SWOT-аналіз є доречним в оцінці поточних станів фінансової безпеки банку, також дозволяє виявити загрози. У фінансовій безпеці сильними сторонами банку є позитивні умови, слабкими сторонами - негативні умови у вигляді загроз, можливостями - позитивні умови здійснення фінансової діяльності, загрозами - негативні чинники які мають вид зовнішніх загроз у фінансовій безпеці. При використанні SWOT-аналізу в процесі визначення рівня

і загроз фінансовій безпеці потрібно знати, що головні загрози виникають, коли негативний розвиток ситуації в зовнішньому середовищі банку накладається на слабкі сторони його механізму забезпечення фінансової безпеки, у таких випадках має місце кумулятивний ефект. Більші потенційні можливості забезпечення належного рівня фінансової безпеки банку стають результатом наявності і сукупної дії позитивних чинників зовнішнього середовища і сильних сторін самого механізму забезпечення безпеки.

Банки працюють в змінних умовах, які є постійними, такі умови охарактеризують його середовище. Аналіз цього середовища зводиться до спостереження в змінах макросередовища. Цей аналіз проводять з метою оцінки ринку та отримання інформації про нові можливості, також потенційні проблеми й загрози, з якими може зіткнутися банк. Необхідно зробити аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища ПАТ КБ «ПриватБанк», АТ «КРЕДОБАНК» та «Райффайзен Банк», використовуючи метод SWOT- аналізу (табл. 1, 2, 3).

Таблиця 1 - SWOT-аналіз ПриватБанку

Сильні сторони (S)	Можливості (O)
▪ Лідируючі позиції на банківському ринку. ▪ Висококваліфікований персонал. ▪ Високий рівень банківського сервісу. ▪ Досвід роботи на ринку. ▪ Широкий асортимент запропонованих послуг. ▪ Наявність в банку власного програмного забезпечення ▪ Система підвищення кваліфікації персоналу. ▪ Широка мережа філій в Україні і за кордоном	▪ Збільшення частки ринку ▪ Позитивні оцінки міжнародних рейтингових агентств. ▪ Наявність тісних контактів із іншими організаціями ▪ Застосування кращих практик закордонного досвіду
Слабкі сторони (W)	Загрози (T)
▪ Висока вартість повернутих ресурсів для іпотечного кредитування і низька привабливість кредитування для населення з низьким рівнем доходу через високу вартість кредитів ▪ Низька зацікавленість звичайних співробітників в розвитку банку. ▪ Плинність кадрів на низьких посадах. ▪ Незалучення працівників до процесу прийняття стратегічних рішень, розробки цілей, бізнес-процесів ▪ Стресовий характер роботи ▪ Посередні показники лояльності персоналу, негативне сприйняття співробітниками деяких мотиваційних факторів	▪ Розширення регіональних банків. ▪ Зростання інфляції та процентних ставок на кредити та депозити, збільшення фінансової кризи ▪ Високі темпи зростання не тільки об'ємів кредитування, але і ризикованості даних операцій. ▪ Поліпшення на ринку позицій конкурентів. ▪ Занепад економічної активності споживачів банківських послуг ▪ Низька платоспроможність населення. ▪ Підвищення вартості і зменшення попиту на банківських послуги. ▪ Несприятлива політична картина навколо банку, участь банку в гучних скандалах та судових справах

Авторська розробка на основі джерела [5]

За даними, які відображені у таблиці 1, ми спостерігаємо, можливості та варіанти застосування сильних сторін, а також можливостей для розробки стратегій банку, також слабкі сторони і зовнішні загрози, які можна нейтралізувати в міру можливостей.

Поле SO (відповідно до табл. 1.1) має потребу в стратегії підтримки і розвитку сильних сторін банку в напрямку реалізації шансів зовнішнього оточення, таких як:

- В ПриватБанку є велика кількість партнерів, за час свого існування він зарекомендував себе на ринку, також серед споживачів. Але не буде зайвим створення та проведення різноманітних заходів для популяризації банку серед молоді, в категорії від 6 до 17 років (користувачі Картки Юніор). Для підвищення лояльності клієнтів протрібно розробити план з більш вигідними умовами чим у конкурентів. Це можна втілити в реальність за допомогою цінкових й нецінових змін.
- ПриватБанк має власний мобільний додаток «Приват 24». З допомогою цього додатку можна провести мікро-заходи та інформувати про нові вдосконалення та послуги від ПриватБанк.

Поле ST (табл. 1) має підхід з використанням сильних сторін з метою зменшення та пом'якшення загроз зовнішнього середовища, таких як:

- ПриватБанк має велику чисельність спеціалізованих співробітників, але час не стоїть на місці знання потрібно постійно оновлювати. Тому, необхідно проводити оновлення знань співробітників для кращого процесу обслуговування клієнтів та відпрацювання нових заперечень при продажу;
- Впродовж часу економічна активність клієнтів банку може стати меншою. Тому для більшої зацікавленості можна ввести заходи для стимулювання економічної діяльності, такі як: збільшення депозитних ставок і оптимізувати системи кеш-беку;
- Також потрібно тримати конкурентні позиції на ринку, це робитиметься для того, щоб утримати клієнтів та їх цікавість до банку.

Поле WO (табл. 1) надає передбачення у розробці стратегій подолання слабостей підприємства за рахунок можливостей зовнішнього середовища, до них входять:

- розробка та введення системи нематеріального заохочення працівників банку;
- створення та організація корпоративних заходів;
- надання більшого соціального пакету, та об'єднання системи премій й інших матеріальних заохочень.

Втлика вартість повернутих ресурсів іпотечного кредитування говорить про неефективний поділ і позиціонування послуги на ринку. Необхідно провести додаткові дослідження й дивлячись на результати здійснити репозиціонування і ресегментування цієї послуги на ринку.

Поле WT (табл. 1) дозволяє передбачити стратегії подолання загроз та усунення слабостей підприємства:

Як бачимо навіть таке велике підприємство незастраховане від переліку усіх теперішніх та майбутніх зовнішніх загроз. Тому, особливо в умовах всесвітньої незакінченої нами війни з країною агресором необхідно розробити чіткий план і алгоритм репозиціонування, реструктуризації, перегляду

кадрової, асортиментної і цінової політики, за умов погіршення економічної ситуації або настання, гіперкризи.

Наступним проведемо SWOT-аналіз АТ «КРЕДОБАНК» (табл. 2).

Банк пропонує сучасні фінансові рішення, керуючись потребами своїх клієнтів. Зосереджує увагу на обслуговуванні роздрібних клієнтів і підприємств малого й середнього бізнесу з підтримкою потужного акціонера, який є найбільшим банком Польщі, також професійності працівників. Він розраховує на довгострокову співпрацю і взаємну лояльність у відносинах з клієнтами та працівниками.

АТ «Кредобанк» є найбільшою польською інвестицією в банківську систему України та найзначнішим інвестиційним проектом польського капіталу в нашій державі. Банк впроваджує нові технології та має європейські стандарти якості обслуговування клієнтів, збільшує спектр фінансових послуг, динамічно реагує на ринкову кон'юнктуру і має наміри налагодити довгострокові відносини зі своїми клієнтами.

Таблиця 2 - SWOT-аналіз АТ «Кредобанк»

Сильні сторони(S)	Можливості(O)
■ лідерство у Західній Україні; ■ лідерство в іпотечному та автокредитуванні; ■ приналежність до Групи РКО "Bank Polski"; ■ широка диверсифікація бізнесу між сегментами та продуктами; ■ відділення в усіх регіонах України; ■ імідж одного з найнадійніших банків;	■ зростаюче сприйняття клієнтами самообслуговування/online-сервісів; ■ зміна структури банківського сектору, низька активність частини іноземних банків; ■ розвиток галузей, що є економічними лідерами, за рахунок інвестицій; ■ Відновлення економіки; ■ низька заборгованість фізичних осіб, збільшення реальних заробітних плат;
Слабкі сторони(W)	Загрози(T)
■ мала кількість продуктів на клієнта, низька величина активів на працівника; ■ неефективність архітектури програмного забезпечення та устаткування; численні прогалини. ■ неоднорідна або низька якість сервісу; ■ Малий розмір в активах/кредитах до розташованих вище банків; ■ слабка присутність в корпоративному сегменті та найбільших містах;	■ Загострення політичного конфлікту; ■ юридичні зміни, що стосуються банків; ■ сегментоване зростання конкуренції; ■ зниження попиту на банківські послуги; ■ технологічні зміни; ■ процеси злиття та поглинання в банківському та страховому секторах, що збільшує різницю між лідерами;

Авторська розробка на основі джерела [6]

У таблиці 2 бачимо, що сильні сторони банку відображають якість його роботи та успіхи на фінансовому ринку. До сильних сторін можна віднести наявність широко спектру диверсифікованих банківських послуг, висококваліфікований персонал з глибокими знаннями у сфері економіки, фінансів та інформаційних технологій, підтримку іноземного акціонера, визначеність бренду та кольорової гами, знання марки, співпрацю зі страховими агентами, партнерські програми, присутність в агросфері як одній з найперспективніших в Україні.

Слабкими сторонами є відсутність характерних особливостей та якостей, притаманних іншим банкам, що ставлять банк у несприятливе становище. Слабкі сторони АТ «Кредобанк» полягають у невикористанні всіх потужностей щодо проведення банківської діяльності і залучення потенційних клієнтів, що приводить до неотримання максимально можливого прибутку; відносно малій кількості відділень і банкоматів; непоширеній мережі філій; великій кількості документів, що вимагаються від клієнтів; нижчій швидкості прийняття кредитних рішень порівняно з конкурентами.

Особлива увага приділяється зовнішнім можливостям, загрозам ринку, що не залежать від банку. Використання сприятливих обставин може привести до отримання переваг, серед яких: збільшення частки ринку, завоювання нових географічних територій, зміцнення репутації, залучення коштів населення і збільшення попиту на кредитні продукти, використання інновацій і технологій для розроблення нових продуктів та послуг.

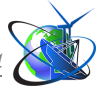
Зовнішніми загрозами є податковий тиск, законодавчі зміни, регулювання з боку НБУ, велика кількість конкурентів, зокрема банків які мають іноземний капітал, політична й економічна нестабільність у країні, уповільнення ринку і зменшення попиту на банківські послуги.

Наступним банком для складання SWOT-аналізу є ПАТ «Райффайзен Банк» (табл. 3).

Таблиця 3 - SWOT-аналіз «Райффайзен Банк»

Сильні сторони(S)	Можливості (O)
▪ Накопичений багаторічний досвід роботи в банківській сфері діяльності; ▪ Близькість до транспортних магістралей ▪ Наявність кваліфікованого персоналу, що має досвід роботи в даній області; ▪ Добрі ділові зв'язки зі споживачами послуг, матеріалів і комплектуючих; ▪ Зручне місце розташування банківських філій; ▪ Забезпеченість банку всіма необхідними комунікаціями; ▪ Висока якість послуг, що відповідає європейському рівню.	▪ Попит на всі запропоновані послуги в банку в Україні досить високий і має стійку тенденцію до збільшення; ▪ Поширення електронних платежів; ▪ Підтримка з боку міських органів влади дій банку по збільшенню обсягів виробництва послуг; ▪ Збільшення об'єму інвестування в маркетинг для більш ефективного розповсюдження реклами
Слабкі сторони(W)	Загрози(T)
▪ Низька зацікавленість працівників банку в його розвитку; ▪ Нерозподілений прибуток (непокритий збиток); ▪ Непрогнозовані ризики; ▪ Ротація кадрів; ▪ Недостатній рівень розкриття фінансових звітів компанії та відсутність їх аналізу;	▪ Складність повернення прострочених кредитів; ▪ Загальна недовіра населення банкам; ▪ Вихід на ринок нових конкурентів; ▪ Нестабільна політична ситуація; ▪ Несприятливі демографічні зміни; ▪ Зміна податкового законодавства і знецінення гривні; ▪ Недостатньо сформований ринок банківських послуг.

Авторська розробка на основі джерела [7]

Райффайзен Банк (раніше Райффайзен Банк Аваль) є комерційним банком в Україні. Зареєстрований 27 березня 1992 року, а з 2006 року є дочірньою компанією австрійського Райффайзен Банк Інтернаціональ. У 2015 році Європейський банк реконструкції та розвитку придбав 30% акцій Райффайзен Банку Аваль, збільшивши капітал. Райффайзен Банк Інтернаціональ має частку в банку 68,26%.

Визначені сильні та слабкі сторони банку, можливі загрози дають підставу вказати, що банку потрібно приділити більшу увагу маркетингу, для більш ефективного розповсюдження реклами, також приділити увагу електронним платежам, а підтримка органів влади зіграє велику роль, тому що банк вийде на збільшення обсягу виробництва.

На рахунок загроз банку потрібно передбачати усі можливі фактори наперед, щоб як найшвидше справитися з ними, це заощадить затрати та завоює більшу довіру у клієнтів.

Висновки.

Аналіз рівня фінансової безпеки на прикладі трьох банків, на основі SWOT-аналізу, забезпечив чітке визначення чинників й загроз у фінансовій безпеці цих банків. Комплексний підхід до визначення, аналізу та оцінки чинників, загроз фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки дає змогу підвищити якість управління досягненням її належного рівня, й стимулюватиме повне використання позитивних чинників її забезпечення та утримає банківську сферу від численних негативних чинників.

З отриманих даних бачимо, які є варіанти використання сильних сторін та можливостей в розробці стратегій банків, також слабкі сторони та зовнішні загрози які можливо нейтралізувати.

Дивлячись на ситуацію «ПриватБанку» бачимо, потребу стратегії підтримки і розвитку сильних сторін в напрямку реалізації шансів зовнішнього оточення. Потрібно проводити оновлення знань працівників банку для кращого процесу обслуговування клієнтів. Для утримання клієнтів та їх зацікавленості банком, необхідно тримати конкуренцію на ринку. Також потрібне введення та оптимізація системи нематеріального заохочення співробітників.

АТ «Кредобанк» потрібно внести свої характерні особливості, щоб виділятися серед конкурентів, також збільшити потужності щодо проведення банківської діяльності. Потрібно збільшити кількість відділень та банкоматів, збільшити швидкість прийняття кредитів.

«Райффайзен Банк» має спрямувати увагу на маркетинг, щоб банк був більш впізнаним, також налагодити електронні платежі до сучасних умов так як у 21 столітті більша частина людей звикли до сучасних технологій. Аналізувати усі фактори загроз, щоб в короткий час справитися з ними, це зекономить затрати банку та завоює довіру клієнтів.

Література.

1. Бріштелев А. Теоретико-методологічні основи економічної безпеки банківської системи. *Банківський вісник*. 2009.

2. Якуб'як І. М. Сучасні загрози фінансової безпеки комерційних банків України та методи їх управління. *Науковий огляд*. Том 7. № 6 (2014). URL.: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/257>
3. Букін С. Безпека банку. *Банківські технології*. 2003.
4. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру. *Економічне прогнозування*. 2006. №1. С. 7-32.
5. Офіційний сайт ПАТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс]. URL.: <https://privatbank.ua/>
6. Офіційний сайт АТ «Кредобанк» [Електронний ресурс]. URL.: <https://kredobank.com.ua/>
7. Офіційний сайт «Райффайзен Банк» [Електронний ресурс]. URL.: <https://raiffeisen.ua/>

Abstract. *In the article, the author reveals the content and features that affect the financial security of a commercial bank. Based on the SWOT analysis, the author identifies the strengths and weaknesses in ensuring the financial security of commercial banks, analyzes the external and internal environments of PJSC CB "PrivatBank", JSC "KREDOBANK" and "Raiffeisen Bank", and identifies threats to their financial security. The ways to improve the functioning of each of the banks and measures to increase their financial security are also found.*

Key words: *commercial banks, financial security, external and internal environment, analysis.*

Translated with www.DeepL.com/Translator (free version)

Науковий керівник: Дем'янчук Ольга Іванівна, д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту Національного університету «Острозька академія».

Стаття відправлена 19.02.2023.

© Мартинюк О.В

УДК 336.717

MODERN PRACTICE OF APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE BANKING FIELD СУЧАСНА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Kravchenko V.P./ Кравченко В.П.

с.е.с., as.prof. / к.е.н., доц.

ORCID: 0000-0003-4343-6296

Central Ukrainian National Technical University,

Kropyvnytskyi, University Avenue, 8, 25006

Центральноукраїнський національний технічний університет,

м. Кропивницький, пр. Університетський, 8, 25006

Анотація. У статті розглянуто масштаби використання штучного інтелекту в банківській сфері, видів та способів їх застосування. Наведено приклади використання штучного інтелекту в банках України. Визначено переваги застосування ШІ у банківській сфері.

Ключові слова: штучний інтелект, банки, чат-бот, машинне навчання, компанії, послуги, технології.

Вступ.

Інформаційно-комунікаційний та технологічний розвиток суспільства справляє суттєвий вплив на трансформацію фінансової і, зокрема, банківської системи. Інновації, пов'язані з використанням штучного інтелекту, дають змогу трансформації традиційних автоматизованих систем дистанційного банківського обслуговування клієнтів в новий технологічний та інформаційний вимір, наслідком чого є формування цифрового банкінгу.

Штучний інтелект є вісомим елементом цифровізації економіки, який змінює визначення галузей і способів функціонування бізнесу. При цьому тенденції цифровізації ставлять чимало завдань перед державою і банківською системою, спрямованими на пошук галузей і способів застосування інновацій, в яких алгоритми, а не люди, можуть стати більш ефективними для вирішення частини завдань бізнесу. Технології штучного інтелекту дають змогу суб'єктам ринку фінансових послуг знижувати витрати та отримувати віддалений доступ до споживачів, що веде до більшої фінансової інклюзії [1].

Основний текст.

Сфера фінансів — це майданчик, де технології штучного інтелекту допомагають вирішувати багато завдань. Завдяки AI-системам банки знижують вплив людського чинника на прийняття рішень, швидше й ретельніше аналізують великі обсяги даних, скорочують витрати й автоматизують процес комунікації зі споживачами.

Клієнти, які стикаються з передовими технологіями у своєму повсякденному житті, очікують від банків бездоганного обслуговування. Щоб виправдати ці очікування, банки розширили свою галузь до роздрібної торгівлі, IT та телекомунікацій, щоб забезпечити такі послуги, як мобільний банкінг, електронний банкінг і грошові перекази в режимі реального часу. Незважаючи

на те, що ці досягнення дозволили клієнтам користуватися більшістю банківських послуг у будь-який час і будь-де, це також призвело до витрат для банківського сектору.

Сьогодні деякі банки вже замінюють справжніх співробітників на комп'ютеризовані системи. Завдяки такому рішенню вони мають намір зменшити кількість персоналу, який виконує однакові завдання. Це дозволить учасникам фінансового ринку знизити свої витрати. За даними аналітики IHS Markit до 2030 року більшу частину роботи на біржах і в банках доручать штучному інтелекту. Це призведе до економії понад \$300 млрд. [2].

У 2018 році вигоду від впровадження штучного інтелекту у фінансовому секторі оцінили в \$41,1 млрд. Однак у найближче десятиліття показник зросте в сім разів і складе вже \$300 млрд. Банки, біржі та кредитні організації почнуть масово використовувати програми на базі машинного навчання, щоб зекономити. Лідером ринку, за прогнозом IHS Markit, стане Азіатсько-Тихоокеанський регіон, який обійде США в сфері штучного інтелекту вже в 2024 році. Поки що перше місце за темпами впровадження машинного інтелекту займають США. Найбільшим попитом машинне навчання буде користуватися в Китаї, Японії, Південній Кореї, Гонконгу та Сінгапурі [2].

Згідно з дослідженням Світового економічного форуму у співпраці з компанією Deloitte, 76% керівників в банківській галузі погоджуються, що штучний інтелект є головним пріоритетом для розвитку сфери.

Традиційно він використовувався для програм з бюджетування або цифрових інструментів, але зараз штучний інтелект необхідний і для іншого. Наприклад для сегментації різних платежів, надання пропозицій клієнтам на основі їхньої історії, порад та відповідей на поширенні запити за допомогою чат-ботів.

Практично у всіх банківських установах підключений такий продукт штучного інтелекту, як чат-бот. Дана програма дозволяє забезпечити цілодобовий доступ до банку з максимально швидкою реакцією, що, безсумнівно, важливо для клієнта. Чат-бот, свого роду, виступає як універсальний працівник, який не має конкурентів. Віртуальні помічники підвищують якість сервісу, а також допомагають знизити витрати на обслуговування call-центрів.

Боти здатні в будь-який час доби відповідати на різні запитання, розповідати про послуги, з'єднувати з працівниками банку. Крім того, їх можна використовувати, щоб переказувати гроші з одного рахунку на інший.

Український «ПриватБанк» використовує кілька чат-ботів. Вони працюють на базі месенджерів Facebook, Viber і Telegram і дають можливість переказувати кошти з картки на картку, отримувати інформацію про курси валют, оформляти кредити, подавати заявки і брати участь в акціях. Також Банк впровадив рішення SIA «Deloitte Latvia» на базі штучного інтелекту, яке допоможе точно й своєчасно виявити потреби клієнтів в кредитуванні, а також забезпечує працівників філій всією необхідною інформацією для полегшення комунікації з клієнтами [3].

В «Альфа-Банк Україна» є чат-бот «Алла». Його можна знайти в месенджерах Facebook, Viber і Telegram. Він розповідає про стан рахунку, платежі кредитною картою, курси валют і т. д.

Ще один український банк РАДАБАНК використовує штучний інтелект в основному в рекламних кампаніях з метою надання найбільш персоналізованих пропозицій для конкретної цільової аудиторії. В банку одним із успішніших кейсів із використання штучного інтелекту в рекламі є просування документарних операцій, а саме надання банківських гарантій. Показники приросту клієнтського портфеля свідчать про те, що в періоди проведення кампаній з початку 2021 року 71% нових клієнтів прийшли з реклами.

Також банки використовують штучний інтелект для створення персоналізованих пропозицій і в процесі аналізу поведінки клієнта. Тобто ключевими перевагами штучного інтелекту є швидка обробка даних, генерування цікавих і корисних інсайтів, відсутність людського фактора і ймовірності помилки.

Однією з уже впроваджених технологій, яка використовується для покращення операційних процесів у банку, є використання машинного навчання. Застосовуючи методи машинного навчання, ШІ-моделі можуть прогнозувати ринкові умови та давати уявлення про ринкові тенденції. З цієї причини ШІ широко використовують в управлінні хедж-фондами. Згідно з дослідженням Gartner, до 2025 року 75% венчурних капіталістів будуть використовувати ШІ для прийняття інвестиційних рішень на ранніх стадіях. Таким чином, пітчінги чи фінпоказники відіграватимуть дедалі меншу роль при прийнятті рішень інвесторами про те, чи варто вкладати в ту чи в іншу компанію [4].

Машинне навчання – це один з напрямків штучного інтелекту, який дозволяє алгоритму вчитися на основі минулих даних та давати результати високої точності, що, в свою чергу, не є доступним звичайним програмним алгоритмам.

До основних переваг використання такої технології, можна віднести покращення клієнтського досвіду. Адже це дозволяє в автоматичному режимі опрацьовувати платежі без залучення людини для виконання такої перевірки, що значно пришвидшує зарахування коштів.

Він також додає, що перекладення рутинної роботи, яку раніше виконували люди, на автоматичні системи, доповнені технологіями машинного навчання, дозволяє працівникам зосереджуватися на більш цікавих інтелектуальних завданнях, що, звісно, позитивно впливає і на операційні процеси, і на внутрішній NPS.

Команда экс-менеджерів "ПриватБанку", запустила власну компанію Fintech Band, відома насамперед мобільним банківським сервісом Monobank. Оскільки у роботі Monobank часто використовуються AI-рішення, у команди накопичилася достатня експертиза в цій галузі, і цю експертизу продають іншим банківським та фінансовим установам. Однак вони мають й інші проекти. Один такий сторонній проект називається Artificial Intelligence Solutions, він працює під слоганом "Цифровий ризик-менеджмент для цифрового банку" [5].

Також, у Monobank розроблено AI-сервіс, який рахує ризики для фінансових компаній. Вони використовують нейронні мережі для розпізнавання зображень та аналізу діалогів.

Ними також використовуються [6]:

Градiєнтний бустінг. Цей спосіб включає послідовне навчання алгоритмів. Тобто спершу навчають перший і відзначають місця, де він помилився. Потім навчають другий, особливу увагу приділяючи місцям на яких помилявся перший і т. д. до необхідного результату. З його допомогою в банку передбачають кредитні ризики.

Квантільну регресію. Квантільна регресія - це тип регресійного аналізу, що використовується у статистиці та економетриці. Квантільна регресія використовується в зв'язку з екстремальними подіями - цей тип передбачає навмисне введення зміщення в результат, підвищуючи точність моделі. Цей тип моделі використовується в банку для визначення платоспроможності клієнта.

Графову аналітику. Аналітика графів - це застосування аналітичних процесів до (зазвичай великих) даних графів. Використовують у банку для визначення зв'язків між клієнтами.

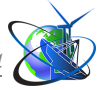
Банки і фінансові установи можуть звернутися за допомогою до штучного інтелекту до сторонніх компаній для вирішення складних завдань і оптимізації діяльності як:

- ✓ Компанія ZestFinance - створила платформу на базі штучного інтелекту, яка допомагає оцінювати позичальників без доступу до їх кредитної історії.
- ✓ Технологія Kasisto допомагає банкам покращувати якість обслуговування клієнтів, скоротити обсяг колл-центрів і забезпечує клієнтам підтримку в режимі реального часу і аналітику витрат.
- ✓ Abe AI - це віртуальний фінансовий помічник, який інтегрується з Google Home, SMS, Facebook, Amazon Alexa, Інтернетом та мобільними пристроями, щоб надати клієнтам найкращі банківські послуги.

До того ж в останні роки набирають обертів компанії, які надають персоналізовану фінансову допомогу клієнтам:

Albert - це фінансовий додаток, який поєднує в собі бюджетування, заощадження та інвестування. Цей застосунок багатогранний і пропонує безліч цікавих та корисних функцій:

- Albert Savings допоможе накопичити заощадження за допомогою аналізу доходів і витрат, щоб знайти додаткові кошти для автоматичних заощаджень.
- Albert Investments розробить індивідуальний портфель, що складається з як американських, так і міжнародних фондів.
- Albert Planning допоможе знайти відповідний поліс страхування життя, автомобіля або нерухомості, а також буде шукати знижки, які дозволять вам отримати оптимальний рівень покриття при мінімальних страхових внесках.
- Trim - компанія, яка створила онлайн-платформу для допомоги в економії коштів. Онлайн-помічник підключається до особистих

облікових записів і аналізує витрати за допомогою штучного інтелекту. Trim скасує застарілі підписки, на які витрачаються гроші, допоможе знайти альтернативні варіанти послуг, якими ви користуєтеся і навіть може вести переговори щодо зниження плати по рахункам.

Один з найновіших прикладів використання штучного інтелекту в Україні - сервіс фінансової допомоги від вітчизняних розробників під назвою *FinAdvisor*. Створена платформа, яка допомагає підібрати кредитний продукт індивідуально для кожного користувача.

Платформа *FinAdvisor* працює за наступним алгоритмом: [7]:

1. Спершу *FinAdvisor* пропонує вам відповісти на ряд питань щодо ваших вимог і побажань до майбутнього продукту. Після чого штучний інтелект аналізує отриману інформацію і складає для себе модель, яка б відповідала вашому баченню кінцевого ідеального продукту.

2. Далі сервіс порівнює наявні в базі продукти з тими параметрами, які потрібні саме вам.

3. І нарешті, підбирає топ-3 продукти, які на його думку найбільше відповідають вашим вимогам.

Розробники додали додатковий функціонал для даного сервісу. Тепер *FinAdvisor* розраховує вигоду за кожним обраним продуктом, тобто він показує суму, яку вам вдасться заощадити за рік, обравши той чи інший варіант.

Системи штучного інтелекту дозволяють вдосконалити послуги мобільного банкінгу, автоматизуючи систему управління кредитними та дебетовими картками. Крім того, піднявши аналіз поведінки позичальника на вищий рівень з допомогою штучного інтелекту, можна зменшити ймовірність шахрайства.

Висновки.

Таким чином, слід визнати, що сьогодні штучний інтелект — це одна з найбільш перспективних технологій у банківській сфері, оскільки:

- Штучний інтелект є невід'ємною частиною банківських процесів і операцій і продовжує розвиватися та впроваджувати інновації з часом без значного ручного втручання.

Канали API, штучний інтелект і машинне навчання допомагають банку краще розуміти поведінку клієнтів.

- У міру поширення інструментів прийняття рішень на основі штучного інтелекту менеджери по роботі з клієнтами зможуть більш точно та послідовно допомагати клієнту з кращими продуктами й послугами для управління особистими фінансами.
- Банки-які використовують штучний інтелект отримують найбільші переваги і мають більше шансів перевершити конкурентів.

Література:

1. До питання застосування штучного інтелекту у сфері фінансових послуг// URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Tezy_25_06_20/Tezy_25_06_20_300-305.pdf.

2. Через 10 років мільйони працівників банків втратять роботу через

штучний інтелект// 11 квітня 2019, URL: <https://mind.ua/news/20195973-cherez-10-rokiv-miljoni-pracivnikiv-bankiv-vtratyat-robotu-cherez-shtuchnij-intelekt>.

3. AI в банківській сфері: чат-боти, вибивання боргів і боротьба із шахраями// URL: <https://aiconference.com.ua/uk/news/ii-v-bankovskoy-sfere-chat-boti-vibivanie-dolgov-i-borba-s-moshennikami-96949>.

4. Як штучний інтелект допомагає покращувати банківський сектор// Євгенія Давиденко, 15.03.2021/ URL: <https://psm7.com/uk/technology/kak-ii-pomogaet-uluchshit-bankovskij-sektor.html>

5. Команда Monobank розробила AI-сервіс, який рахує ризики для фінансових компаній// URL: <https://ain.ua/ru/2018/11/08/komanda-monobank-ai-servis/>

6. Команда monobank розробила сервіс, який рахує ризики для фінкомпаній// URL: <https://minfin.com.ua/ua/2018/11/08/35557281/>

7. Фінансова грамотність// URL: <https://finadviser.com.ua/article/iskusstvennyj-intellekt>

8. Banking on Artificial Intelligence// URL: <https://www.wipro.com/business-process/why-banks-need-artificial-intelligence/>

Abstract. *The article examines the modern specifics of the formation of a new system of banking services, which is connected with the use of cognitive technologies and artificial intelligence. Artificial intelligence is a significant element of digitalization of the economy. At the same time, digitization trends pose many challenges to the state and companies aimed at finding industries and ways of applying innovations in which algorithms, rather than people, can become more effective in solving part of business tasks. Artificial intelligence technologies enable financial services market actors to reduce costs and gain remote access to consumers, leading to greater financial inclusion.*

The scope of the use of artificial intelligence in the financial sector and in the field of FinTech is expanding, ranging from customer-oriented services to internal risk management processes.

It has been proven that artificial intelligence is one of the most promising technologies in the field of finance. AI platforms help banks automate many processes and better understand customers. Such systems increase the quality of service and enable financial organizations to multiply their capital. Thanks to AI, clients of credit institutions receive personalized services of higher quality and spend less time solving various tasks.

Key words: *artificial intelligence, banks, chatbot, machine learning, companies, services, technologies.*

Стаття відправлена: 20.02.2023 р.
© Кравченко В.П.

MANAGEMENT OF ADVERTISING OF PHARMACEUTICAL BRANDS

Podzihun S.M. / Подзігун С.М.

PhD in Economics,

Department of Marketing, Management and Business Administration /

кандидат економічних наук,

доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом

<https://orcid.org/0000-0003-3012-1842>

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University /

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Abstract. *The development of the pharmaceutical industry and the pharmaceutical market in Ukraine is important not only for the economic, but also for the social and even political aspects of the life of Ukrainian society. In the conditions of tough market competition and the high cost of developing new drugs, pharmaceutical companies are forced to look for additional competitive advantages, such as, for example, brand advertising. The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the need for advertising in the management of brands in the pharmaceutical market. It has been investigated that effective advertising of pharmaceutical brands has essential features related to the specifics of pharmaceutical products and the requirements of its consumers —the population. The main characteristics that form drug brands and their role in advertising are considered. It has been established that the right balance between communication of different types in the future converts into loyal customers who will be ready to buy goods and services for many years to come. Guided by the current information, analysis and report, the marketing system should adjust its activities and adapt to the current economic situation.*

Keywords: *marketing, advertising, brand, marketing strategies, pharmaceutical marketing.*

Introduction.

Marketing communications in the pharmaceutical market act as an important factor in attracting buyers in target markets, strengthening the competitive positions of enterprises and the competitiveness of their products.

Advertising business is a special form, a tool of communication technology, since compliance with the marketing function is not limited to informing the population. Advertising helps bring the marketing strategy to its logical end, the task of which is profitable sales. Advertising informs, persuades, forms an attitude towards the product, reminds about it, contributing to an increase in sales volumes and income, forms demand and thus forms the decision to purchase the company's product [6].

Analysis of recent research and publications.

The analysis of domestic and foreign literature showed the lack of a unified approach to understanding the peculiarities of pharmaceutical marketing under the conditions of quarantine restrictions and the formation of effective branding solutions. The following domestic and foreign scientists made a significant contribution to the development of the theoretical and practical principles of advertising branding: D. Aaker, T. Ambler, P. Temporal, G. Chamerson, L. Balabanova, S. Garkavenko, V. V. Poplavska, Yu. V Gulya, L. S. Melnychuk.

Setting objectives.

In the current conditions, it is more relevant than ever to increase efficiency and flexibility in the field of choosing channels for the promotion of pharmaceutical

brands. In matters of placing advertising aimed at the end consumer in the media space, the role of automated technologies for purchasing digital advertising is growing - programmatic technologies that allow you to supplement the media mix due to accurate targeting, as well as organically fit the advertising of farm brands into the digital life of a potential audience. These technologies can use weather, geo-location targeting, take into account visits to certain locations, user behavior on the Internet, etc. Examples of creative solutions and non-standard formats of programmatic advertising are placement of interactive banners, advertising while watching a video clip (Video Player-Ad Interface Definition), synchronization of two channels - advertising on television and digital (TV Sync), etc. [6].

The best way to attract the attention of the target audience and increase brand awareness is native advertising (Native Ads) - the format of an advertising message integrated into useful and interesting content and adapted according to the placement platform. Due to the fact that the advertising message is organically woven into the publication, video, information on the website or in the mobile application, it may not even be perceived as advertising, and the advertiser has the opportunity to find its audience, which is likely to be interested in the brand, and gain trust consumers

Also, one of the trends in pharmaceutical marketing is the search for non-standard creative solutions for conveying the necessary message to the target audience. Unlike many other science-intensive industries governed by market laws, the pharmaceutical industry is largely determined by technological development. To successfully conduct business and maintain competitiveness, it is necessary to use modern tools [6; 10].

That is why statistical models of the relationship between advertising costs and changes in sales show a weak relationship. But if you divide customers into those who have seen the ad and those who have not, the effect will be more noticeable. Advertising works due to an easy indirect push to buy:

1. Advertising stimulates sales.
2. The effectiveness of advertising is different: one works very well, the other has no effect at all.
3. Creative advertising without persistent appeals can also stimulate sales.
4. Media strategies with a large reach are more effective, because the reach is more important than the frequency of impressions [6].

According to research, only 40-50% of advertising provides useful information or positions your brand as different or better. Other researchers have found that most advertisements provide very little verbal or visual information about the brand [10].

The development of the pharmaceutical industry and the pharmaceutical market in Ukraine is important not only for the economic, but also for the social and even political aspects of the life of Ukrainian society [3]. In the conditions of tough market competition and the high cost of developing new drugs, pharmaceutical companies are forced to look for additional competitive advantages, such as, for example, strategic branding.

The pharmaceutical market of Ukraine as a whole and pharmacies, as the main link in the "brand manufacturer-consumer" chain, are actively involved in the promotion of branded products. Branding, as the activity of creating and

implementing a brand and managing it, as the science and art of forming a long-term purchasing advantage of a certain brand, is actively developing in the Ukrainian pharmaceutical market, because the priority questions that arise before a pharmacist who is in direct contact with a potential buyer are as follows: "Who is the main consumer of the purchased drugs?", "How to convince the client to buy this particular drug?" The answers to these questions should be decisive when developing brand promotion programs by the manufacturer.

Branding is necessary to stand out from competitors and have a clear position in the market. Consumers will be able to clearly understand what the brand promises. This will help the pharmaceutical company to find its client, get a perspective of development on a long-term basis, create additional value of the product. It is important to remember that branding is a process, not a static concept that cannot evolve once it is launched on the market.

A brand doesn't matter if the company doesn't make any profit from it. The simplest rule of pricing says: the price of the product should be what buyers are willing to pay for it.

A brand, unlike an ordinary product, affects the consumer from three sides. From the first - functional - the brand provides a maximum of useful information and guarantees a stable amount of consumer qualities. On the other hand - emotional and psychological - stable, long-term positive relations with the consumer (loyalty) are created. The third side is cultural - the base, the basis of the brand's existence, as it reflects the system of values, traditions and norms shared by the target consumer segment and the manufacturing company or seller [4].

Today, in the conditions of globalization of the world pharmaceutical market, the search for a successful trademark is becoming an increasingly difficult task. Hundreds of thousands of trademarks are registered. Therefore, the problem of choosing trade marks for medicinal products is a particular difficulty - a specific type of product, the consumption of which directly affects the health, quality and life expectancy of the population. Medicines are a socially significant commodity that is of strategic importance to the national interests of any country. Therefore, the choice of trade marks for medicines is a more complicated and lengthy process, compared to other goods. The peculiarities of the choice of pharmaceuticals are dictated by the specificity of the medicinal product as a product, namely: its high social significance, the lack of price elasticity of demand and the independence of the consumer in matters of choosing medicines.

Regarding medicinal products, there are a number of features that distinguish pharmaceutical brands from commercial brands:

- the brand is able to win a larger market share than the competing product promoted under the trademark;
- the demand for pharmaceutical products that are brands grows at a higher rate and is characterized by a low degree of elasticity;
- brands can often provide consumers with intangible benefits (psychological or social), in particular, brand-loyal customers sometimes experience a placebo effect when using medicinal products;
- the level of consumer loyalty among brands exceeds 25%, which is

significantly higher than the similar indicator among trademarks.

The motivation for buying medicines is stronger than ever, because being cured, gaining full functional capacity is the main physiological need of any person who needs pharmaceutical help. Unlike ordinary goods, a brand of medicines is not reduced to the physical satisfaction of human needs, is not limited to a functional context consumption, it is not created in production, but its basis is in the minds of people, providing an emotional connection between their perception and the functionality and consumer characteristics of the drug. Therefore, the main characteristics that form drug brands are:

- functional and emotional associations of buyers, the verbal part of the trademark of the medicinal product or the verbal trademark;
- the visual image of a trademark of a pharmacological drug, which is formed in the perception of the buyer;
- brand strength or the level of popularity of the drug brand among the consumer;
- a generalized set of its individual characteristics;
- cost estimates, indicators;
- degree of advancement;
- the degree of brand loyalty to the target audience and its individual segments [7].

Each of these elements is aimed at the development of the psychological foundations of the brand, when communications in the "drug-consumer" system become stable, permanent and strong in relation to similar communications of competitor drugs.

Interestingly, brands that believe in the "convince means sell" model occasionally launch so-called image companies. At the same time, they do not expect that these campaigns will generate sales. Advertising works by updating memory structures, occasionally creating new ones, and by persuading people to like or buy a brand. It supports and builds a sense of accessibility and presence of the brand in the market.

Marketers need to understand which memory structures in the minds of buyers are associated with their brand. They need to be used and updated with advertising. It is also worth considering what other neural connections can be brought to the service of the brand, that is, triggers that stimulate people to buy goods of this category [9].

Advertising has two mechanisms of influence on people: it persuades and updates or creates memories (associations, memory structures). There are other factors, but they are less common and often accompany the first two: advertising creates attachment, gives status and "prepares the ground" for further positive reactions to the brand.

If a pharmaceutical company spends money on advertising, then it is financially stable and its products are of high quality. In addition, experience has taught us that actively advertised products are usually of good quality. This opinion is confirmed by economists: they believe that the commercial costs of advertising sometimes affect the amount of the result more than the advertising message. This is not to say that advertising does not serve an economic function or that viewers do not think logically

- it is just that they respond not only to what is on the screen, but also to what is off it. Economist John Kay claims that the only indicator can be the quantity and quality of advertising itself [10].

Psychologists know well that people tend to buy items and brands that they see more often. This is called the contact effect. Advertising stimulates sales even when there is no direct call for it.

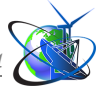
During the crisis, many companies radically reduce their spending on marketing and any public appearances. This is quite natural - especially in the conditions of hostilities, economic crisis and relocation/evacuation of employees. It is important that even in times of war, companies should invest in their marketing activities. The right balance between different types of communication in the future translates into loyal customers who will be ready to buy goods and services for many years to come. Guided by the current information, analysis and report, the marketing system should adjust its activities and adapt to the current economic situation [8].

Conclusions from the study.

So, for pharmaceutical companies, creating a brand is primarily an increase in market competitiveness and financial stability, and a highly developed, progressive connection contributes to increasing the production activity of the company. Effective advertising of pharmaceutical brands has significant features related to the specifics of pharmaceutical products and the requirements of its consumers — the population. The simple steps of effective advertising are to reach all categories of consumers, not to make long breaks between campaigns, to use expressive elements of branding and strong arguments why the brand is worth buying, but in such a way that they do not interfere with the previous points.

References:

1. Gulya, Yu.V. (2015), "Theoretical and methodological principles of branding and brand management of enterprises", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 5, no. 1, pp. 229-235.
2. Pharmacy online (2003), "Brands of the Ukrainian pharmaceutical market ", URL^ <https://www.apteka.ua/article/14546>, (Accessed 05.09.2021).
3. Chirva, O. G., Podzigun, S. M., Garmatiuk, O. V. (2020), *Marketynh u farmatsii [Marketing in pharmacy]*, Vizavi, Uman, Ukraine.
4. Melnichuk, L. S. (2018), "Brand management of enterprises as a factor of success in the market", *Naukovi pratsi. Ekonomika*, vol. 300, no. 312, pp. 17 -20.
5. Poplavska, V. V. (2019), "Theoretical principles and models of branding: accounting aspects", «*Visnyk ZhDTU*»: *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, vol. 1, no. 87, pp. 101–108.
6. Dmytryk K. *Reklama farmatsevychnykh brendiv u media: pidsumky I kv. 2021 r.* <https://www.apteka.ua/article/596526>
7. Podzihun S. M., Harmatiuk O. V. *Brendynh yak instrument pidvyshchennia konkurentospromozhnosti farmatsevychnykh pidpriemstv. Pidpriemnytstvo i torhivlia.* 2021. (31). S.33-37.
8. Podzihun S. M., Pacheva N. O. *SMM i marketynh pid chas viiny. Ekonomichni horyzonty.* 2022. Vyp. 4 (22). S. 23–32.

9. Filipp Kotler. Marketynh 4.0. Vid tradytsiinoho do tsyfrovoho. 2019. S. 224.

10. Sharp Bairon. Yak zrostaiut brendy. Choho ne znaiut marketolohy / per. z anh1. Nataliia Valevska. 2019. S. 240.

Анотація. Розвиток фармацевтичної галузі та фармацевтичного ринку в Україні має важливе значення не лише для економічних, а й для соціальних і навіть політичних аспектів життєдіяльності українського суспільства. В умовах жорсткої ринкової конкуренції і високої вартості розробки нових ліків, фармацевтичні підприємства змушені шукати додаткові конкурентні переваги, такі як, наприклад, реклама бренду. Метою статті є розкриття особливостей необхідності реклами в управлінні брендами на фармацевтичному ринку. Досліджено, що ефективна реклама фармацевтичних брендів має суттєві особливості, пов'язані зі специфікою фармацевтичної продукції та вимог її споживачів — населення. Розглянуто основні характеристики, що формують бренди лікарських засобів та їхня роль в рекламі. Встановлено, що правильний баланс між комунікацією різних видів у майбутньому конвертується у відданих клієнтів, які готові будуть купувати товари та послуги ще багато років. Керуючись актуальною інформацією, аналізом і звітом, система маркетингу повинна коригувати свою діяльність і адаптуватися під сучасний економічний стан.

Ключові слова: маркетинг, реклама, бренд, маркетингові стратегії, фармацевтичний маркетинг.

УДК 004.2

UKRAINIAN RETAIL MARKET: MAIN DEVELOPMENT TRENDS
РИНОК РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**Averkyna M.F. / Аверкина М.Ф.***d.e.s., prof. / д.е.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-1517-6434

Soltys-Sholudko N. V. / Солтис-Шолудько Н. В.*студентка економічного факультету*

ORCID: 0000-0003-2658-2160

*National University "Ostroh academy", Ostroh, Seminarska 2, 35800**Національний університет «Острозька академія», Острог, вул. Семінарська 2, 35800*

Анотація. В статті досліджено теоретичний аспекти сутності поняття «роздрібна торгівля». Проаналізовано сучасний стан торгівлі в Україні протягом 2017–2021 років. Використано основні показники для аналізу, а саме: кількість суб'єктів господарювання на ринку за розміром підприємства, регіональна структура роздрібного товарообороту підприємств та товарна структура роздрібного товарообороту підприємств по продовольчих та непродовольчих товарах.

Ключові слова: роздрібна торгівля, ринок роздрібної торгівлі, чинники, товарооборот.

Вступ.

Одним із найприбутковіших секторів підприємництва є роздрібна торгівля. Жорстка конкуренція на торговельному ринку України об'єктивно обумовлює необхідність постійного підвищення якості товарів та пристосування до сучасних умов.

Роздрібна торгівля є невід'ємною складовою економіки регіону і всієї національної економіки, оскільки вона є кінцевою ланкою в процесі руху товарів від виробників до споживачів, зміни, які відбуваються в ній мають вплив на інші сфери суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сучасного стану та тенденцій розвитку торговельного ринку України займалося чимало провідних вітчизняних учених-науковців, а саме: В. Апопій, С. Веретін, І. Брітченко, О. Маслеников, Л. Яцун, О. Филипенко, Л. Омлянович, О. Шимко, В. Ровенська, А. Савощенко, В. Радаєва, Т. Фуртало, А. Яремко та інші. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, ситуація на ринку роздрібної торгівлі постійно змінюється. За таких умов особливої актуальності набуває подальше дослідження, визначення недоліків і напрямків розвитку торговельного ринку України.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності поняття «роздрібна торгівля» та її роль в національній економіці держави, здійсненні аналізу поточного стану ринку роздрібної торгівлі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах проблемі сутності роздрібної торгівлі присвячена значна кількість наукових праць, це означає, що дана проблема є досить важливою. Досліджуючи праці вітчизняних та зарубіжних науковців встановлено, що єдиного підходу до визначення сутності поняття «роздрібна торгівля» на сьогоднішній день не існує.

Роздрібна торгівля — тип торгівлі товарами, а також виконання певних послуг, де покупцем є кінцевий споживач, фізична чи юридична особа [2].

В економічному словнику Й. Завадський дає своє визначення поняття «роздрібна торгівля» - завершальна форма продажу товарів кінцевому споживачу в невеликих обсягах через магазини, павільйони, лотки, намети та інші пункти мережі роздрібною торгівлі [5].

Метою придбання товару у роздрібі є задоволення особистих потреб покупця, або ж працівників фірми за рахунок споживання купленого товару. Задоволення потреб може забезпечуватися за рахунок якісних та цінових характеристик.

Роздрібні торгівці виконують низку функцій, які збільшують цінність надаваних ними товарів і послуг. Зазвичай це такі функції [2]:

- забезпечення певного асортименту товарів і послуг;
- дроблення партій товару, що надходять у роздрібну торговельну мережу;
- зберігання запасів;
- забезпечення сервісу;
- збільшення цінності товарів і послуг.

За визначенням В.В. Апопія «роздрібний ринок» включає в себе попит, пропозицію і ціни матеріальних благ, що скеровуються на особисте споживання окремих індивідів або домогосподарств. Метою попиту на роздрібному ринку – є кінцеве споживання товарів [3].

До основних чинників, що впливають на зміну роздрібного товарообороту, належать:

- купівельна спроможність, споживчі можливості та вподобання українського населення;
- стан і проблеми товарозабезпечення;
- розвиток матеріально-технічної бази роздрібною торгівлі;
- інституціональні перетворення в українській торгівлі;
- зростання концентрації торговельних підприємств та конкуренції між ними [1].

Для визначення сучасного стану розвитку роздрібною торгівлі В Україні проаналізовано основні показники протягом 2017–2021 рр., а саме: кількість суб'єктів господарювання на ринку за розміром підприємства, регіональна структура роздрібного товарообороту підприємств та товарна структура роздрібного товарообороту підприємств по продовольчих та непродовольчих товарах.

Отже, за результатами даних таблиці 1, у 2021 році в порівнянні з 2017 роком спостерігається збільшення кількості суб'єктів великого підприємництва на 22,41%, середнього підприємництва – на 1%, малого підприємництва – на 8,45% та мікропідприємництва – на 8,92%.

Аналіз інформації щодо регіональної структури обороту роздрібною торгівлі наведено в табл. 2.

**Таблиця 1 - Кількість суб'єктів господарювання за видом КВЕД 47
«Роздрібна торгівля» за період 2017–2021 рр.**

Показник	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Розподіл за розміром підприємства: кількість суб'єктів господарювання, од., у т. ч.:					
суб'єктів великого підприємництва	47	51	59	58	71
суб'єктів середнього підприємництва	771	775	787	804	812
суб'єктів малого підприємництва	14089	14234	14342	12855	13941
суб'єктів мікропідприємництва	12051	12288	12453	11138	12131

Джерело: складено за даними [4].

**Таблиця 2 - Регіональна структура роздрібного товарообороту підприємств
роздрібної торгівлі в Україні за 2017-2021рр., млн грн**

Регіон України	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Україна	816553,5	930629,2	1094045,8	1210750,3	1443832,9
Вінницька	21097,3	25658,4	32144,2	33702,2	41569,6
Волинська	15336,3	16334,0	19619,7	23085,1	26598,4
Дніпропетровська	72401,9	85302,9	102461,5	114215,0	132227,3
Донецька	22482,5	29153,3	35319,2	37465,9	43635,0
Житомирська	20008,5	23592,9	26027,5	28040,0	34397,5
Закарпатська	18316,4	21897,1	23519,8	23445,1	30118,6
Запорізька	36293,3	38638,3	45223,6	52804,8	62151,3
Івано-Франківська	19347,4	22299,5	25805,3	27348,9	33013,2
Київська	55090,4	64917,4	83453,1	101322,6	120866,3
Кіровоградська	15417,2	16622,5	19679,5	22253,3	26378,6
Луганська	5782,8	8236,8	10561,9	11334,1	13147,1
Львівська	51898,9	57825,1	66601,9	70905,1	89383,7
Миколаївська	19522,7	22555,1	25487,9	26954,6	32688,6
Одеська	62961,7	69196,7	81447,5	88439,5	105796,4
Полтавська	25784,1	30928,8	34301,1	38599,0	48945,7
Рівненська	14933,5	17360,0	20642,3	21891,3	27370,2
Сумська	16374,2	19464,9	21348,1	22770,4	27469,0
Тернопільська	11679,7	13082,8	16145,9	17847,5	23258,0
Харківська	64891,9	72517,7	82126,9	88897,8	97012,0
Херсонська	19326,5	21738,7	23690,9	25199,0	29780,3
Хмельницька	20369,0	20565,9	24234,6	28168,8	33622,9
Черкаська	19630,9	22495,4	27126,2	29577,2	36836,2
Чернівецька	13592,7	15170,4	15282,8	16060,7	22030,8
Чернігівська	15777,4	17973,2	19282,1	22490,7	26744,5
м. Київ	158236,3	177101,4	212512,3	237931,7	278791,7

Джерело: складено за даними [4].

Отже, за результатами даних таблиці 2, у 2021 році спостерігається збільшення товарообороту підприємств роздрібної торгівлі у порівнянні з 2017 роком – на 76,82%. Обсяги роздрібного товарообороту підприємств у 2021 порівнянні з 2020 роком збільшалося на 19,25%. Аналіз даних за період 2017-2021 років свідчить, що відбувається збільшення товарообороту підприємств роздрібної торгівлі в Україні, що пов'язано з підвищеним попитом на товари.

Аналіз роздрібного товарообороту за товарними групами на підприємствах роздрібної торгівлі, по продовольчих і непродовольчих товарах наведено табл. 3.

Таблиця 3 - Товарна структура роздрібного товарообороту підприємств по продовольчих та непродовольчих товарах в Україні за 2017-2021рр., млн грн

Назва товару	Роздрібний товарооборот, млн грн					Темпи приросту, %	
	2017	2018	2019	2020	2021	2021-2017	2021-2020
Усі товари	586330,1	668369,6	793479,2	868283,3	1044516,5	78,14	20,30
Продовольчі товари	233204,1	289695,9	336587,9	384091,6	449762,3	92,86	17,10
Непродовольчі товари	353126	378673,7	456891,3	484191,7	594754,2	68,43	22,83

Джерело: складено за даними [4].

Отже, відповідно до даних таблиці 3, у 2021 році спостережено збільшення товарообігу на підприємствах роздрібної торгівлі у порівнянні з 2017 роком – на 78,14%, у тому числі продовольчих запасів – на 92,86%, непродовольчих товарів – на 68,43%.

Обсяги роздрібного товарообігу у 2021 порівнянні з 2020 роком збільшались на 20,3%, у тому числі продовольчих запасів – на 17,1%, непродовольчих товарів – на 22,83%. Крім того, у кожній групі запасів є товари з найбільшим товарообігом. Так, серед продовольчих товарів найбільший товарообіг виявлено в таких категоріях товарів, як «Яйця» - 28,13%, «Харчові олії та жири» - 36,47%, «Харчові олії рослинні» - 42,85%, «Хлібобулочні та борошняні кондитерські вироби» - 25,24%, «Цукор» - 45,83%, «Вироби макаронні» - 43,41%. Серед непродовольчих товарів: «Одяг» - 28,83%, «Комп'ютери, периферійне устаткування, програмне забезпечення» - 36,59%, «Телекомунікаційне устаткування» - 31,09%, «Матеріали мастильні» - 80,14%. Отже, це може пояснюватись як збільшенням ринкової вартості товарів, так і збільшенням попиту населення.

Висновки.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що роздрібна торгівля – це галузь, яка постійно розвивається та має великий вплив на економіку. Загалом товарооборот в країні постійно збільшується та має позитивну динаміку розвитку. Пандемію COVID-19 у 2020-2021 років та великі карантинні обмеження, скорочення виробництва та зменшення доходів населення, не завадили відкривати нові торговельні підприємства, адже

продовольчі та непродовольчі товари необхідні для щоденного вжитку, тому ринок роздрібної торгівлі є невід'ємною частиною економіки країни та світу. Подальшими науковими дослідженнями будуть присвячені аналізу порівняння переваг споживачів у якісних та цінових характеристиках.

Література:

1. Тараненко О. О. Тенденції та чинники розвитку роздрібної торгівлі України. Економічний простір. 2012. № 64. С. 126–131.
2. Роздрібна торгівля
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Роздрібна_торгівля
3. Апопій В.В. (ред.) Організація торгівлі: підручник.- 3-тє вид. / В.В. Апопій. –К.: Центр учбової літератури, 2009. – 632с.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Завадський Й.С. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 356 с.

Abstract. *The theoretical aspects of the essence of the concept of "retail trade" are presented. The current state of trade in Ukraine during 2017–2021 was analyzed. The main indicators were used for the analysis, namely: the number of economic entities on the market by enterprise size, the regional structure of the retail turnover of enterprises and the commodity structure of the retail turnover of enterprises in food and non-food goods.*

Key words: *retail trade, retail market, factors, turnover.*

Національний університет «Острозька академія»
© Аверкина М. Ф., Солтис-Шолудько Н. В.

UDC 008:640.41

SERVICE ACTIVITIES IN THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS
СЕРВІСНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Onyshchuk N.V. / Онищук Н.В.

с.е.с., as.prof. / к.е.н., доц.

ORCID:0000-0002-1635-0801

Postova V.V. / Постова В.В.

с.е.с. / к.е.н.

ORCID: 0000-0002-0056-5648

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics,
Vinnytsia, Soborna, 87, 21000Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного
університету, Вінниця, Соборна 87, 21000

Abstract. The article examines the scope of service activities of hotels and restaurants, which determines the type and direction of the strategies of these institutions in the context of the crisis in the industry. In turn, the service activity of hotels and restaurants allows for the construction of appropriate economic and management mechanisms, as they are determined precisely by the type of service implemented and the chosen strategy.

Keywords: hotel and restaurant business, service activity, competitiveness, service process, innovations.

Introduction.

In the conditions of quarantine existence and martial law in Ukraine, the enterprises of the hotel and restaurant business require the implementation of measures to ensure survival and existence at the present time, as well as action plans with strategies for exiting the crisis, which consider improvements, or service activities: quality and safety of services, introduction of new services, innovative technologies, improvement of marketing activities, or strategic management: entering new markets, changing the organizational form of management, in order to remain a competitive player.

Despite the significant achievements in this field, the issues of the consequences of the world crisis caused by the pandemic and war on the hotel and restaurant business, in particular, the search for solutions for a gradual exit from the stagnation of the industry, the identification of problems and prospects for the development of this business in the country remain unresolved, debatable, need clarification and further development, which determines the need for this scientific research.

Main part.

In the conditions of fierce competition on the services market, the service activities of hotel and restaurant business enterprises are aimed, first of all, at increasing the competitiveness of both services and institutions as a whole.

Only those institutions remain in the market environment that are able to satisfy the traditional or new needs of target consumers in a way that was not used before, widely introduce modern service into the process of serving consumers.

For enterprises of the hotel and restaurant business, the service approach manifests itself, first of all, in the improvement of information support for the activities of accommodation facilities. To ensure the necessary level of

competitiveness, there is an obvious need to use the latest information technologies when introducing new types of basic and additional services, as well as expanding the use of new communication channels for hotel or restaurant promotion.

The sources of modern service in hotel and restaurant enterprises are the changing requests and demands of consumers, changes in the needs of the production process (outdated equipment, technologies), changes in the structure of the industry or market, and demographic changes. The service activities of hotels and restaurants are most often concentrated in two areas of services [1]:

- provision of material and technical conditions for providing services to consumers;
- expansion of the range of related and, even more importantly, additional services.

Currently, the hotel and restaurant development strategy should be the basis for service processes. The service process can be divided into the following stages [2]:

- 1) determining the potential of the hotel and restaurant;
- 2) mandatory setting of goals and objectives for service implementation;
- 3) generation, analysis and selection of ideas;
- 4) creation of service concepts based on the best ideas;
- 5) launching the process of introducing a new service;
- 6) integration of the service into the corporate culture of the hotel and restaurant.

In the modern practice of the hotel and restaurant business, there are several directions in which service is possible or necessary: conceptual service; information service; security; PR activity; association of hotel and restaurant establishments.

The service provided in the hotel and restaurant business can be classified according to a number of criteria, distinguishing four groups (table 1).

Table 1 – Areas of application of service activities in the hotel and restaurant business

№	Classification sign	Content of the service
1	Service innovations in the field of strategic capital	Strategic resources, new technologies, human resources, management methods. These can be innovations in the form of a new method of training employees, faster integration of new employees into the team, which increases the efficiency of the hotel and restaurant
2	Service management in hotel and restaurant operations	Measures to increase labor productivity, improve the quality of guest service
3	Service activity in the field of relations with consumers and the market	Increasing guest loyalty, implementation of incentive programs, development of the hotel and restaurant brand on the market, new marketing strategies, pricing
4	Service activity in the field of financial efficiency	Measures to reduce costs and increase hotel and restaurant revenues. Management of liquidity, assets, costs of institutions

Author's development

Hotel and restaurant services related to customer service, built on the basis of already created products, are the most widespread due to the lower complexity of implementation and reduced risks of failure. One of the most striking trends of recent

years is the convergence of development processes of communication and automation, computerization, telecommunications and software [3, 4].

In general, service in the hotel and restaurant business can be classified according to the following characteristics: by facilities; by the level of manufacturability; according to the management method.

According to the service objects used in the hotel and restaurant business, we distinguish such directions as technological, ecological, managerial, and security (table 2).

Table 2 – Types of service activities in the hotel and restaurant business by service objects

№	Types of service	The essence of the service
1	Application of a wide range of modern information technologies	From automated hotel and restaurant service management systems to online room reservation programs. The presence of such a system allows institutions to maintain rapid interaction with tour operators and travel agents, to enter the market of booking services for individual tourists, as well as to integrate into global reservation systems through specialized portals
2	Ensuring the safety of consumers	The presence of a video surveillance system not only on the territory of the hotel and restaurant, but also on the adjacent territory. Electronic locks on room doors and programmable safes as means of consumer protection
3	Ecological environment	Implementation of ecological innovations in the hotel and restaurant business

Author's development

According to the method of management in the hotel and restaurant business, such areas of innovative management as benchmarking and software complex in the management of the hotel and restaurant complex are distinguished (table 3).

Table 3 – Service activities in hotel and restaurant business management

№	Types of service	The essence of the service
1	Benchmarking	A continuous process of evaluating the level of products, services and work methods based on comparison with the strongest competitors or those institutions that are recognized as leaders
2	Program complex in management of hotel and restaurant establishments and management	Aimed at performing accounting, control and statistical processing of information

Author's development

Information availability of modern means of accommodation and food leads to two results: on the one hand, the hotel and restaurant becomes as open and accessible as possible to the potential consumer, on the other hand, such openness leads to rapid copying of innovations in the management of competitors. In a similar situation, the competitive struggle can be won only by hotel and restaurant establishments that constantly apply an innovative approach to management.

Conclusions.

Thus, the conditions determining the vector of effective development of the

modern hospitality industry lie in the service plane. It is clear that now the need for service for the further economic growth of the service sector is more important than ever. It has been proven that services with a higher degree of service contribute to the growth of consumer satisfaction and, as a result, to an increase in the financial indicators of enterprises. Today, consumers pay special attention to the service of hotel and restaurant enterprises at the stage of choosing an establishment. Accordingly, the availability of the service leads to an increase in demand, which means their effectiveness. Service activity not only increases their turnover, but also has a positive effect on their liquidity. So, at the current stage, the implementation of service offers of hospitality industry enterprises becomes one of the significant competitive advantages that needs to be studied and implemented in hotel and restaurant management.

Literature:

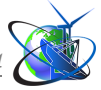
1. Davydova O. Formation of the innovative management system for the development of hotel and restaurant enterprises. *Business Inform.* 2017. vol. 11. pp. 459–464.
2. Zavidna L. Hotel business: development strategies: monograph. Kyiv, 2017. 600 p.
3. Matviychuk L. Regional features of the development of the hotel industry in Ukraine. *Economic sciences.* 2016. Issue 13. pp. 265–273.
4. Milashovska O., Hrynialo A., Udut M. Innovative potential of hotel and restaurant business enterprises. *Economy and society.* 2017. Issue 8. pp. 431–435.

References:

1. Davydova, O. (2017). Formation of a system of innovative management of the development of hotel and restaurant enterprises. *Biznes Inform*, no. 11, pp. 459–464 [in Ukrainian].
2. Zavidna, L. (2017). Hotel business: development strategies: monograph. Kyiv, 600 p. [in Ukrainian].
3. Matviychuk, L. (2016). Regional features of hotel development in Ukraine. *Ekonomichni nauky*, iss. 13, pp. 265–273 [in Ukrainian].
4. Milashovska, O., Grynialo, A., Udut, M. (2017). Innovative potential of hotel and restaurant business enterprises. *Ekonomika ta suspilstvo*, iss. 8, pp. 431–435 [in Ukrainian].

Анотація. У статті розглянуто сфери застосування сервісної діяльності готелів та ресторанів, що визначає тип і спрямованість стратегій даних закладів в умовах кризи у галузі. У свою чергу, сервісна діяльність готелів та ресторанів дозволяє конструювати відповідні економічні та управлінські механізми, оскільки вони визначаються саме типом впроваджуваного сервісу та обраної стратегії. При цьому будь-який заклад в процесі реалізації системного підходу до визначення своєї стратегії розвитку, розглядає свою сервісну діяльність з урахуванням принципів і аспектів класифікації, отримує можливість точніше позиціонуватися на ринку, визначити форми просування і реалізації своїх послуг і пропозицій на ринок, які для різних типів сервісу різні. Сервісна діяльність підприємств готельно-ресторанного бізнесу охоплює якість та безпечність послуг, впровадження нових послуг, впровадження інноваційних технологій, удосконалення маркетингової діяльності закладів розміщення.

Ключові слова: готельно-ресторанний бізнес, сервісна діяльність, конкурентоспроможність, сервісний процес, інновації.

УДК 004.75 : 351.72

**BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN INNOVATIVE DEVELOPMENT
ТЕХНОЛОГІЯ БЛОКЧЕЙН В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ****Kachula S.V. / Качула С.В.***d.e.s., prof. / д.е.н., проф.*

ORCID ID: 0000 0003 2540 862X

Khalatur S. M. / Халатур С.М.*d.e.s., prof. / д.е.н., проф.*

ORCID ID: 0000-0001-8331-3341

Tsykal M. M. / Цикал М.М.*student / студент*

ORCID ID: 0009-0005-1517-0752

Kovalchuk O. L. / Ковальчук О. Л.*student / студент*

ORCID ID: 0009-0000-2506-5108

*Dnipro state agrarian and economic university, Dnipro, 25, S. Yefremova str., 49000**Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

Анотація. В роботі розглядається технологія блокчейн та її роль у інноваційному розвитку. Окреслено сутність блокчейн технології. Розглянуті сфери застосування блокчейн технології. Оцінені перспективи для бізнесу від впровадження технології. Окреслені перспективи щодо впровадження блокчейн технологій та їх впливу на інноваційний розвиток України.

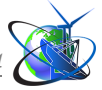
Ключові слова: блокчейн, блокчейн-технологія, криптовалюта, транзакції, інновації.

Вступ.

Майже у всіх на слуху інформація про популярність біткойнів, але те, як насправді працюють біткойни та цифрові валюти, відомо не так широко. Технологія, що лежить в основі цифрових валют, таких як біткойн, називається блокчейн. Блокчейн – це механізм, який забезпечує безпеку транзакцій цифрової валюти. Буквально кажучи, блокчейн – це публічна книга всіх транзакцій, і будь-хто може бачити її та здійснювати власні транзакції. Те, як працює ця публічна книга, повністю змінює нашу традиційну банківську систему та відкриває нову еру обчислень. На сьогодні, блокчейн-технології виходять далеко за межі криптовалюти. Завдяки здатності створювати більшу прозорість і справедливість, а також економити час і гроші бізнесу, блокчейн технологія впливає на різноманітні сектори: від виконання контрактів до підвищення ефективності роботи Уряду.

Основний текст.

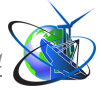
Технологія блокчейн – це спільна база даних, яка відстежує певний ланцюг транзакцій. Групи транзакцій складають блок, вміст якого неможливо змінити. Кожен блок має позначку часу та приєднується до заповненого блоку перед ним, а інший блок приєднується за ним, коли він заповнюється даними, утворюючи так званий блокчейн. Його найчастіше використовують як розподілену книгу, де всі учасники погоджуються щодо «істинності» кожної транзакції та перевіряють легітимність транзакції, перш ніж вона стане постійним записом у блоці [1].

Блокчейн набув популярності з появою криптовалют. Концепція блокчейну спочатку була розроблена для управління цифровими валютами, такими як біткойн. Блокчейн – це форма технології розподіленої книги, у якій інформація записується за допомогою незворотного цифрового підпису, відомого як хеш. Розподіливши свої функції по комп'ютерній мережі, блокчейн дозволяє криптовалюті функціонувати без центрального джерела живлення. Блокчейн – це база даних, яка містить зашифровані фрагменти даних. Валюта в блокчейні децентралізована, що забезпечує громадськості повний доступ у режимі реального часу та відкритість. Видимий журнал змін захищає автентичність документа, зміцнюючи довіру до активу. Роблячи облікову книгу загальнодоступною, кожен користувач «погоджується» з оновленою версією, яка, по суті, є ключем, згенерованим за допомогою складної хеш-функції. Тут беруть участь майнери біткойнів. Майнінг – це процес, за допомогою якого майнери додають нові блоки в ланцюжок. Майнери біткойнів генерують новий ключ за допомогою своєї обчислювальної потужності по всьому світу. Майнери генерують нову криптографічну хеш-функцію приблизно кожні 10 хвилин, і всі транзакції, які відбулися протягом цього 10-хвилинного вікна, записуються в новий блок. Новий криптографічний ключ пов'язаний із попередніми ланцюжками, що робить його неможливим зламати, оскільки потрібно зламати попередні ключі, а для розшифровки знадобиться неймовірна кількість обчислювальної потужності.

Взагалі фінанси є одною із найважливіших сфер застосувань технології блокчейн. Властивості блокчейн роблять його ідеальним для фінансових додатків. Банки та інші фінансові установи вже використовують передові цифрові технології для безперебійних транскордонних платежів, клірингових розрахунків, керування цифровою ідентифікацією та для інших різних цілей. Пропонуючи децентралізацію, незмінну прозорість і безпеку, блокчейн може полегшити міжнародні платежі та допомогти виконувати міжнародні фінансові операції. Усунувши невідповідних посередників, це може спростити весь процес транзакції та спростити прийняття рішень для миттєвих платежів у всьому світі. Враховуючи анонімність криптовалют, блокчейн є єдиним способом документувати транзакції з точністю та конфіденційністю для залучених сторін. Блокчейни дуже безпечні завдяки своїй постійності, прозорості та розподіленому характеру. Оскільки блокчейни децентралізовані, включно з приватними, а дані, що зберігаються в кожному блоці, не змінюються, злочинці не можуть отримати доступ до інформації.

Лише використання цієї технології може заощадити фінансовим компаніям до 12 млрд. дол. на рік. У 2015 році блокчейн приніс дохід трохи більше 315 млрд. дол. Інвестиційні банки можуть заощадити 30% на витратах на інфраструктуру завдяки блокчейну. Компанія Accenture Consulting провела опитування восьми банків і виявила, що потенційна економія на базі витрат у 30 млрд. дол. становить понад 8 мільярдів доларів. Очікується, що до кінця 2024 року світові доходи від блокчейну досягнуть 20 млрд. дол. США. Згідно з нещодавнім звітом, розмір ринку технології блокчейну до 2024 року досягне 7,59 млрд. дол. США. Сукупний річний темп зростання становитиме 37,4% [2].

Потенціал для інших програм, які використовують блокчейн для перевірки транзакцій, безмежний. Блокчейн технології змінюють природу ведення бізнесу та допомагають компаніям переглянути спосіб управління матеріальними та цифровими активами. Провідні компанії почали усвідомлювати потенціал блокчейн та почали впроваджувати його для доступу до даних у режимі реального часу, конфіденційності, відстеження та перевірки для управління ланцюгом поставок. Компанія «Делойт» провела опитування серед керівників і виявила, що 86% вважають, що технологія блокчейн пропонує великий потенціал для бізнесу. Більшість бізнес-лідерів (88%) вважають, що ця технологія з часом стане масовою завдяки своїй масштабності [2].

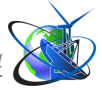
Використовуючи блокчейн, компанії можуть заощадити гроші, усунувши потребу в сторонніх постачальниках. Ланцюг постачання стає більш відкритим, ніж будь-коли раніше. Це дозволяє кожній стороні відстежувати продукти та перевіряти, що вони не замінюються та не обробляються неправильно в процесі постачання. Блокчейн усуває трудомісткі процеси та оптимізує їх для підвищення продуктивності. Швидке зростання ринку пояснюється зростаючим попитом на технологію в усіх секторах, від фінансових послуг до споживчих товарів до телекомунікацій, транспорту та охорони здоров'я.

До основних сфер використання блокчейн технологій можна віднести: сектор ланцюгів поставок; відстеження активів та управління запасами; запис вимірювань, зроблених машинами, незалежно від того де знаходяться датчики і т.д. Завдяки своїм внутрішнім протоколам безпеки блокчейн є необхідною технологією майже в кожній галузі.

В Україні блокчейн перебуває в періоді становлення технологічної революції – в ньому домінують радикальні інновації, нові технологічні рішення, багато стандартів і конкуруючі технічні характеристики. Уряд повинен підтримати впровадження інноваційних технологій, щоб стратегічно позиціонувати себе та отримати вигоду від цієї нової технологічної хвилі. Для України це означає вдосконалення цифрової інфраструктури, навичок і нормативної бази.

ІТ-індустрія України є однією з найбільш швидкозростаючих галузей країни. ІТ-індустрія розповсюджується в різноманітних галузях – від передових робіт у сфері штучного інтелекту, кібербезпеки, нанотехнологій у сфері блокчейну, фінансових технологій, управління великими даними, ігор, агротехнологій та електронної комерції.

В Україні одним із найпривабливіших напрямків для аутсорсингу є ІТ-послуги, оскільки країна може похвалитися найбільшим кадровим резервом програмістів у Східній Європі. Українська ІТ-індустрія дуже швидко впроваджує нові технології та інновації, і блокчейн не є винятком. Зараз блокчейн поступово набирає обертів в Україні та впливає як на галузь розробки програмного забезпечення, так і на державний сектор. Українські розробники розглядають освоєння технології, оскільки вона відкриває великі перспективи та нові шляхи співпраці зі світовими компаніями. Блокчейн набуває все більшої популярності в Україні, хоча й перебуває на початковій стадії розвитку. Багато українських розробників розглядають можливість освоїти цю технологію та

додати її до свого стеку, оскільки вона відкриває безліч перспектив. Вони вже відвідують різноманітні конференції та зустрічі, розвиваючи свій досвід у фінтех- та біткойн-проектах тощо [3].

Флагманами по впровадженню блокчейн технологій в Україні залишається банківська система, так як блокчейн може бути особливо важливим у вирішенні найбільш помітних проблем, з якими стикається банківська індустрія. Банки та фінансові компанії не лише в Україні, а і в усьому світі постійно піддаються кібератакам і фінансовими злочинами, такими як злам банківських рахунків, витік даних і шахрайство, і це лише деякі з них. Технологія блокчейн, яка розроблена на основі криптографічних стандартів хеш-функцій допомагає банкам уникати атак хакерів і шахраїв, захищаючи дані транзакцій. Оскільки технологія блокчейн дозволяє швидше здійснювати транзакції, це означає, що у хакерів менше часу для вторгнення. Крім того, коли запис у реєстрі перевірено та збережено, неможливо втручатися в нього через спільну та децентралізовану систему реєстру. Банки повинні отримувати величезну кількість інформації. У звичайній структурі проблема виникає через те, що велика кількість банківських даних міститься в кількох місцях. Таким чином, багато сторін у кількох областях можуть змінювати одні і ті самі дані. Це призводить до застарілих або неповних даних. Сучасна технологія блокчейн може зберігати будь-які типи даних та забезпечує більш безпечні та швидкі транзакції з достовірними даними.

Загалом, головна перевага блокчейн технології для банківської індустрії полягає в тому, що вона пропонує рівень безпеки та доступності, які можуть бути бажаними для кожної фінансової установи. І з цієї причини банківська галузь буде змінена за допомогою технології блокчейн у найближчі роки.

Висновки.

Блокчейн технології удосконалюються і через деякий час, при використанні технології на основі блокчейну, як бізнесові так і державні структури усвідомлять який потенціал вони мають для створення кращих бізнес-процесів і взаємодії з клієнтами. Трансформація блокчейн технології може тривати певний період, можливо триваліший ніж це очікується. Але підприємствам необхідно прийняти рішення щодо того, які нові напрямлення діяльності можна підтримувати через блокчейн. Отже, блокчейн є надзвичайно перспективною та інноваційною технологією. Це пояснюється тим, що він зменшує ризики, усуває шахрайство та підвищує прозорість для різних програм. Блокчейн потенційно є ключовою технологією в новій технологічній парадигмі підвищення рівня автоматизації та інтеграції фізичного та віртуального світів. Вплив блокчейн технології виходить за межі економіки, оскільки він може змінити соціальну взаємодію, державні інститути та наші відносини з навколишнім середовищем, а також вплинути на інноваційний розвиток країн.

Література:

1. Шаповалова С. І. Блокчейн технології в банківській сфері / С. І. Шаповалова, О. С. Гулак // Системи управління, навігації та зв'язку. - 2022. -

Вип. 1. - С. 94-97.

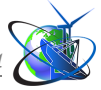
2. Garg, N., (2022), Impact of Blockchain Technology On Various Industries.

URL: <https://www.brsofttech.com/blog/blockchain-technology-on-various-industries/>

3. Velykholova Y. Blockchain development in Ukraine: companies, solutions & more. URL: <https://www.n-ix.com/blockchain-development-ukraine-companies-solutions/>

Abstract. *The paper examines blockchain technology and its role in innovative development. The essence of blockchain technology is outlined. Considered areas of application of blockchain technology. Prospects for business from the introduction of the technology are assessed. Prospects for the implementation of blockchain technologies and their impact on the innovative development of Ukraine are outlined.*

Keywords: *blockchain, blockchain technology, cryptocurrency, transactions, innovation*

УДК 332:504

DEVELOPMENT OF A NEW MODEL OF MIST ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗВИТКУ НОВОЇ МОДЕЛІ МІСТ

Starovoit O.Y./ Старовойт О. Ю.

Zhuravska N.Y./ Журавська Н.Є.

c.t.s., as.prof. / к.т.н., доц.

ORCID: 0000-0002-4657-0493

Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture,

31 Povitroflotskyi Avenue, Kyiv

Київський національний університет будівництва та архітектури,

м.Київ, проспект Повітрофлотський, 31

Анотація. В роботі розглядаються основні питання зростання рівня забрудненості, аналізуються сучасні пропозиції до обґрунтування необхідності розвитку нової моделі міст.

Ключові слова: стратегічне управління, еко-міста, еколого-економічні технології

Abstract. The work examines the main issues of the increase in the level of pollution, analyzes modern proposals to substantiate the need for the development of a new model of cities.

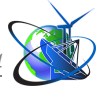
Key words: strategic management, eco-cities, ecological and economic technologies.

Вступ.

В ході тривалого дослідження проблем глобального потепління з'ясувалося, що сучасні міста, в т.ч. будівлі та споруди є одним з головних джерел забруднення навколишнього середовища. Дані експертів показують, що будівлі всього світу споживають близько 40 % всієї первинної енергії, 67 % всієї електрики, 40 % всієї сировини і 14 % всіх запасів питної води, а також виробляють 35 % всіх викидів вуглекислого газу і мало не половину всіх твердих побутових відходів. Навіть не дивлячись на те, що у «антропогенній» теорії глобального потепління є конструктивні критики, ці цифри змушують замислитися. Очевидно, що в них приховані чималі можливості для економії ресурсів та оптимізації витрат будівельних проектів. Це усвідомлення в західних компаніях розвивалося на основі більш досконалої структури стратегічного управління, яка враховує досить багато нюансів, і прогресивного розуміння соціальної відповідальності бізнесу. Як наслідок, на передових європейських та американських будівельних ринках почали формуватися нові ідеї та підходи до проектування, виробництва і управління, які в підсумку і отримали узагальнену назву «зелене будівництво». Сьогодні під цим поняттям стоїть кардинальна зміна підходу до всього будівельному і проектному процесу, яка стала можливою завдяки появі інноваційних (високих) технологій [1, 2, 3].

Основний текст.

З кожним днем у світі зростає рівень забруднень і зменшується кількість ресурсів. Міста перетворюють на однотипні бетонні джунглі. Урбаністи звертають увагу суспільства на застарілість методів планування. Розширення доріг навпаки веде до більшої кількості заторів, хаотична забудова – до перевантаженості інфраструктури. Це спонукає людство задумуватись про своє найближче майбутнє. Нікого не приваблює перспектива жити в сірому і токсичному середовищі. Тому потрібна дієва альтернатива. Це можуть бути

еко-міста. Абсолютно нова модель розвитку, яка може покращити життя всіх.

Уже існують певні спроби їх створення. Такі, як, Masdar, Great City, Ne, Neapolis Smart EcoCity. Це все еко-міста, але хоч задумка спільна, кожен з цих проектів унікальний і адаптованих під певну країну. Один з найбільших проектів виникає серед пустелі в ОАЕ. Місто Masdar - це те над чим працює багато університетів, технологічних і архітектурних компаній. Важливим є те, що будівництво спонсорується владою. Проект вміщує в себе багато інноваційних технологій і стартапів. Архітектура поєднує в собі сучасність і традиційний арабський стиль. Однією з особливостей проекту є максимальне задіяння сонячної енергії, цим можна завдячувати ясній погоді і недовштовому клімату. Також передбачено повну відміну від автомобілів і перехід на громадській транспорт. Цікавим прикладом є прототип нових китайських міст, Great City. В країні відбувається бурхливий розвиток промисловості, що стає причиною катастрофічної забрудненості навколишнього середовища. Тому, все більш актуальною стає боротьба за екологічність. Тому, вирішено створити місто з щільною вертикальною забудовою. Це повинно зменшити площу міста і полегшити пересування до кожної його частини. Так хочуть позбутись автомобільного транспорту в середині міста. Саме у відсутності вихлопних газів в навколишнє середовище, полягає ідея зниження шкідливого впливу. Створити нове еко-місто вирішили і в Данії - розраховане на населення 15 тисяч осіб. Переміщатися в місті можна буде на трамваях і велосипедах. Країна вже має досвід в створенні еко-поселення, Dyssekilde. Хоч село складалося менше ніж з сотні будинків, але це був перша спроба для Європи створити незалежне міні-суспільство. Великий проект реалізує Кіпр. Neapolis Smart EcoCity це унікальний проект «міста в місті». Ідея в тому, щоб об'єднати зелені зони з житловими кварталами. Для забезпечення потреб будуть використовувати сонячну та геотермальну енергію. Посилений розвиток охорони науки і здоров'я робить цей проект зразковим для наслідування. Виникає логічне питання, чому попри перспективність такого розвитку, є лише одиничні спроби?

Головною перешкодою стає те, що в світі не вистачає території для створення нових населених пунктів. Тому деякі країни впроваджують чисті технології в окремих районах міст. В перспективі Україна потребуватиме глобального відновлення – виникає унікальна можливість застосувати екологічну модель розвитку.

Концепція еко-міста ґрунтується на багатьох факторах. Повна автономність і єднання з природою - це те чого прагнуть досягнути в цілому [2].

Перша складова - це чиста енергія. Якщо в експериментальному проекті м. Masdar вистачає енергії отриманої із сонця, то в Україні через зміну пір року потрібен певний баланс різних джерел. Взимку невелика кількість сонця, а також у нас бувають часті дощі. Тому можна створювати гідро- та вітроелектростанції, використовувати теплоту Землі та вторинні енергетичні ресурси, які виникають періодично або існують постійно в середовищі. Енергію можна отримувати під час переробки сміття.

Друга - це можливість перетворення цієї енергії в потрібні складові. Такі, як опалення, тепла вода і звісно електрика. Всі складові потрібно орієнтувати на енергозбереження. Вуличним освітленням можна керувати за допомогою центрального комп'ютера. Який враховуватиме погодні умови і час доби, підстроюватиме яскравість світла в ліхтарях. Також завчасно буде повідомляти про потребу заміни або ремонту пристрою.

Третя, очищення води і переробка стічних вод. Якщо не проводити якісне очищення стічних вод виникатиме ряд проблем: можливість спалаху інфекційних захворювань, порушення кислотно-лужного балансу середовища, погіршення кольору і смаку води, перешкоджання збагаченню води киснем, потрапляння отруйних речовин – все це погіршує воду або робить непридатною для вживання. В Токіо існує одна з найефективніших систем водопостачання та водовідведення. Система інтелектуальної діагностики допомагає швидко виявити і вирішити проблему.

Четверта, підприємства для переробки сміття. Це допоможе побороти проблему сміттєзвалищ. Що є дуже гострою в нашій країні. В даний момент, в Україні утворено біля 5 тисяч офіційних полігонів захоронення побутового сміття і ще багато неофіційних. Також, через низьку культуру деяких громадян утворюються численні смітники і забруднені території. Промислове і побутове сміття покриває більше ніж 3 % території. Важливим є не тільки утворення переробних підприємств, а й структури сортування на етапі викиду. Застосування еко-матеріалів для пакування продуктів харчування і побуту. Наприклад, в Нью-Йорку пінопласт під заборонаю [4].

Ще однією важливою частиною є транспорт. Розвинені азійські країни пропонують ідею повної відмови особистого транспорту в середині міста. Шляхом забудови 40 % міста, а іншу частину виділити на озеленення та інфраструктуру. В теорії це має зменшити площу міста і полегшити пересування в кожному з його частин але це може привести до певних проблем.

Висотні забудови мають властивість перекривати доступ денного світла для нижніх поверхів. Це може психологічно створити ілюзію бетонних джунглів. Також звукова забрудненість і можливість епідемій через велику кількість людей на невеликій території.

Для України характерні зміни в бік електротранспорту. Це полегшить можливість туризму нашими містами. Хоча зменшити кількість авто і пробок, які утворюються через їх велику кількість. Шляхом удосконалення громадського та міжміського транспорту (метро і високошвидкісні поїзди). Важливо попіклуватися про пішоходів і велосипедистів. Потрібно створити спеціальні доріжки для пересування, лавки, місця відпочинку і паркування вело транспорту. Цікавим є варіант підземної стоянки для велосипедів. Це дозволяє звільнити місце на вулиці і захистити транспорт від крадіжки. Крім того, популярності набувають інші види пересування містом. Моноколеса, електричні велосипеди і самокати потребують спеціальних місць для паркування і зарядки.

Ще однією складовою є створення сільськогосподарських структур в місті. Це зменшить шлях продуктів, що полегшить їх перевезення і зберігання. Воду

для побутових потреб господарства можна використовувати дощову. Збирати за допомогою дренажних систем, які будуть встановлені по всьому місту.

Територію потрібно підготувати до будівництва міста. Очистити від сміттєзвалищ і прибрати водойми. Водні об'єкти та зелені зони збільшити не менше ніж до 20 % від площі міста. Це спрямовано ще на боротьбу з “ефектом теплового острова”, яких викликаний великою кількістю асфальту. Це робить міські райони на декілька градусів тепліше ніж природне середовище. Також визначити рівень забрудненості і шлях покращення стану середовища. Місто повинно взаємодіяти із природою. Модель розвитку передбачає велику кількість озеленення. Хорошим варіантом є висадження на кришах будівель, велика кількість парків та алей. Озеленення дахів передбачає певний відсоток засадження. Рослини будуть поглинати дощову воду, що знизить навантаження на каналізацію. А ще зменшить перегрівання споруди влітку і покращить шумоізоляцію. Збільшується термін експлуатації дахів, бо рослинний шар рятує від несприятливих погодних умов. Озеленення покрівлі можна розділити на інтенсивне та екстенсивне. Залежить від кількості ґрунту і майбутнього догляду. Інтенсивне передбачає висадження високих рослин, знадобиться до метра землі і постійний нагляд спеціаліста. В перспективі дах стає схожим на парк. Екстенсивні навпаки не потребують серйозного догляду. Не залежно від поділу таке озеленення стає домом для багатьох представників фауни. Великим плюсом стає те, що рослини збагачують повітря киснем і зменшують забрудненість, що сприяє зменшенню числа захворювань, особливо астматичних. Такі міста можуть стати порятунком для багатьох людей з проблемами дихальних шляхів і алергіями.

Головним недоліком технології рахується вартість, але потрібно зазначити, що термін експлуатації набагато більше чим в стандартних видів.

Будувати потрібно із екологічних матеріалів, виготовлення і експлуатація яких не виділятиме шкідливих речовин. Наприклад, ґрунтоблоки, які виготовляються з торфу, хвої, тирса, цементу та золи. Керпен це матеріал з природної сировини змішаної з відходами будівництва. Він має високі показники морозостійкості та вологостійкості. Також глиняна цегла, яка є вогнетривкою, має високу теплоємність та всередині неї не заводить грибок. Рожевий туф дуже міцний та довговічний матеріал, морозостійкий. Мінусом є те, що можна використовувати лише для будівництва одноповерхових споруд. Звісно, дерево - крім екологічності, гарний рівень теплоізоляції, а будинки з нього чудово дихають. Для утеплення споруд можна використовувати соломи та очерет. Матеріал виглядає, як спресований блок, який прошитий дротом. До складу, крім соломи або очерету, додають бур і вапно, щоб захистити від гризунів [5].

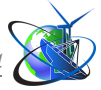
Так ми підходимо до теми виробництва. Заводи і фабрики повинні використовувати всі технологічні досягнення, щоб досягти мінімального викиду шкідливих речовин. Екологічно чисті підприємства працюють за певними напрямками. Обов'язково проводять повітряний і водний контроль. Виготовляють, установлюють та експлуатують природоохоронні очисні споруди (рис. 1).

Рис. 1. Волинські природоохоронні заходи – будівництво нових очисних споруд, закупівля сміттєвих контейнерів, реконструкція меліоративних каналів

Використовують еколого-економічні технології, наприклад - спосіб безреагентної обробки води, тобто прискорена безреагентна обробка води в магнітних полях, володіє високою ефективністю за допомогою якої, в багатьох галузях, таких як, будівельна, житлово-комунальний сектор та агропромисловий комплекс та інших, досягнуті позитивні результати [3] (екологічне будівництво - це новий (постіндустріальний) етап розвитку архітектурно-будівельної галузі, на який вона почала переходити на рубежі XX і XXI століть, і одночасно - важлива складова поняття «сталий розвиток». Цей перехід є проявом глибинних процесів усвідомлення світовою спільнотою тієї ролі, яку людська цивілізація взагалі і урбанізовані території - зокрема, грають в руйнуванні стійкості екосистеми нашої планети). Виробляють еко-товари. Управляють всім циклом життя їх виробів. Використовують енергозбереження та альтернативні джерела. Займаються природоохоронною пропагандою та освітою. Проводиться екологічна експертиза, аудит. Підлягають кредитуванню та страхуванню.

Екологічне будівництво базується не лише на виготовленні певних матеріалів. Це змінна всього будівельного і архітектурного процесу. До уваги беремо не лише матеріали, але і їх систему доставки, підхід робочих, техніку, експлуатацію і утилізацію. Ще на етапі виробництва потрібно знати, що робити з матеріалами по закінченню їх використання. Будівлі повинні проходити міжнародну сертифікацію. Найбільш поширеними є BREEAM та LEED . Оцінювання іде по певним критеріям, чим більша кількість балів, тим вище рівень одержаного сертифіката. BREEAM оцінює екологічну ефективність та рівень енерговитрат. Цей метод оцінює процес будівництва та саму будівлю на таких стадіях: будівництво, капітальний ремонт, раціональний розподіл ресурсів та матеріалів. LEED враховує такі критерії: земельна ділянка, будівельні матеріали, ресурси, рівень технологічної складової, транспортна доступність будівлі. Відмінність між ними в тому, що BREEAM здійснює сертифікацію по більш жорстким критеріям чим LEED. Справа не тільки в екологічності, а й в привабливості таких проектів для інвесторів, що для

України є дуже важливим[7].

Проект міста повинен бути комплексним, щоб стати автономним. Потрібно розумно використовувати територію. Тому слід під землею розмістити паркінги, склади, транспортні шляхи.

Але становище в Україні має свої певні особливості, які не передбачені в проектах розроблених в інших країнах. Наприклад, бомбосховища, які потрібні для забезпечення безпеки. Тому потрібно піклуватися про захищеність кожного міста.

Всі складові повинен об'єднувати інтелектуальний моніторинг і розумна система управління будівлями. Це допоможе слідкувати за витратою ресурсів і економніше їх використовувати. Також швидше реагувати на поломки, щоб їх ліквідувати. І ще це хороший спосіб досягти взаємозв'язку всіх компонентів міста [6].

Висновок. Отже, розвиток нової моделі міст може кардинально покращити устрій нашої країни, особливо під час відновлення та перебудови, Україна може стати провідною державою за рішенням екологічних проблем. Це унікальна можливість покращити стан навколишнього середовища і бути прикладом для всього світу в цьому провідному напрямку.

Література:

1. Міжнародні системи сертифікації зелених будівель. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sad.ukr.bio/ua/articles/10515/> (Дата звернення 20.12.2022).

2. Еко-місто. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nikopoltoday.com/amp-article-1323/svit-top-10-rozumnih-eko-mist-de-majbutne-davno-nastalo> (Дата звернення 20.12.2022).

3. Zhuravska N., Kulikov P. Scientific development and achievements: collective monograph / N. Zhuravska, P. Kulikov // Technical sciences and information technologies, section 4 (12 pages). – Sciemcee Publishing, vol. 5, L.: Sciemcee, 2018. - 415 p. ISBN 978-1-9993071-0-3.

4. Гори несанкціонованих сміттєзвалищ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.igotoworld.com/projects/garbage/> (Дата звернення 20.12.2022).

5. Екологічно чисті матеріали для будівництва будинку, інновастрой. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jak.koshachek.com/articles/ekologichno-chisti-materiali-dlja-budivnictva.html> (Дата звернення 20.12.2022).

6. Екологічна безпека та економіка: монографія / М. І. Сокур, В. М. Шмандій, Є. К. Бабець, В. С. Білецький, І. Є. Мельнікова, О. В. Харламова, Л. С. Шелудченко. — Кременчук, ПП Щербатих О. В., 2020. – 240 с.

7. Особливості сертифікації BREEAM і LEED. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mcl.kiev.ua/osobennosti-sertifikatsii-breeam-i-leed/> (Дата звернення 20.12.2022).

Науковий керівник: к.т.н., доц. Журавська Н.Є.

Статтю надіслано: 28.12.2022 р.

© Журавська Н.Є..

УДК 339.7

OFFSHORIZATION AS A KEY MECHANISM OF SHADOW BUSINESS OPERATIONS**ОФШОРИЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ ТІНЬОВИХ БІЗНЕС-ОПЕРАЦІЙ****Chernytska T.V. / Черницька Т.В.***PhD, Associate Professor / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-2660-5529

Kharlov V.V. / Харлов В.В.*postgraduate student / аспірант*

ORCID: 0009-0000-7131-5833

*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,**Kyiv, Peremogy av., 54/1, 03057**Київський національний економічний університет**імені Вадима Гетьмана, Київ, пр. Перемоги, 54/1, 03057*

Анотація. В роботі розглядається процес офшоризації глобальних потоків капіталу як ключовий механізм здійснення тіньових бізнес-операцій. Авторами розкрито сутність і еволюцію поняття «офшорний бізнес». Важливими результатами дослідження є встановлення суперечностей функціонування офшорних центрів у контексті міжнародної економічної безпеки. Значну увагу в статті приділено аналізу світових офшорних центрів як механізмів мінімізації бізнесу, а також здійснено бенчмаркінг міжнародних офшорів.

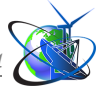
Ключові слова: офшоризація, офшоринг, світові офшорні центри, тіньова економіка, міжнародна економічна безпека, бізнес-операції, відтік капіталу.

Вступ.

Діловий світ, як і інші сфери буття, стрімко розвивається та поповнюється інноваційними методами та засобами нарощення статків за рахунок розмивання податкової бази, виведення бізнесу «в тінь», вивозу капіталу до офшорів тощо. Фінансові кризи циклічно послаблюють глобальну економіку, а боргові зобов'язання ряду країн давно перевищили позначку в мільярд доларів. У такому процесі підприємці та потенційні інвестори провідних світових держав перебувають у постійному пошуку механізмів оптимізації видатків і зменшення існуючого податкового навантаження, зокрема через офшорні зони.

Актуалізація для бізнесу питання тіньових операцій спричинила розвиток офшорних центрів практично на кожному континенті. Офшорний бізнес значно впливає як на країни, що розвиваються, так і на розвинуті, оскільки іноземних інвестицій недостатньо, і, як наслідок, їх недостатньо для покриття сукупних витрат країн. У свою чергу, спеціалізовані міжнародні організації прагнуть стримувати розвиток офшоризації світової економіки як механізму тіньових бізнес-операцій. Наразі, зростання рівня офшоризації економіки призводить до збільшення податкової асиметрії, відтоку капіталів і створює низку загроз для економічної безпеки як окремих держав, так і глобальної економіки. Офшоризація є справжнім феноменом сучасної глобальної економіки, що обґрунтовує актуальність теми даного дослідження.

Вивченням питання розвитку офшоризації та офшорних центрів займаються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед них: Фергюсон Н., Генрі Дж. С., Палан Р., Мерфі Р., Семат-Бонічі Т., Вакурун А., Юан Н., Ліу М.,

Янг Б., Янг М., Зороме А., Артеменко Л., Пічугіна М., Бак В., Бевза Д., Бельсон Я. М., Ливанцев К., Коротун Б., Карлін М., Івашко О., Катрушин Б., Луцишин З., Мехтієв Е., Мороховець І., Загоруйко В., Смирнов Є., Столярчук Я., Черленяк І. та ін. Разом з тим, варто відзначити, що недостатньо дослідженим лишається питання розробки ефективних методів деофшоризації економіки з метою мінімізації її тіньового сектору.

Мета даної роботи – на основі комплексного дослідження офшоризації світової економіки як механізму тіньових бізнес-операцій визначити проблеми деофшоризації у системі міжнародної економічної безпеки.

Основний текст. Офшор – поняття як юридичне, так і, швидше, економіко-географічне. Фактично офшор (off-shore) – це фінансовий центр, який залучає капітал шляхом надання податкових та інших пільг нерезидентам країни, які зареєстрували бізнес на території офшору. Як правило, це образне позначення території або об'єкта на ній, що належать іншій державі та ведуть свою господарську діяльність за межами країни реєстрації. За експертними оцінками, в сучасному світі лише 35-40 країн є спеціалізованими офшорними юрисдикціями, частка яких в світовому ВВП невелика і трохи перевищує 1%. Однак більше половини міжнародних фінансових операцій проводиться через ці зони (в США близько 40% переказів коштів на користь нерезидентів спрямовується саме в офшори) [1]. За дослідженням Джеймса С. Генрі, понад 20% багатства світу залишається неоподаткованим завдяки офшорам, що має негативний ефект на добробут держав [2]. В інших джерелах оцінки об'ємів грошей в офшорних центрах сягають навіть 60%. Пропускна здатність окремих територій, наприклад, Кайманових островів може сягати 1,7 трлн дол. США, що більше, ніж вартість активів банківських систем деяких країн, що входять до G7. Використання механізмів офшору докорінно змінює структуру глобальних фінансових потоків та безпосередньо впливає на глобальний рух капіталів.

Цілі створення офшорних компаній можуть бути зовсім різними. У деяких випадках офшор виступає як інструментарій оптимізації оподаткування материнської компанії; іноді це призводить до несплати податків і, відповідно, несанкціонованого виведення нелегального капіталу із країни-донора. Офшор може страхувати капітал від змін валютного та податкового законодавства, політичної та економічної нестабільності країни базування. Також офшорні компанії є ефективним засобом легалізації незаконно отриманих коштів за допомогою складної системи зовнішньоекономічних операцій. Так чи інакше, офшор найчастіше виступає як спосіб приховування, збереження та примноження грошових надходжень поза територією країни. Крім цього, офшорні компанії виконують роль посередника у міжнародному бізнесі або виступають як допоміжний підрозділ для основної компанії-резидента. У такому разі вони просто акумулюють прибуток на своїх рахунках, при проходженні через них оборотних коштів.

Отже, офшорна компанія – це термін, який визначає організаційно-юридичний статус компанії, що гарантує їй граничне зниження податкових відрахувань, фінансову таємність і конфіденційність дій. Розглянемо переваги та недоліки офшорного бізнесу (таблиця 1).

Таблиця 1 – Переваги та недоліки офшорного бізнесу з боку приватної компанії

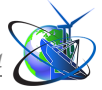
Переваги	Недоліки
1.Сприяння розвитку фінансових ринків 2.Сприяння економічного розвитку країн офшорної зони, шляхом залучення міжнародних інвестицій 3.Мінімізація податкових відрахувань 4.Підвищення конкурентоспроможності компаній за рахунок використання гнучких стратегій розвитку. 5.Розширення доступу до кредитів 6.Збільшення обороту фінансових активів у міжнародному масштабі 7.Стабільне фінансове поле 8.Захист від рейдерських атак	1.Відтік капіталу з країни, де компанія веде свою діяльність 2.Неналежне ведення бухгалтерського обліку та іншої документації 3.Скорочення робочих місць в країнах-донорах 4.Погіршення соціального та економічного життя в країнах-донорах 5.Сприяння розвитку «тіньової економіки» 6.Недобросовісна податкова конкуренція та відповідно ухилення від оподаткування

Джерело: складено авторами.

Офшорний бізнес є ключовим для багатьох малих держав, саме він є основою, наприклад, економіки Вануату, Самоа, Маршаллових островів, Домініки. Зазвичай у держав, які мають офшорні зони, відсутні всілякі військові витрати, а бюрократичний апарат зведений до мінімуму. Саме завдяки цьому вони мають можливість ведення пільгової політики у сфері оподаткування щодо нерезидентів. У цьому джерела їх доходів дуже обмежені. В основному, їх доходами є податки з місцевого бізнесу (найчастіше туристичного), а також експорт продуктів сільського господарства та корисних копалин. Тому кошти від реєстрації офшорних фірм, щорічні податкові відрахування чинних організацій та підприємств, щорічна оплата ліцензій формують близько 80% доходу таких країн. Завдяки режиму офшорної юрисдикції у цих державах зростає зайнятість населення та кваліфікація робочої сили, виникає тенденція до інтенсивнішого припливу іноземних інвестицій.

Одним з найбільш яскравих прикладів світових офшорних центрів є Кайманові острови, де, за офіційними даними, зареєстровано приблизно 80 тис. компаній, включно з приватними фондами понад 3/4 хедж-фондів світу, банки, інвестиційні компанії, великі авіаційні компанії. Більшість передових транснаціональних корпорацій володіють філіями або дочірніми компаніями на Кайманових островах: Coca-Cola, Procter&Gamble, GeneralMotors, Intel, FedEx, Sprint і інші. Тут зареєстровано 47 з 50 найбільших банків світу з відомими брендами, в тому числі BankofAmerica, DeutscheBank, DresdnerBank, UniCreditBank, що здійснюють банківську і трастову діяльність. На островах, за підрахунками фахівців, сконцентровані активи на суму понад 1,9 трлн доларів, що в 4 рази перевищує активи, накопичені в банках Нью-Йорка.

Британські Віргінські острови також є одним з найбільших офшорних центрів, де зареєстровано понад 700 тис., або близько 40% всіх офшорних компаній. Вищенаведений аналіз елементів дозволяє визначити офшоризацію світової економіки як сукупність процесів збільшення чисельності економічних

факторів, які використовують офшорні і спаринг-офшорні юрисдикції з метою оптимізації міжнародного економічного співробітництва і досягнення найбільш сприятливих умов ведення бізнесу, а також посилення їх впливу на розвиток світової економіки шляхом нетранспарентного переміщення капіталу через державні кордони.

Роль офшорних зон у розвитку світової економіки є вкрай суперечливою і може розглядатися як з позиції тих країн, які активно проводять політику деофшоризації, так і з позиції країн, які і є цими офшорами. При цьому роль офшорних зон у світовій економіці цілком істотна: через них проводиться 6-8% загальносвітового багатства щорічно [3].

Головною проблемою внутрішньої економіки країни є відтік капіталу як механізм тінізації бізнесу. Це згубно позначається не тільки на ринку, але і на світовій економіці. В основному всі кошти, вивезені з країни, або розкидаються по різних банківських рахунках, або ввозяться в офшорні зони, що і переслідує ціль ускладнити відстеження потоку грошових коштів. Різноманітність систем, використовуваних у фінансових спекуляціях, велика кількість компаній різних типів в ланцюжку створення вартості і конфіденційність у зовнішній торгівлі не дозволяють точно розрахувати вартість нелегально вивезеного капіталу, але необроблені дані свідчать про важливість офшорного бізнесу в сучасній міжнародній торгівлі і зовнішньоекономічних операціях.

На даний момент в світі діють близько 60-65 країн, які є спеціалізованими офшорними юрисдикціями. Їх частка в світовому ВВП відносно невелика – 6,99%, а за мінусом промислового виробництва і сільського господарства, які не можуть ставитися до офшорного сектору, вона знижується до 6,54%. При цьому, близько 25% світового капіталу і до 60% фінансових потоків в світі проходять саме через офшорні зони. Китай, Гонконг та США входять до списку п'яти найбільших країн-реципієнтів і країн-інвесторів 2020 р. Виходячи з даних звіту UNCTAD [4], США на сучасному етапі є одним з найбільших реципієнтів, обсяг інвестиційних угод яких склав 156 млрд дол. За ними йде Китай (149 млрд дол.) і Гонконг (119 млрд дол.), який є однією з найбільших офшорних зон в світі. Найбільшою країною-інвестором в 2020 році виступив Китай, який направив 133 млрд дол. інвестицій за кордон.

Аналіз специфіки діяльності світових офшорів дозволив виокремити їх за спеціалізацією (таблиця 2). Найпопулярнішими центрами, що реєструються в таких юрисдикціях, є трасти і цільові компанії, які використовуються при проведенні транскордонної сек'юритизації. На підтвердження цього факту можна навести дані Ради з фінансової стабільності (Financial Stability Board), які вказують на те, що тіньові банки Європи, США і Великобританії разом в 2013 році володіли активами на суму 34300 млрд дол. США або 80% світових небанківських активів в порівнянні з 53% банківських систем зазначених територій [5].

З одного боку, офшоринг сприяє активізації міжнародних грошових потоків, диверсифікації інвестицій, зростанню фінансових ринків. Ще однією перевагою є зниження загальносвітового податкового тягаря, створення конкуренції. Також офшори забезпечують захист права власності, сприяють

процвітання самих офшорів, нарощенню конкурентоспроможності ТНК і звільненню фінансових коштів для розвитку та досліджень, що є основною причиною використання офшорних юрисдикцій.

Таблиця 2 – Найвідоміші офшорні фінансові центри

№	ФОЦ	Характеристика
1	Віргінські острови (колонія Британії)	Лідер за кількістю зареєстрованих офшорних компаній
2	Бермудські острови	Лідер з реєстрації страхових компаній і морських судів
3	Сейшельські острови	Найнижча вартість утримання інкорпорації
4	Сінгапур	Міжнародний хаб для хеджевих фондів
5	Беліз	Славиться найпростішою юрисдикцією
6	Маврикій	Лідер за кількістю інвестиційних фондів азіатських і африканських компаній
7	Джерсі	Найбільш «зарегульований» фінансовий центр
8	Багамські острови	Мають найбільшу кількість зареєстрованих судів. До отримання незалежності в 70-х рр. вважалися найпопулярнішим офшорним центром

Джерело: розроблено авторами на основі [4].

Однак дослідження показує, що є і негативні сторони використання офшорів, адже вони є базою для недобросовісної податкової конкуренції, що віднімає податкові надходження у офшорних країнах, а також створює несправедливі переваги для організацій, що використовують офшорні схеми ведення бізнесу. Також офшори, є сприятливим фактором розвитку і підтримки тіньової економіки. Знижується рівень зайнятості в офшорах, що сприяє зростанню соціальної напруженості.

Аналіз впливу податкової конкуренції на світову економіку в цілому дає підстави стверджувати, що у довгостроковій перспективі вона може бути вигідна, так як корпорації менше приховують свої прибутки, усвідомлюючи, що відсоток відрахувань низький. У результаті звільнені від податкового тягара кошти спрямовуються на розвиток бізнесу, що в сучасних умовах все частіше означає проведення досліджень і створення нових розробок, у підсумку приводячи до стимулювання економічного зростання. Ми визнаємо, така конкуренція може розглядатися як несправедлива, що спотворює інвестиційні рішення. Однак, стаючи загальною практикою, створення офшорів у кінцевому рахунку буде призводити до врівноваження, в разі якщо держави будуть своєчасно реагувати на зміни конкурентного середовища у сфері офшорингу.

Якщо говорити про особливості офшорної конкурентоспроможності оподаткування в сучасних умовах, то в цьому контексті національні уряди, знаходяться під подвійним тиском щодо структури податкової системи: вони конкурують за іноземні інвестиції, а також за оподатковувані бази. Високий рівень мобільності капіталу означає зниження обмежень для вирішення інвесторів про місце знаходження інвестицій. Беручи до уваги, що інвестори прагнуть отримати максимально можливий після оподаткування капітал, місця, що обіцяють низькі податкові ставки на прибуток на капітал, мають конкурентну перевагу. Навпаки, можна очікувати, що високі ефективні

податкові ставки знизять привабливість держави для корпорацій.

В таблиці 3 наведено провідні країни світу в галузі офшорних бізнес-послуг у 2021 р. за різними напрямками, а саме: фінансова привабливість, навички людей та доступність людського капіталу, бізнес-середовище та цифровий резонанс.

Таблиця 3 – Країни-лідери у сфері офшорних бізнес-послуг у світі у 2021 році

Країна	Фінансова привабливість	Навички людей	Бізнес-середовище	Цифровий резонанс
Індія	2,83	2,18	1,17	0,91
Китай	1,99	2,3	1,47	1,04
Малайзія	2,49	1,26	1,64	0,83
Індонезія	2,78	1,26	1,34	0,83
Бразилія	2,37	1,69	1,32	0,67
В'єтнам	2,77	1,2	1,4	0,68
США	0,4	2,39	2,03	1,15
Великобританія	0,85	1,93	2,08	1,11
Філіппіни	2,82	1,32	1,15	0,67
Таїланд	2,46	1,24	1,52	0,69
Мексика	2,33	1,39	1,43	0,67
Естонія	2,04	0,83	1,95	0,91
Колумбія	2,42	1,18	1,42	0,64
Польща	2,15	1,18	1,58	0,72
Єгипет	2,75	1,05	1,15	0,67
Німеччина	0,79	1,85	1,91	1,04
Португалія	1,83	1,23	1,79	0,74
Болгарія	2,52	0,77	1,64	0,66
Грузія	2,77	0,66	1,56	0,58
Латвія	2,34	0,8	1,72	0,69

Джерело: розроблено авторами за матеріалами[6].

Згідно наведених даних, завдяки своїй фінансовій привабливості та наявності навичок у персоналу, Індія була визнана найбільш привабливим місцем для офшорних ділових послуг з оцінкою 2,83 та 2,18 відповідно. Область, у якій Індія була не настільки привабливою – цифровий резонанс, оцінка якого становила 0,91. Для порівняння, США набрали 1,15 балів за цифровий резонанс. Отже, згідно викладених результатів проведеного дослідження, можна з впевненістю стверджувати, що Індія є найбільш привабливим місцем для офшорних ділових послуг, зокрема завдяки своїй фінансовій привабливості та наявності навичок у персоналу.

Щодо оптимізації ролі офшорного бізнесу, важливим є його регулювання та контроль за ним. Найважливішим інструментом регулювання офшорного бізнесу на міжнародному рівні є діяльність Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка розробляє заходи з формування FATF відповідно до критерію ризику були розроблені два списки держав – «чорний» і «темно-сірий», які ухиляються від застосування контрзаходів для захисту світової фінансової системи від ризиків відмивання грошей.

Висновки.

Дослідження впливу офшорів на світову економіку дало можливість виявити ряд як позитивних, так і негативних сторін, а саме: позитивним є активізація міжнародних грошових потоків, сприяння диверсифікації потоків капіталу, а також зростанню фінансових ринків, стимулювання зниження загальносвітового податкового тягаря, створюючи конкуренцію, забезпечення захисту права власності та ін. Щодо негативного впливу, його можна описати такими тезами: недобросовісна податкова конкуренція, що забирає податкові надходження у офшорних країнах, нестабільність світової фінансової системи, підтримка тіньової економіки, зниження рівня зайнятості в офшорах тощо.

За результатами проведеного дослідження щодо ролі та тенденцій розвитку офшорного бізнесу, було розроблено ряд шляхів оптимізації його ролі через такі інструменти, як можливість маніпулювання контрактною ціною товару, збереження конфіденційності комерційної інформації, відміна нульових ставок оподаткування, сплата податків як країнам функціонування, так і країні, в якій засновано компанію, введення спрощеної форми звітності. Необхідно відзначити особливість останніх трьох, які полягають у: зобов'язанні всіх офшорних компаній перераховувати мінімальні податки з доходів, що зменшить жорсткість контролю за відмиванням коштів через офшори; розподілі податкових відрахувань; звітуванні офшорних компаній, яке дозволить державам звіряти рівень сплачених податків за мінімальними ставками та отриманих доходів.

Можна підсумувати, що на даному етапі розвитку світової економіки в умовах глобальних викликів роль офшорів є неocenеною, при цьому, вони спричиняють і негативний вплив на неї. Офшорні компанії підлягають нагляду і контролю тільки в країні, в якій були зареєстровані. Наразі на податковій мапі налічується понад 300 одиниць пільгових юрисдикцій і зон, що представляють інтерес з точки зору податкового планування міжнародних фінансових операцій. Загальна кількість офшорних компаній досягає декількох сотень тисяч. Важливу роль офшорні зони відіграють у різноманітних схемах «перекачування» фінансових ресурсів як в легальних фінансових угодах, які потребують конфіденційності, так і в операціях, пов'язаних з кримінальною діяльністю та тіньовою економікою.

Література:

1. Свистун Л.А., Мороховець І.О Перспективи іноземного інвестування в економіку України у контексті загроз її економічній безпеці. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. № 18. С. 483–489.
2. Executive Decree. 529 of Febr. 26, 1998. Modified by Decree Law 2 of Febr. 22, 2008. *Ibid.* URL: https://www.superbancos.gob.pa/superbancos/documents/laws_regulations/laws/blaw.pdf
3. Fifty biggest global US companies stash \$1.3 trillion off shore Oxfam International, 2016. URL: <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2016-04-14/fifty-biggest-globalus-companies-stash-13-trillion-offshore>

4. World Investment Report 2021. UNCTAD. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf

5. Promoting Global Financial Stability: 2022 FSB Annual Report. URL: <https://www.fsb.org/2022/11/promoting-global-financial-stability-2022-fsb-annual-report/>

6. Давиденко Н.М., Войцехівська С.І. Офшоризація економіки в контексті забезпечення фінансової безпеки України. Підприємництво та інновації. 2022. (22), 67-72.

7. V.Apalkova, S.Tsyganov, T.Chernytska, N.Meshko, N.Tsyganova, Evaluating the economic and ecological effects of investment projects: a new model and its application to smartphone manufacturing in Europe. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 18, Issue 4. LLC «CPC “Business Perspectives», 2021. P. 252-265.

Abstract. *The article examines the process of offshoring global capital flows as a key mechanism for conducting shadow business operations. The authors reveal the essence and evolution of the concept of "offshore business". An important result of the study is the identification of contradictions in the functioning of offshore centers in the context of international economic security. The article pays considerable attention to the analysis of global offshore centers as mechanisms of business shadowing, and also provides a benchmarking of international offshore centers.*

Key words: *offshorization, offshoring, global offshore centers, shadow economy, international economic security, business operations, capital outflow.*

Стаття надіслана: 24.02.2023 р.
© Черницька Т.В., Харлов В.В.

UDC 330.34

INTERCONNECTION OF THE ECONOMIC GROWTH CONCEPTS WITH INTERNATIONAL TECHNOLOGY TRANSFER ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОНЦЕПЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ З МІЖНАРОДНИМ ТРАНСФЕРОМ ТЕХНОЛОГІЙ

Kohut M.V. / Когут М.В.

PhD in Economics, as.prof./к.е.н., в.о.доц.

ORCID ID: 0000-0001-8275-134X

Lviv National University of Nature Management,

Dublyany, Volodymyra Velykyho Street 1, 30831

Львівський національний університет природокористування

Дубляни, вулиця Володимира Великого 1, 30831

Abstract. This article summarizes and systematizes the theoretical approaches of representatives of economic science to international technology transfer and economic growth. The evolution and defining provisions of the main theories of economic growth are analyzed. This made it possible to assess the role and significance of international technology transfer from the point of view of each of the considered concepts. Based on the analysis of theoretical concepts of economic growth, a classification of factors affecting economic growth is proposed. The classification was carried out by groups, in particular: investment, innovation, economic, demographic, natural, psychological and force majeure. The role and significance of innovative activity and international technology transfer for economic growth in the conditions of a globalized economy are also outlined.

Keywords: innovations, international technology transfer, world economy, globalization.

Introduction. The problem of economic growth has existed at least since the birth of the classical economy in the late XVIII century. However, for a long time the understanding of economic development was narrowed to the category of quantitative growth, mainly taking into account only economic factors. Only the achievements of the growth economy of the twentieth century made a difference when the study of economic change began to attach importance to the importance of qualitative factors of a non-economic nature. In particular, these non-economic factors are largely related to generally accepted social development. Thus, various theories of socio-economic growth have emerged.

Their cognitive and applied value is a problem of this article research. Since the aim of the article is to present the evolution of theories included in the growth economy of the 20th century, we put forward the following thesis. Given the current problems of development, referring to historical sources, their correct understanding and interpretation allows us to formulate important conclusions for the present and set more precise goals for the future. It also makes it possible to avoid mistakes in current socio-economic policy. Proper theoretical orientation is needed to be able to make optimal decisions in the development and implementation of development measures at the local, regional, national and global levels.

The study of the concepts of economic growth has always been the focus of economics. Understanding the mechanism of operation of basic models makes it possible to reveal typical, common features that are not subject to market changes and are relatively unchanged over time.

Under the influence of various processes in the world economy, there are basic models, basic principles, structural changes and mechanisms of economic development. They are formed under the condition of separation from specific examples of economic development of certain countries, statistical materials that characterize economic growth trends and so on.

This is due to the fact that the driving force of economic growth of the state is the need to fully meet the needs of individuals and legal entities.

The results of the research. The main macroeconomic goal of any country is its economic growth. This is due, first of all, to the following factors: the need to increase the standard of living and well-being of the population in this country, the level of competitiveness of its economy, ensuring the employment of the population, an integral balance of trade and payment balances and, in general, increasing the role of the respective state on the world stage.

Economic growth is characterized as one of the most important signs of the country's economic development. However, these concepts should not be equated. Because contrary to popular belief, economic development can be observed even with a reduction in the share or even with the complete disappearance of some elements (sectors) of the economy, in particular, outdated and inefficient industries. At the same time, there may even be a significant deterioration of some key macroeconomic indicators, such as, for example, the employment rate of the population. This is inevitable when converting or repurposing obsolete and inefficient industries. Therefore, the short-term effects can even be quite negative.

Therefore, economic growth in most cases should be understood as a long-term trend of increasing the real volume of output in the economy. In other words, economic development should cause not only quantitative but also qualitative changes in the economy. It is these qualitative changes that ultimately become decisive for the development and sustainable growth of the economy in general [12].

Economic growth is a concept related to measurable elements of the economy, such as increases in output, income, employment, and investment. The better the economy uses the resources at its disposal, the higher it achieves economic growth. It can be argued with all reasonableness that in our time innovative solutions are the main factor contributing to economic growth.

Let's consider some definitions of economic growth.

Scientist S. V. Mocherny believed that "economic growth is a process of quantitative and qualitative changes within the limits of the technological method of production, caused by the relevant contradictions and factors, and which is expressed in an increase in the volume of social production." In the conditions of a closed economy, O. V. Bezugla believes that "the country's economic growth is sustainable over time, territorially balanced quantitative increase and structural and innovative improvement of production results in the form of manufactured goods and provided services. It occurs proportionally in all sectors of the economy and is based on the optimization of reproductive processes." [10].

Also I.B. Vysotska notes that "economic growth is an increase in the volume of the country's production, that is, an increase in the real gross domestic product per capita." [17].

At the same time, Glukha G.Ya. believes that "economic growth should be understood as one of the basic components of economic development. This component is manifested in the dynamics of qualitative and quantitative indicators under the influence of exogenous and endogenous factors of an economic, organizational, structural, and institutional nature. They are closely related to state regulation and characterize the process of certain changes in the macroeconomic system and the efficiency of social production." [18].

Instead, we systematized various interpretations of the factors of economic growth:

- a) sources of economic growth;
- b) resources actually involved in the production process;
- c) the main elements of production that ensure GDP growth;
- d) important conditions for GDP growth;
- e) main elements of GDP growth potential;
- f) phenomena and processes that determine the scale of growth.

The main factors affecting economic growth are classified by groups, namely:

- investment (attraction of foreign investments, investment activity, capital goods);
 - innovative (promotion of scientific and technical progress, level of development of science);
 - economic (cyclical fluctuations, trends);
 - political (policy in the field of foreign trade, institutional policy, tax policy, etc.);
 - demographic (level of employment of the population, level of education of the population, composition of the population);
 - natural (climatic conditions, geographical location of the country, availability of minerals);
 - psychological (entrepreneurial abilities, economic culture, mentality);
 - force majeure (natural disasters, wars, terrorist acts, man-made disasters)
- [6] (Fig. 1).

Innovation and an economy based on knowledge and the field of scientific research are undoubtedly among the most important factors. It is they who determine modern development both at the regional and national levels.

At the same time, more and more attention is paid to the development of intangible factors of production, which are transformed in the world economy under the influence of acquired experience. Over the past three centuries, the main source of wealth in countries with a market economy has shifted from natural assets (for example, land, unskilled labor) to intangible assets (for example, knowledge and information of various kinds), which can be part of human potential, organization or physical capital.

In accordance with the above, we can state that the technological factor to a certain extent causes the blurring of once clear boundaries between the main factors of production. For example, concepts such as "human capital", "technological capital", etc. appear, which are absurd from the point of view of classical economic theory, but are completely justified in the context of modern economic realities.

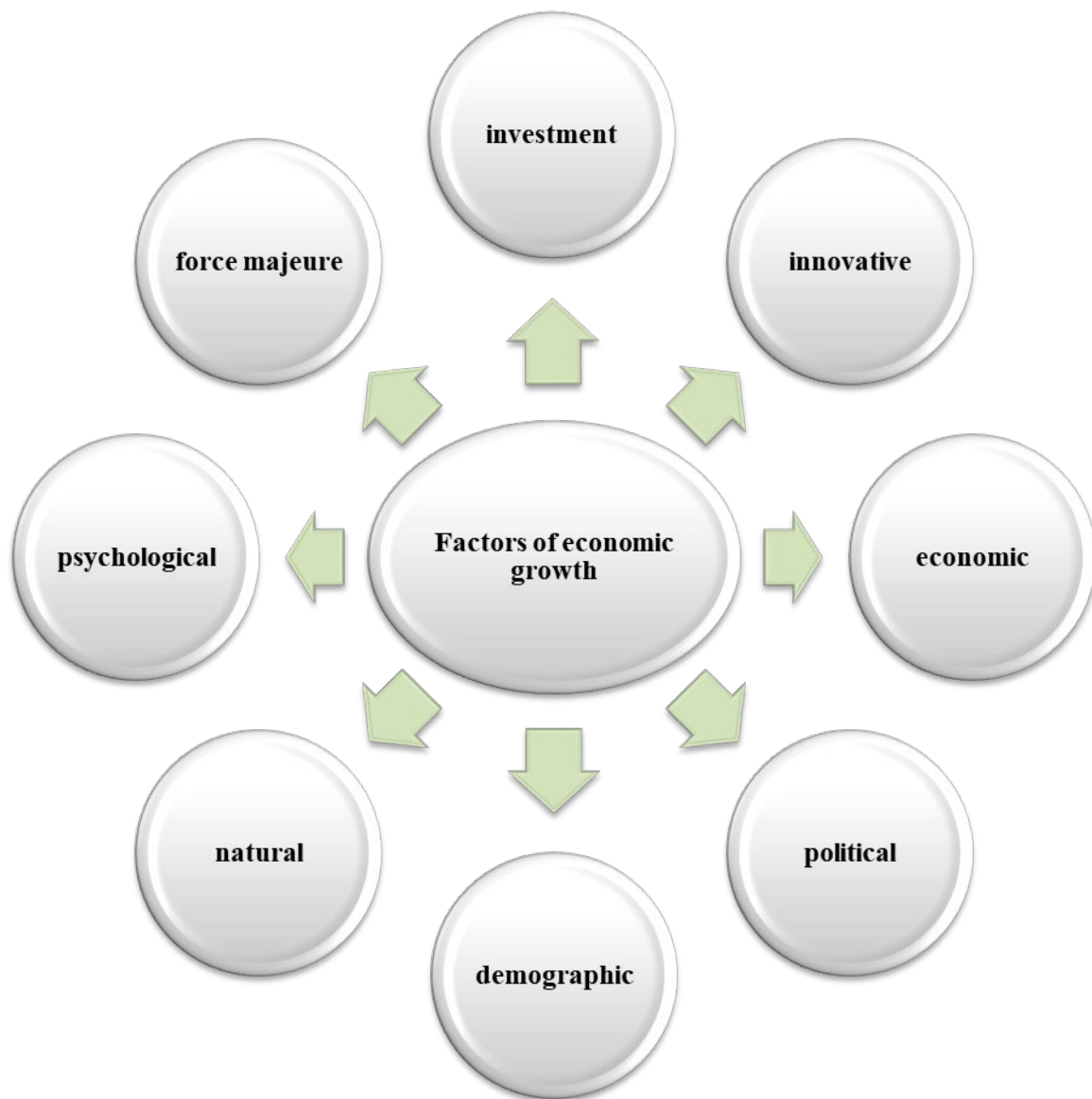
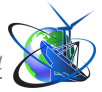

Fig. 1. Classification of factors affecting economic growth

Source: created by the author.

In general, although theories of economic growth are a modern phenomenon, interest in the concept of economic growth goes back to the origins of economic thought. Considering the topic of our article, we will analyze the main theories of economic growth and their connection with the sphere of innovation and technology transfer.

The theory of economic growth of the English classical school (Smith, Ricardo, Mill) gives the greatest importance to two factors of production: labor and capital. At the same time, capital is considered more important. Capital is considered the main factor of economic growth, which is achieved due to the constant growth of capital, the volume of which mainly depends on the accumulation of private savings. Instead, representatives of the classical theory consider non-economic factors as secondary.

In 1912, I. A. Schumpeter was the first to describe cases of the emergence of new combinations of human productive forces and new elements and materials, which were later called innovations. According to the Austrian economist, competition exists in areas that define new products, materials, technologies and

forms of organization. The model developed later by I. A. Schumpeter [13], compared to the neoclassical approach to the growth process, was based on the analysis of variables. Before that, they were considered as fixed, that is, scientific research and development, innovations, technologies. In his opinion, they are the important factors that determine capital and create opportunities for its multiplication.

From the point of view of chronology, the beginning of modern theories of growth can be considered the researches of F. Ramsey [8], which were published in 1928. However, the model received recognition thirty years after its publication, only in the early 60s, when R. Solow's model was published.

In his work "Measuring economic growth" [7], S. Kuznets presents the following interpretation of economic growth: "economic growth is a process consisting of separate interactions, as a result of which economic matter enters the national economy and is transferred from one part of it to another » [7, p. 11]. In his subsequent studies, S. Kuznets expanded this concept, namely: "economic development is a long-term increase in the economy's ability to provide the most diverse needs of the population with the help of more effective technologies and corresponding institutional and ideological changes" [7, p. 13].

F. Ramsey's study of household optimization problems over time gave impetus not only to the development of the theory of economic growth, but also to the theory of business cycles, consumption, prices, and assets. At the same time, the neoclassical model of economic growth found its most complete form in the work of R. Solow [14]. The model he developed is still a canon of growth theory and does not lose its relevance.

The starting point for analyzing the impact of innovation on economic growth is R. Solow's neoclassical growth model [14]. It is also known as the Solow-Swan model, created on the basis of research by Robert Solow and Trevor-Swan [15]. The model they proposed ushered in the era of neoclassical theories of economic growth.

It assumes that in the long term, economic growth is determined by three main factors: technological progress, capital accumulation through savings (investments), and labor force growth. In their research, R. Solow and T. V. Swan used the Cobb–Douglas production function. R. Solow's model proves that in a state of quasi-equilibrium only the factor of technological changes can ensure effective economic growth.

However, technical progress was not precisely defined and marked by the residual, capital constituted in a different way than capital and labor, which influenced growth. Based on this model, R. Solow conducted a study that showed that in the 1909-1949 years in the USA, labor and capital accounted for only 12.5% of economic growth. R. Solow's model assumes the exogeneity of technical progress, which means that its formation method is not explained by the model, because the main driving force of economic growth is not explained.

The main conclusions of the Solow-Swan model can be considered that GDP growth rates are defined as the sum of technical progress and population growth rates, and also that GDP growth per capita is a reflection of technical progress [15].

In particular, we can add that R. Solow [14] came to the conclusion that the rate of economic growth is not proportional to the rate of growth of thrift and investment,

and even in the early period is not independent from them. The rate of growth of production volume per unit of labor almost does not depend on the rate of savings/investment, but entirely on the rate of technical progress. Therefore, only increasing technological progress leads to economic growth. Other factors affect only the level of the economy.

On the basis of considerations regarding the Solow-Swan growth model, H. Uzawa [16] presented a description of a model in which the development of technical knowledge is achieved by attracting scarce resources in such a way as to ensure optimal growth. In addition, he believed that any change in technical knowledge is contained in the composition of the labor force, and the increase in the efficiency of the labor force does not depend on the amount of capital used. A further modification of the Solow–Swan model was proposed by N. G. Mankew, D. Romer, and D. N. Weil. It consisted in expanding the number of variables related to human capital (assuming that the growth of human capital is the difference between capital investment and depreciation of capital) and involving it directly in the model of the capital accumulation process. This made it possible to significantly improve the fit of the model to real data relative to the initial version of the model [11].

The neoclassical analysis of economic growth gave an impetus to understanding the significance of the factors of technological change. Harrod-Domar's Keynesian model was based on the fact that the decisive factor of economic growth is the accumulation of capital under conditions of constancy and marginal productivity of capital. And technological changes, in turn, were considered insignificant [2].

This model was in many ways imperfect and its use for the analysis of developing countries created many difficulties, mainly due to problems with collecting relevant statistical data and indicators. Some of these shortcomings are taken into account in the work of R. Solow [14] (model of exogenous growth). The most important changes to the Harrod-Domar concept were the introduction of labor as a factor of production. It reflects the law of diminishing returns and economies of scale, as well as the introduction of a variable that would show the level of technology production over time [5].

The idea that inventions and modernization of production are the source of progress was also expressed by Y. Schumpeter. In its model of endogenous innovative development, the rational search for profit and modernization of technology is the main driving force of economic growth. Innovations make an indirect contribution to the products of enterprises and in this way determine further growth.

In J. Schumpeter's model, growth is determined by the benefits of research (returns to research), which appear as a result of the means intended to create innovations and the size of the market where innovations are sold [13].

Rejecting the claims about the exogenous nature of technical progress, the new theory of economic growth (the theory of endogenous growth) intensified research on innovation. Among the attempts aimed at giving endogeneity to technological progress, there is K. Arrow's concept of acquiring knowledge in practice (Learning by doing), R. Lucas's model [9] (human capital as a separate factor of production). And also P. Romer's model, which, as a factor of production, indicated scientific

research and development.

For the first time, R. Lucas endowed technical progress with an endogenous character by adding to the model human capital, which he understood as the "general level of qualification" of a person. According to R. Lucas, human capital was a separate factor of economic growth, next to physical labor and capital [9].

Another factor that was supposed to explain the factors responsible for economic growth was the study of the development of the research sector by P. Romer. P. Romer considered technical progress as the result of intentional actions that occurred as a result of economic incentives coming from the market (for example, profit from innovations).

Unlike R. Solow's model [14], which assumed that scientific and technical knowledge (technology) is public (available to everyone without restrictions), P. Romer's model of endogenous growth rejected this assumption. Since the public good is characterized by the lack of competitiveness of consumption (the use of one object does not limit its availability to others), and cannot exclude anyone from its use.

According to P. Romer [11], technology is a boon for non-competitive consumption. Thus, this good can be exclusive, for example, with the help of patents.

According to P. Romer, the most desirable conditions for technical progress and the main factor of long-term economic growth would be the possibility to patent the generated knowledge in order to fix the profit as a result of the innovations of their authors. However, this prevention of the spread of knowledge slows down further technological change and, in addition, hinders long-term growth.

Given the analyzed models of economic growth, we can propose a model of interdependence between economic indicators that influence the creation of innovations (Fig. 2).

The proposed model shows how the introduction of new knowledge affects the economy, including by influencing productivity growth, economic growth and economic development. Economic development in general affects the improvement of the welfare of the population and the quality of human capital, which is a generator of new knowledge.

Accordingly, the innovativeness of the economy is the result of the growth of internal resources, the knowledge of the innovativeness of the country, as well as the increase in the international transfer of technologies. Technology transfer tools are an integral part of innovative change.

The development of endogenous innovations, or strategies to support technical progress through technology transfer, cannot be implemented independently of each other. Parallel measures in both these areas are important in the process of improving the efficiency of innovation processes.

The growth of the innovative level of the economy, using both internal and external technologies, requires scientific and research foundations and is the result of the interaction of two sources of knowledge. The process of creating and implementing new knowledge is considered expensive and risky.

Developing countries with a low level of capital accumulation, in the process of increasing the technological level, use, first of all, external sources, that is, technologies developed in developed countries. The claim that international

cooperation with partners with more advanced technologies positively affects the technological level of less technologically developed partners is confirmed in the literature.

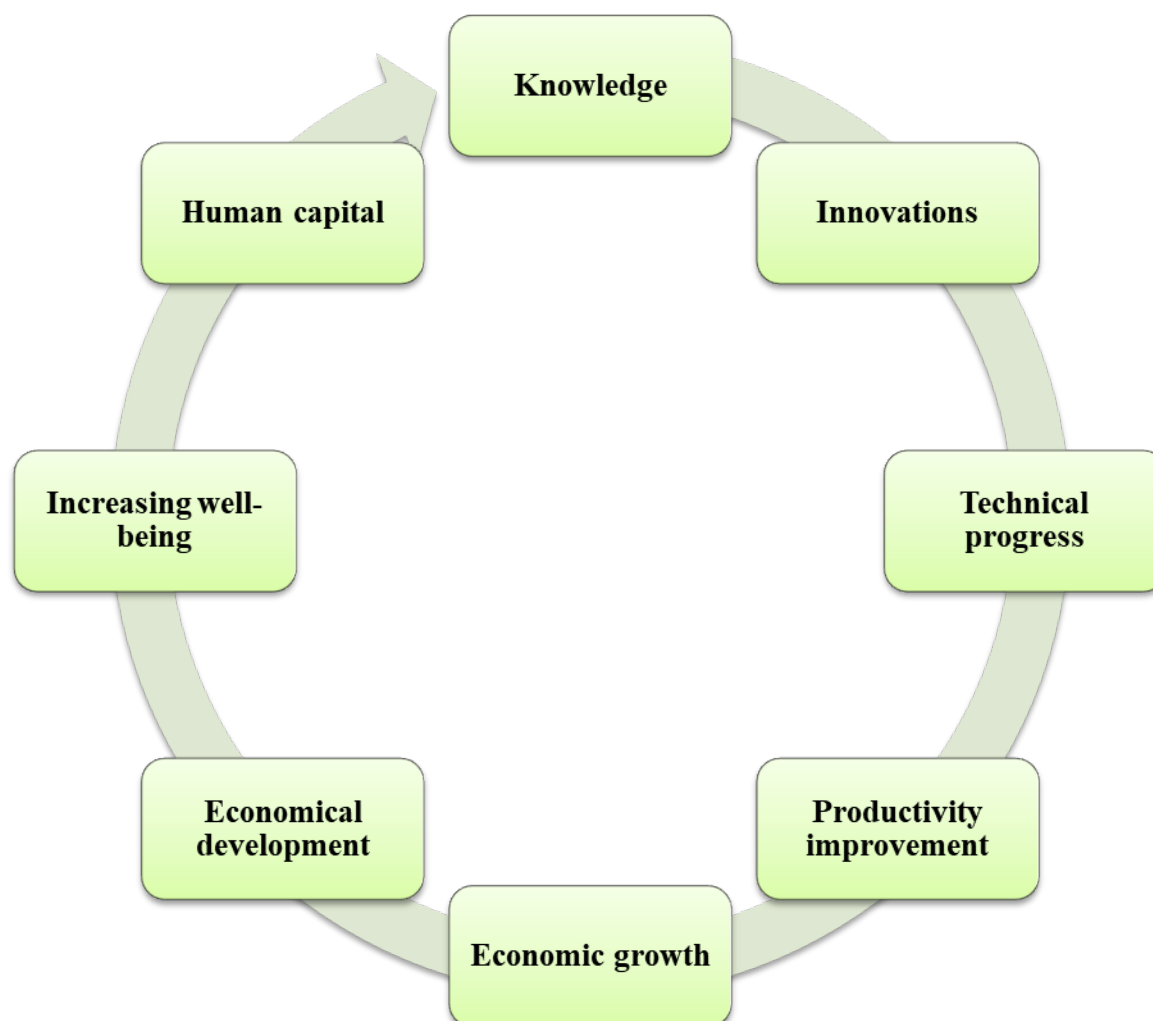

Fig. 2. A model of interdependence between economic indicators affecting the creation of innovations

Source: built by the author.

Innovation is a driver of primarily endogenous growth, leading to positive R&D externalities that increase the pool of public knowledge and contribute to the growth of incomes along with the scale of production in the R&D sector. They enable enterprises to gain competitive advantages in the market, and existing technological progress is an important factor in economic growth. Namely, by increasing productivity and increasing income. This is especially true of high-tech goods.

Conclusions. Therefore, the goal of technology transfer, often associated with the spread of innovations, is economic growth and improvement of the welfare of subjects.

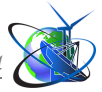
Technology transfer should implement a long-term strategy of sustainable technological change. From the point of view of the economy, the short-term effect is less important. Possession of modern technologies is the main factor that determines competitiveness on an international scale. Technology transfer has not only financial

benefits, but also strategic ones, namely, obtaining comparative advantages. Technology transfer enables countries to rise to a higher level of technological development, which leads to the so-called leap frog effect. In the long run, a technology follower country can become an innovator and technology exporter.

References:

1. Bezugla V. O. The paradigm of economic growth in the conditions of an open economy / V. O. Bezugla // *Modern trends in scientific thought development: Materials Digest of the 2nd International Scientific and Practical Conference Economic Sciences.* – Odessa: InPress, 2011. – P. 160–163.
2. Domar E. D. Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment / E. D. Domar // *Econometrica.* – 1946. – nr 14.
3. Dunning J. H. Regions, Globalization, and the Knowledge Economy: Issues Stated / J. H. Dunning // *Regions, Globalization and the Knowledge-Based Economy/* J. H. Dunning (ed.). – Oxford University Press, Oxford, 2000. – S. 8.
4. Gluha H. Ya. Economic growth: evolutionary and substantive analysis / G. Ya. Gluha // *Academic Review.* – 2013. – No. 1. – P. 32–38.
5. Harrod R. F. An Essay in Dynamic Theory / R. F. Harrod // *Economic Journal.* – 1939. – nr 49 (March).
6. Kohut M.V. Theoretical and methodological basis of the analysis of international technology transfer / M.V. Kohut // *Bulletin of the Volyn Institute of Economics and Management: coll. of science works* – 2015. – Issue 13. – pp. 161–166.
7. Kuznets S. Measurement: Measurement of Economic Growth / S. Kuznets // *The Journal of Economic History.* – 1947. – Vol. 7, Supplement : Economic Growth : A Symposium. – P. 10–34.
8. Lee G. Do Stronger Intellectual Property Rights Increase International Technology Transfer? Empirical Evidence from U. S. Firm-Level Panel Data / Lee G. Branstetter, Raymond Fisman and C. Fritz Foley // *The Quarterly Journal of Economics.* – 2006. – Vol. 121, No. 1 (Feb.). – P. 321–349.
9. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development / R. Lucas // *Journal of Monetary Economics.* – 1988. – nr 22.
10. Mochernyy S. V. Political economy / S. V. Mochernyy. – [2nd ed.]. - Kyiv: Vikar, 2005. - 386 p. – (Higher education of the 21st century).
11. Romer P. The Origins of Endogenous Growth / P. Romer // *Journal of Economic Perspectives.* – 1994. – Vol. 8. – Issue 1
12. Samuelson A. P. Economics / A. P. Samuelson, D. W. Nordhaus. – McGraw-Hill, 1998. – 688 p.
13. Schumpeter Y. A. Theory of economic development: Research of profits, capital, credit, interest and the economic cycle / Y. A. Schumpeter; trans. from English V. Stark. - K.: Ed. house "Kyiv-Mohyl. Acad.", 2011. - 242 p. Samuelson A. P. Economics / A. P. Samuelson, D. W. Nordhaus. – McGraw-Hill, 1998. – 688 p.
14. Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth / R. M. Solow // *The Quarterly Journal of Economics.* – 1956. – Vol. 70. – P. 65–94.
15. Swan T. W. Economic Growth and Capital Accumulation / T. W. Swan //

Economic Recommendations. – 1956. – Vol. 32. – P. 334–361.

16. Uzawa H. Optimum Technological Change in an Aggregative Models of Economic Growth / H. Uzawa // International Economic Review. – 1965. – Vol. 6. – P. 18–31.

17. Vysotska I. B. Factors of economic growth / I. B. Vysotska // Factors of economic growth: coll. of science Proceedings of the Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2001. – P. 4–11.

У статті узагальнено та систематизовано теоретичні підходи представників економічної науки до міжнародного трансферу технологій та економічного зростання. Проаналізовано еволюцію та визначальні положення основних теорій економічного зростання. Це дало можливість оцінити роль та значення міжнародного трансферу технологій з погляду кожної з розглянутих концепцій. На основі проведеного аналізу теоретичних концепцій економічного зростання запропоновано класифікацію чинників, що впливають на економічне зростання. Класифікацію проведено по групах, зокрема: інвестиційні, інноваційні, економічні, демографічні, природні, психологічні та форс-мажорні. Також окреслено роль та значення інноваційної діяльності та міжнародного трансферу технологій для економічного зростання в умовах глобалізованої економіки.

Ключові слова: інновації, міжнародний трансфер технологій, світове господарство, глобалізація.

© Когут М.В.

УДК 659.04.12

THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF PUBLIC RELATIONS TOOLS IN THE PHARMACEUTICAL MARKET

Humeniuk A.*PhD in Economics, Associate Professor,**ORCID: 0000-0003-4333-0478***Garmatiuk O.***Senior Lecturer,**ORCID: 0000-0002-2589-3269**Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna,**Uman, Sadova, 2, 20300*

Abstract. *The article examines the effectiveness of the use of public relations tools in the pharmaceutical market, summarizes the reasons that have a destructive effect on the activities of its participants. The concept of public relations management is developed, which is based on a model for assessing the competitiveness of a pharmaceutical enterprise, and its graphic interpretation is presented.*

It is shown that it is a subsystem of the general management system of the pharmaceutical enterprise. Therefore, the construction of this concept is based on the key properties inherent in systems. It has been proven that the effectiveness of the marketing management system at a pharmaceutical enterprise is determined by the degree of use of public relations tools in combination with its means and capabilities. The proposed concept makes it possible to assess not only its internal capabilities, but also the market's reaction to the forecast scenario of its behavior in a specific situation.

Key words: *concept, marketing management, systematic approach, competitiveness, marketing potential, pharmaceutical enterprises.*

Introduction.

The pharmaceutical market is a powerful industrial sector and is one of the five most profitable sectors of the global economic complex. The pharmaceutical industry occupies an important place in the Ukrainian economy, as it largely determines the country's national security and is characterized by strong scientific potential and developed cooperation. The value of the products of pharmaceutical enterprises is 0.5% of the total value of the products of the national economy, but this industry accounts for only 0.02-0.3% of the total volume of investments of the national economy.

Public relations management plays a key role in the development of an effective strategy, as it is one of the few formalized ways of predicting the behavior of a dynamic economic system, which has a developed application toolkit. At the same time, the theoretical basis of its systematic use and full integration into the strategic process remains incomplete. For Ukrainian enterprises, the situation is further complicated by the fact that not all foreign approaches yield positive results on the domestic market. Therefore, there is a need to develop such a theoretical concept of marketing management, which in practice will help pharmaceutical enterprises to carry out a quantitative assessment of their own competitive positions and substantiate the strategic prospects of their operation.

Presentation of the main research material.

Pharmaceutical companies must manage their overall competitiveness in order to use public relations effectively. They do this by establishing a goal subsystem that uses goal management tools to achieve predetermined goals. These goals are related to the implementation of public relations strategies, which are the goal for the overall system of managing the competitiveness of the pharmaceutical industry.

Subjects of the pharmaceutical market can be grouped into the following subsystems: management and regulation - a group of bodies that coordinate and control pharmaceutical activity; production of medicines and medical products and their distribution, which includes: domestic production, wholesale and retail enterprises, foreign companies, pharmaceutical information subsystem, which unites specialized information and analytical publications, analytical companies, databases, etc.; subsystem of continuous pharmaceutical education; professional public organizations (associations, trade unions, etc.); consumption subsystem represented by outpatients and inpatients.

The main development of new drugs is carried out in the most important therapeutic areas (oncology, cardiology, neurology and psychiatry, gastroenterology, diabetes, etc.), biopharmaceutical companies are gradually beginning to displace traditional manufacturers from such niches as the fight against excess weight, asthma and allergies, cardio-vascular diseases and atherosclerosis, relief of acute and chronic pain. Today, it is a very saturated market, where the top 10 biologics can generate more than 50% of all revenues. Among other therapeutic directions, the production of hypolipidemic drugs stands out. The market for veterinary drugs is also growing. Such large manufacturers as «Pfizer», «Abbott Laboratories» and «Novartis AG» are becoming more and more active in it.

At the beginning of 2020, the pharmaceutical market became critical both for Ukraine and for other countries due to the pandemic. Antiviral drugs, protective masks and antiseptics have become indispensable goods not only for hospitals, but also for ordinary citizens.

The trend continued in 2019, when the pharmaceutical market of Ukraine continued to develop actively, demonstrating growth rates in monetary terms. In recent years, a stable trend of increasing the number of branches of leading pharmacy chains has been observed in Ukraine. The increase in the number of pharmacy chains occurred due to the expansion of medium and large operators, therefore, in 2018-2019, the TOP-100 pharmacy chains increased the number of points by 25%. And the total share of their retail outlets by volume reached 52%. At the moment, slightly less than half of the retail outlets in Ukraine are represented by large chains.

In the structure of pharmacy sales, as before, almost 2/3 are drugs of Ukrainian production in monetary terms. The largest share of imported goods is recorded in the group of goods: medicines and other preparations.

The growth of the pharmaceutical market of Ukraine is explained by several factors: the growth of real incomes of the population, the increase in the price of drugs in the budgetary sphere, including at the expense of the «Affordable Medicines» program, as well as investments. domestic producers who strengthen their presence in imported products position before you. Here we can also add the

active development of foreign markets by Ukrainian manufacturers (Fig. 1).

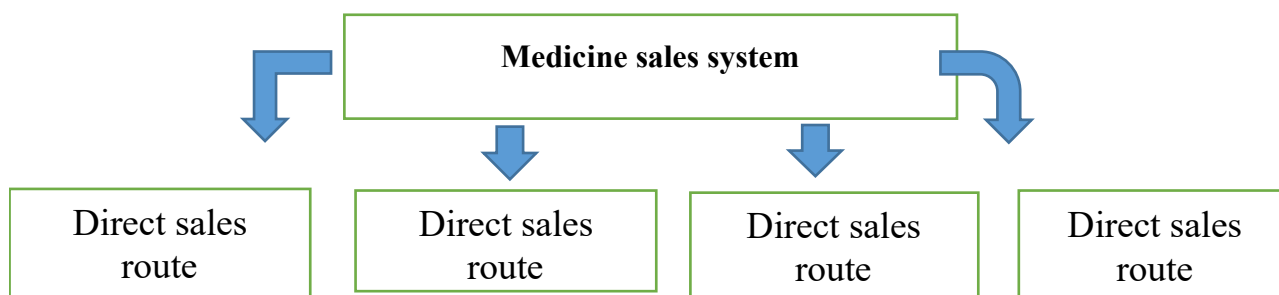

Fig. 1. Classification of logistics systems for the sale of medicinal products

Source: [broken down by the authors]

The average cycle of research and development of the original drug is 10-15 years. If 20 years ago this process cost a little more than 300 million dollars, today the cost of developing the original drug has more than tripled; the costs of producing a biotechnological drug are even higher. At the same time, only 3 out of 10 drugs that entered the market had profits that exceeded or equaled the costs of research and development. In recent years, about 30 innovative drugs enter the world market annually. Expect about the same in the near future. However, their share in the total value of the global pharmaceutical market will be smaller, as most new drugs are focused on specialized market niches and specific therapeutic areas. In addition, the process of replacing generic drugs with original ones is accelerating. Treatment with only patented drugs costs patients 3 times more than a similar course of treatment with generic drugs (generics). The activity of pharmaceutical companies is characterized by the desire to enter foreign markets in order to increase profits by expanding sales and introducing new patented medicines in many countries. Leading Western European companies account for more than 50% of sales of pharmaceutical products on foreign markets.

The current characteristics and trends in the development of the global pharmaceutical market are: saturation with pharmaceutical products, reduction of state expenditures on medicine due to reforming the national health care system, strengthening of the regulatory role of the state in health care as a whole, especially in the pharmaceutical industry; increasing research and development costs and increasing production efficiency; optimization of the cost structure; merger of pharmaceutical companies; creation of strategic alliances between companies and conclusion of agreements on joint drug development; development of drugs with targeted mechanisms of action; wide development of biotechnology, genetic engineering; The creation of personalized medicines based on the principles of «effective medicine» became the goal of a new direction — pharmacogenomics, which is the result of a combination of traditional pharmacology and biotechnology (pharmacogenomics); increase in the production and sale of generic medicines; diversification of activities of pharmaceutical companies (production of drugs for veterinary medicine, production and sale of medical equipment, participation in solving issues of health care organization, etc.); the spread of benchmarking (Benchmarking) in the work of companies, focused on the analysis of the activities of

competitors (mainly those that are leading), and the determination of the most effective directions of competitive struggle; the growth of costs and efforts of pharmaceutical companies to promote medicines to the market. In the coming years, the pharmaceutical market will continue to absorb changes that will contribute to the formation of a new economic reality in this sector of the global economy.

The participants of the Ukrainian pharmaceutical market can be divided into the following broad categories: domestic pharmaceutical manufacturers (CJSC Darnytsia Pharmaceutical Company, Arterium Corporation, Farmak JSC, Borshchagivskyi KhFZ CJSC, Zdorovya Pharmaceutical Company LLC) . « etc.), switched to production according to GMP standards; Eastern European manufacturers («KRKA», «Gedeon Richter», «Berlin-Chemie»), which have been working on the Ukrainian market for a long time, already have good indicators. reputation, positive background and quite acceptable, but at the same time largely depends on the local market; new generic companies («Aktavis», «Zentiva», «Teva», Ratiopharm, «Sandoz») are known for their flexible pricing policy and rapidly developing product ranges; innovative manufacturers («Novartis», «sanofi-aventis», «Pfizer», «AstraZeneca») develop new treatments with a broad evidence base, but also at a higher price and successfully positioned only in certain markets. They are the ones who shape today's market and its structure and influence consumers using a set of marketing tools.

Along with traditional distribution channels, vertical marketing pharmaceutical systems (VPMS) have recently gained popularity. The VMFS consists of the pharmaceutical manufacturer, wholesale pharmaceutical companies and pharmacies working together as a system. The coordination of the actions of each actor can be determined by various factors that determine the type of FMFS. It is an enterprise VMFS if all references to the distribution are owned by one of its members. In most cases, the owner is the pharmaceutical manufacturer, but it can also be a pharmaceutical intermediary. For example, OJSC Lekhim, a manufacturer of over-the-counter medicines, owns the retail network Apteka Lekhim.

Contract FMFS consists of independent pharmaceutical companies bound by contractual relations and coordinating their activity plans to jointly achieve better commercial results. It is a common practice to create contractual FMFS on the basis of granting trading privileges (most often under the auspices of production).

Among them, we can single out the franchising system, for example, the transfer of the trademark of the Hungarian factory «Richter Gedeon Rt» for the organization of a branded retail network without changing the form of ownership of its members, which contributes to the increase of the Goods for sale.

Conclusions.

The paper proposes a concept of the effectiveness of the use of public relations tools in the pharmaceutical market, which allows not only to assess the internal capabilities of the firm, but also to assess the market's reaction. In accordance with the development trend of the political and economic situation in Ukraine in combination with the prospects of the world pharmaceutical market, the main directions and focus of the development of the national pharmaceutical market are: the introduction of effective mechanisms of state control over production, the sale and advertising of pharmaceutical drugs, as well as the production and import into the

territory of Ukraine, quality medicines and medical products in the process of increasing the competitiveness of pharmaceutical products and implementing a sound pharmaceutical policy. Creation of a quality management system for the entire pharmaceutical distribution cycle by introducing requirements for good practice; improvement of the national registration system, in particular through adaptation to international standards, mainly European countries; introduction of multi-channel financing of pharmaceutical science at the expense of budgetary and extra-budgetary funds, ensuring their rational use for priority funding of competitive scientific developments of a fundamental and applied nature; implementation of a set of measures for substantiation and provision of information resources of the pharmaceutical market.

References:

1. Statistical collection «Ukraine in numbers» [Electronic resource] – Access mode: <http://www.ukr.stat.gov.ua>.
2. Gromovik B.P. Pharmaceutical logistics; red. O.V. Parcel, monograph. H.: NFaU, «Golden Pages», 2003. 241 p.
3. Balabanova L.V. Marketing: textbook. View. 3rd, revised and added. Kyiv, 2011. 543 p.
4. Voychak A.V. Marketing management/ Kyiv. KNEU, 2009. 328 p.
5. Kotler F. Marketing management / F. Kotler, K.L. Keller, A.F. Pavlenko and others. K.: Himjest Publishing House, 2008. 720 p.
6. Kudenko N.V. Strategic marketing: textbook. Kyiv: KNEU, 2012. 523 p.

Анотація. У статті доведено ефективність використання інструментів паблік рилейинз на фармацевтичному ринку, узагальнено причини, що мають деструктивний вплив на діяльність його учасників. Розроблено концепцію управління паблік рилейинз, в основу якої покладено модель оцінки конкурентноздатності фармацевтичного підприємства, представлено її графічну інтерпретацію.

Показано, що вона є підсистемою загальної системи управління фармацевтичним підприємством. Тому в основу побудови даної концепції покладено ключові властивості, притаманні системам. Доведено, що ефективність системи управління маркетингом на фармацевтичному підприємстві визначається ступенем використання інструментів паблік рилейинз в сукупності із його засобами і можливостями. Запропонована концепція дозволяє оцінити не тільки його внутрішні можливості, але й реакцію ринку на прогностичний сценарій його поведінки в конкретній ситуації.

Ключові слова: концепція, управління маркетингом, системний підхід, конкурентноздатність, потенціал маркетингу, фармацевтичне підприємство.

Статтю надіслано: 24.02.2023 р.
© Гарматюк О.В., Гуменюк А.В.

УДК 33

**ORGANIZATIONAL ENSURING THE DEVELOPMENT OF LABOR
POTENTIAL OF BUSINESS STRUCTURES AS A COMPONENT OF
STRATEGIC MANAGEMENT****ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ****Savchenko V.M. /Савченко В.М.***c.e.s., prof. / к.е.н., проф.*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2496-2525>**Kononenko L.V. / Кононенко Л.В.***c.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5698-5003>**Karnaushenko A.S. / Карнаушенко А.С.**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1813-2792>*Kherson State agrarian and economic University,**73006, 23 Stritenska Str., Kherson, Ukraine**Херсонський державний аграрно-економічний університет,**73006, вул. Стрітенська, 23, Херсон, Україна*

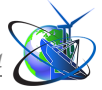
Анотація. Стаття присвячена проблемам оцінки та формування трудового потенціалу. Досліджено проблеми та перспективи формування трудового потенціалу за умови застосування перманентної освіти. Розглянуто сучасні проблеми забезпечення цілей сталого розвитку, які є наслідками Industry 4.0. Розглянуто організаційні форми та напрями перманентної освіти як складової системи розвитку трудового потенціалу. Встановлено проблеми розвитку трудового потенціалу аграрних підприємств та визначено можливі напрями їх подолання.

Ключові слова: перманентна освіта, блокчейн, цифрові компетенції, аграрна сфера, корпоративне підприємництво

Важливим структурним елементом потенціалу сучасних підприємств є трудовий потенціал. Оцінка трудового потенціалу здійснюється як за кількісними так і за якісними показниками. Більш поширеним є використання саме кількісних показників, що обумовлено їх абсолютним характером та прозорістю формування.

Розвиток трудового потенціалу відбувається, як правило, у процесі підбору кадрів, але для сучасних умов більш прийнятним є орієнтація на розробку системи заходів, що комплексно забезпечує створення умов реалізації потенціалу кожного працівника через систему мотивації, гармонізації психологічного клімату та перманентної освіти, що має відповідати стратегії підприємства та є складовою корпоративної культури.

Четверта промислова революція призводить до серйозних проблем на ринках праці. Виникають нові категорії робіт, які частково або повністю замінюють існуючі. Набір навичок працівника, які необхідні для його забезпечення достойною роботою перманентно змінюється. Це означає, що навчання стає набагато важливішим як для працівника так і для підприємства. Перманентні і швидкі інноваційні процеси відбуваються практично в усіх галузях, що постійно вимагає від працівників оновлення навичок і знань. Це

змушує більшість людей або оновлювати свої навички і вміння, або і зовсім змінювати свої професії, а це потребує перманентного, а іноді і фундаментального перенавчання [9]. Досвід успішних підприємств високорозвинених країн свідчить про необхідність перманентної внутрішньокорпоративної освіти, що системно охоплює весь трудовий персонал.

Серед проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року передбачено:

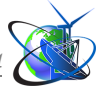
- п. 4 - забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- п. 8 - сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх [6].

Крім того, на міжнародному рівні зростає увага до проблем справедливого розподілу вигід економічного зростання, глобалізації та технічних інновацій, що супроводжується забезпеченням створення більшої кількості робочих місць кращої якості, скороченням нерівності та сприяє інклюзивній участі робочої сили. Саме це обумовлює необхідність розробки та впровадження систем формування та підвищення професійних навичок та підприємницьких навичок, забезпечення стабільних і безпечних робочих місць, зміцнення соціального захисту [1].

Програма гідної праці є цільовою основою сталого розвитку та політичного управління і сталого соціально-економічного зростання [9]. Відповідно ми вважаємо, що питання перманентної професійної освіти та набуття цифрових компетенцій є важливим не лише з точки зору необхідності розвитку трудового потенціалу суб'єкта господарювання, але і у контексті реалізації Цілей сталого розвитку.

Для суб'єктів господарювання у процесі прийняття управлінських рішень є необхідним здійснювати оцінку трудового потенціалу. Найбільш поширеними при цьому є витратний і дохідний підходи. Дохідний підхід ґрунтується на оцінці реальної вигоди щодо використання трудових ресурсів, а ефективність розглядається з двох сторін: як з позиції безпосередньо діяльності персоналу так і стосовно ефективності процесу управління формуванням та використанням трудового потенціалу. На практиці підприємствами України дохідний підхід майже не використовується, застосування ж витратного є обмеженим з огляду на недосканалість відповідних методик облікового спостереження та низьку мотивацію капіталізації витрат на розвиток трудового потенціалу.

Проблеми практики оцінки ефективності використання трудового потенціалу негативно впливають на рівень усвідомлення власниками бізнесу та менеджменту необхідності вкладання ресурсів у його розвиток. Найбільш ефективним елементом системи розвитку трудового потенціалу, що забезпечує зростання його якості, є система перманентного навчання. Цей напрям розвитку трудового потенціалу також пов'язаний із розвитком інноваційного потенціалу в межах реалізації системи чи окремих елементів корпоративного підприємництва.

Для суб'єктів, що започатковують систему організаційних заходів, спрямованих на розвиток трудового потенціалу шляхом реалізації перманентної освіти, є необхідним визначити як доцільні напрями так і ефективні організаційні форми. Також має бути визначено суб'єктів, на яких покладаються обов'язки розробки моделі внутрішньої освіти та контроль за її впровадженням та реалізацією. Відповідно до досвіду вітчизняних підприємств доцільним є створення в межах підприємницької структури адміністративного підрозділу – центру підвищення кваліфікації. Також на підприємствах, які практикують програми внутрішнього підприємництва, ці обов'язки покладають на менеджера з інноваційного розвитку.

На підставі проведеного анкетування підприємств Кіровоградської області з'ясовано, що всього 7% з обстежених підприємств здійснюють навчання персоналу на постійній основі і лише 3% - створили відповідні структурні підрозділи. Серед обстежених були як промислові підприємства, так і суб'єкти підприємницької діяльності аграрного сектору. Саме останні негативно відповідали щодо наявності системи підвищення кваліфікації та заходів спрямованих на розвиток трудового потенціалу.

Для забезпечення підвищення кваліфікації та навчання персоналу підприємства, що мають відокремлений цільовий підрозділ, як правило, співпрацюють з освітніми закладами, що позитивно впливає на ефективність цієї діяльності. Рисунком 1 наведено організаційні особливості та можливі напрями освітньої програми на базі використання цифрових технологій.

Проте, потребують оптимізації організаційні форми освітньої діяльності, зокрема стосовно можливості застосування digital – технологій.

Було проведено анкетування працівників обстежених підприємств (вибіркове – поширювалось на технологічний персонал середньої ланки, працівників маркетингової служби та відділу збуту) щодо преференцій у напрямках освітньої діяльності. Так, більше половини персоналу зазначило необхідність підвищення рівня комп'ютерної грамотності та ознайомлення із сучасним програмним забезпеченням відповідно до професійного спрямування. Одним з перспективних напрямів визначено опанування роботи з блокчейном [3].

На підставі досліджень також з'ясовано що необхідність опанування комп'ютерними технологіями обумовлена не лише професійним напрямом діяльності, але й потребою адаптації до цифрового простору в усіх сферах життя, що більш характерно як для робітничого персоналу, так і менеджменту сільськогосподарських підприємств.

Цифрова трансформація, яка є реалією Індустрії 4.0., охоплює величезну кількість процесів, взаємодій, операцій, технологічних еволюцій, змін, внутрішніх і зовнішніх факторів, галузей тощо [5]. Цифровізація докорінно змінює світ: «характер змін настільки фундаментальний, що світова історія ще не знала подібної епохи – часу як великих можливостей та соціальних благ, так і потенційних небезпек, ризиків соціальної, екологічної та особистісної деградації» [7]. Відбувається «парадоксальне поєднання грандіозного науково-технічного прогресу з наростанням кризових тенденцій екологічного,

економічного та соціального розвитку, які загрожують основам існування світової цивілізації» [4]. В Україні ці проблеми посилюються повномасштабними військовими діями. Негативною тенденцією є те, що спостерігається нерівність у можливостях долучення до опанування та використання таких здобутків цивілізації як цифрові технології відносно сільських та міських мешканців. Ця проблема обумовлює і іншу нерівність щодо перманентної освіти. Так більшість суб'єктів господарювання в аграрній сфері є малими, з низьким рівнем корпоративної культури, що обумовлює нехтування власниками та менеджментом питань розвитку трудового потенціалу.

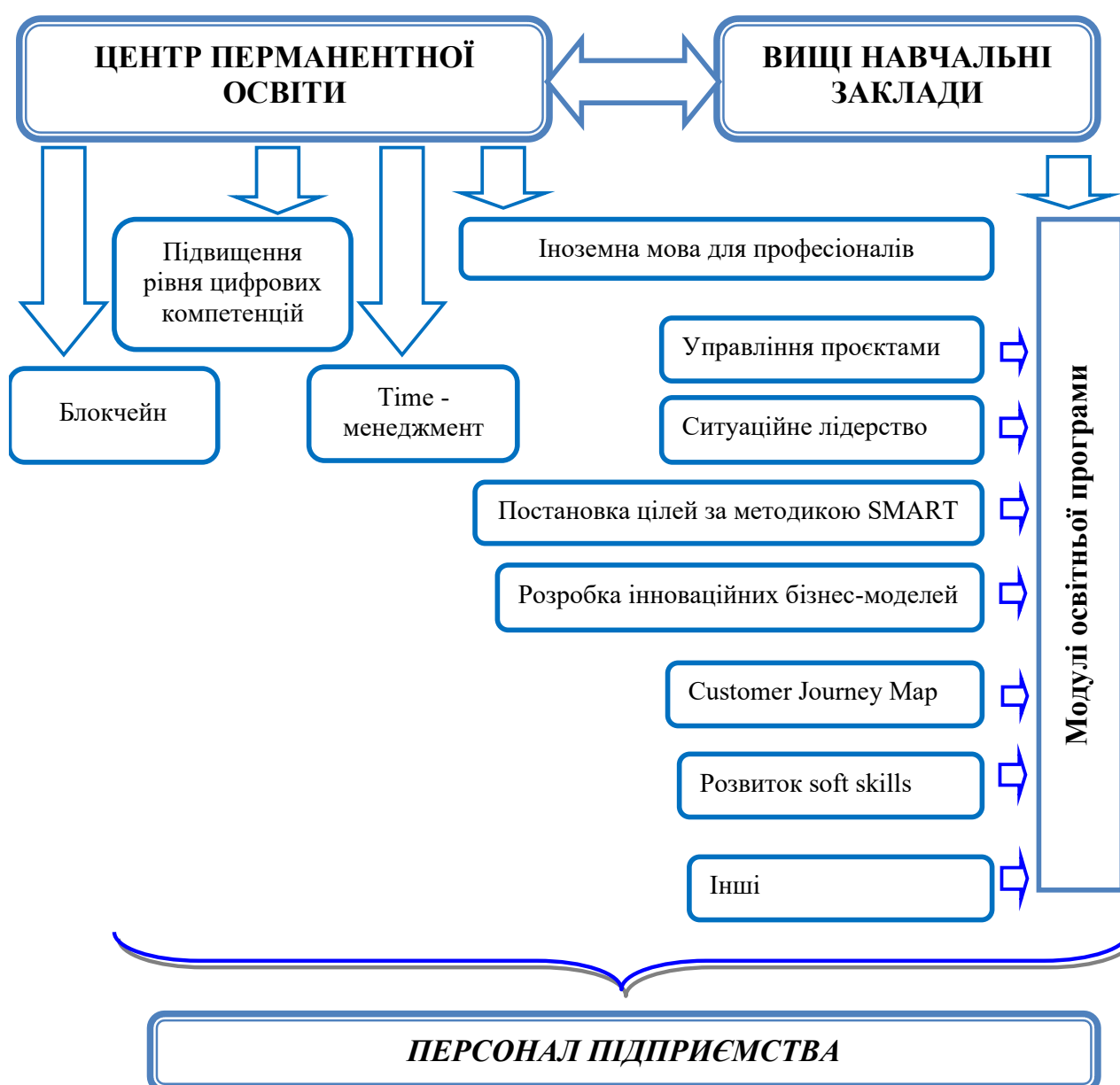

Рис. 1. Організація навчально-консультаційної діяльності закладів освіти на базі використання цифрових технологій

Розроблено авторами.

Відповідно до результатів Глобального дослідження сприйняття ризиків (GRPS) (Звіт про глобальні ризики за 2021 рік) до найбільш вірогідних ризиків наступного десятиріччя віднесені: інфекційні захворювання; поширення зброї масового ураження; екстремальні погодні умови; погіршення навколишнього середовища, яке пов'язане із діяльністю людей; концентрація цифрових потужностей; цифрова нерівність та збої у роботі ІТ-інфраструктури і кібербезпеці. Щодо найближчих двох років, то «найбільш неминучу загрозу, тобто ті події, які, найімовірніше, відбудуться....мають кризи зайнятості та забезпеченості ресурсами, які необхідні для існування, широке розчарування молоді, цифрова нерівність, економічний застій, техногенна шкода навколишньому середовищу, ерозія згуртованості суспільства та зростання кількості і масштабів терористичних атак» [5]. Це обумовлює необхідність фундаментальної перебудови постулатів світоустрою, взаємодії суспільства і природи, роботи, освіти, тощо. Відповідно розвиток трудового потенціалу є проблемою не лише суб'єктів господарювання, але і соціуму.

В умовах перманентних змін які обумовлені як процесами цифровізації, так і змінами у податковому, обліковому і правовому законодавстві, менеджмент підприємств стикається із проблемами якісного і своєчасного інформаційного забезпечення. Навіть за умови наявності офіційних веб-ресурсів суб'єкти господарювання неспроможні задовольнити свій інформаційний запит, що посилюється умовами функціонування аграрних підприємств [2]. Це стосується навіть діючих нормативно-правових актів, оскільки більшість з них потребує роз'яснень спеціалістами. Вирішення ж питань технологічного, організаційного, екологічного та інших вузькоспеціалізованих напрямів, потребує залучення широкого кола відповідних висококваліфікованих і досвідчених фахівців. У цьому зв'язку, є доцільним продовжувати державну підтримку консалтингової діяльності дорадчих служб. На нашу думку, доцільно розширити перелік дорадчих послуг, що фінансуються державою, освітніми послугами, зокрема спрямованими на формування цифрових компетенцій. Також за результатами діяльності сільськогосподарських підприємств 2022 року запроваджено мінімальний податковий платіж. При його розрахунку, на нашу думку, доцільно поряд з податками та витратами, що зменшують платіж, враховувати і документально підтверджені витрати на освітні послуги, які отримані працівниками сільськогосподарських підприємств та безпосередньо пов'язані із розвитком трудового потенціалу, зокрема в частині цифрових компетенцій.

Список використаних джерел:

1. МОТ в действии. Доклад Генерального директора Международная конференция труда 107-я сессия, 2018 год URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_629322.pdf

2. Савченко, В., & Кононенко, Л. (2022). Оптимізація функціонування малих сільськогосподарських підприємств у контексті співпраці з регіональними дорадчими службами. *Таврійський науковий вісник. Серія:*

Економіка, (14), 43-51. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.14.6>

3. Танклевська Н.С., Петренко В.С., Карнаушенко А.С. Економічна сутність та види криптовалют у світі. Бізнес-навігатор. 2017. Вип. 4–2. С. 133–138.

4. Таран-Лала О. М. Функціонування соціально-економічних систем: теорія та практика : монографія Полтава : ПУЕТ, 2016. 332 с.

5. Трансформація соціально-економічних систем в умовах викликів глобального сталого розвитку : монографія / за заг. ред. Т. В. Орехової. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2021. 448 с.

6. Цілі сталого розвитку URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/analitichni-materiali/cili-stalogo-rozvitku>

7. Шваб Клаус Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію / Переклад Н. Климчук. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 416 с.

8. Fisk P. Education 4.0 ... the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life URL: <https://www.peterfisk.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together/>

9. Partnerships and Field Support. International Labour Organization URL: <http://www.ilo.org/pardev/lang--en/index.htm>

Abstract. The article is devoted to the problems of assessment and formation of labor potential. The problems and prospects of the formation of labor potential under the condition of applying permanent education are studied. The current problems of ensuring the goals of sustainable development, which are the consequences of Industry 4.0, are considered. The organizational forms and directions of permanent education as a component of the labor potential development system are considered. The problems of the development of the labor potential of agrarian enterprises have been identified and the possible ways to overcome them have been determined.

Key words: permanent education, blockchain, digital competences, agrarian sphere, corporate entrepreneurship

Стаття надіслана: 21.02.2023 р.

© Савченко В.М., Кононенко Л.В., Карнаушенко А.С.

УДК: 351.74+343.16]: 174.9

BENEVOLENCE OF A LAW ENFORCEMENT OFFICER: THEORETICAL BASIS**ДОБРОЧЕСНІСТЬ СПІВРОБІТНИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ:
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ****Rysmenna O. / Письменна О.П.***k.yu.s., dots. / к.ю.н., доцент.*

ORCID: 0000-0002-7310-2281

*Vasyl Stus Donetsk National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsa
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця*

Анотація. У статті розглядається доброчесність як інструмент управління правоохоронними органами та як «нова філософія» для співробітників правоохоронних органів в боротьбі із корупцією. З'ясовується доброчесність в багатогранного теоретичного підходу у розумінні феномену «доброчесність».

Ключові слова: доброчесність, принцип доброчесності, правоохоронні органи, адміністративні процедури, адміністративно-правове забезпечення, працівники правоохоронних органів, персонал, публічна служба, корупція.

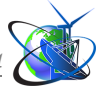
Вступ. Доброчесність включає всі сторони моральності та, по суті, є трансформацією добра в професійну етичну сферу. Поєднання моральності та добра дає можливість окреслити площину доброчесності особи, яка здійснює функції держави, зокрема: компетентність, вимогливість до себе, безкорисливість, чесність, твердість, сумлінність [1].

Доброчесність як самостійне соціально-правове явище та характеристика правової дійсності може існувати у трьох системах: 1) індивідуальній – доброчесність державного службовця, працівника правоохоронного органу; 2) інституційній – вимір доброчесності в окремій публічній сфері, підданій корупційному впливу чи конфлікту інтересів; 3) надінституційній (антикорупційна системи держави) – механізм міжсистемної комунікації, що забезпечує не сприйняття та подолання недоброчесних проявів на всіх рівнях.

Основний текст. Філософські витоки сучасного розуміння категорії доброчесність зароджені глибоко в таких засадничих світоглядних феноменах як добро, мораль, справедливість. Ще у словах Арістотеля, доброчесність людини відображає склад її душі [2]. За Арістотелем існує два види чесності (доброчесності): діаноетична (інтелектуальна) та етична (що визначає доброчесний спосіб життя). Перша – філос. (теор.) мудрість (*sophia*) та практ. мудрість, розсудливість (*phronesis*), які набуваються шляхом навчання. Друга – чесноти волі, характеру, які набуваються через виховання [2; 3].

Інший видатний філософ І. Кант стверджує, що вчення про доброчесність обумовлюється законами внутрішньої природи людини, яку необхідно навчити правилам власного вдосконалення як мети, щастя, іншого як мети [4].

С. Глущенко міркує, що доброчесність охоплює такі категорії, як добро і чесність. Добро є етичною категорією, за якою здійснюється позитивне оцінювання певної поведінки, явища чи події; це благо, моральне, правильне, стверджувальне, позитивний початок; добро покликане на протистояння злу,

поганому, руйнівному й негативному. Чесність розуміється як одна з основних граней людських чеснот, що відображає обов'язкову вимогу моральності; чесність – це вміння визнавати неправоту, здатність ніколи не виправдовуватися, бути щирим у будь-якій ситуації [5].

Доброчесність формується в процесі життєвого досвіду як елемент свідомості людини. Вплив на чесну поведінку зумовлюють фактори соціального середовища, внутрішніх переконань та почуттів, нав'язаних образів справедливості, добра та зла.

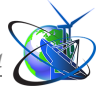
Психологічний підтекст феномену доброчесності поєднаний складними свідомими та інтелектуальними процесами, які на той чи інший момент часу формують у людини як соціальної істоти певну властивість поведінки. Оскільки морфологічно доброчесність є поєднанням слів «добро» і «чесність», її результат – це вчинки та дії, які приносять користь іншим людям та суспільству в цілому. Слід погодитись із В.В. Стасенко, що досягнення доброчесності у правовому суспільстві є побудова відповідального суспільства, громадський запит на високі стандарти життя, що реалізується формуванням стабільних взаємовідносин і напрацюванням професійної репутації [6, с. 73].

В етиці доброчесною вважається людина, котра керується не своїми власними благами, вигодами, а підпорядковується гуманності, порядності, справедливості [7].

Цікавим є аналіз Г. М. Брославської, яка приходить до думки, що існували філософські школи поглядів на доброчесність. Англійські філософи Джеремі Бентам та Джордж Мур вважали, що доброчесність – це протилежність корисливості, це обов'язок, а німецький філософ Густав Радбрух називав доброчесність позитивною моральною властивістю, високою моральністю конкретної людини. Питання доброчесності вивчали та відобразили у своїх працях вітчизняні науковці: Л. Прудіус, Л. Курочка, І. Федорович, Т. Семків, Л. Зуєва, С. Глущенко тощо [8, с. 13].

Розглядаючи доброчесність як психологічно-вольова та соціальна якість поведінки і мислення людини, є складним морально-етичним, культурним та психологічним феноменом, який має широку сферу застосування, не виключенням якої є оцінка діяльності людини у сфері забезпечення правопорядку.

Чесність та корупція – це свого роду антиподи. З позиції моралі корупція містить такі аморальні елементи: по-перше, порушення закону, що проявляється у недотриманні договору публічною особою з державою. Таким чином, особа не виконує моральний обов'язок діяти у відповідності з приписами легітимної влади; по-друге, скоєння загальносуспільної шкоди, тобто, порушення приписів легітимної влади, що видані для захисту і розвитку спільного добра суспільства. Метою корупційного діяння є не спільне добро, а особиста вигода представника; по-третє, втрата суспільного балансу розподілу благ, тобто, в результаті корупційних дій страждає розподільча справедливість і особа збагачується за рахунок інших членів суспільства; по-четверте, обман, який проявляється у приховуванні неправдивих дій чи надання таким діям видимості законності [9, с. 25].

З іншого боку, доброчесність правоохоронців має індивідуальне підґрунтя, оскільки базується на індивідуальній поведінці публічної особи. Остання, в свою чергу, формується через сприйняття, ставлення, традиції, прийняту в організації практику та соціальні норми [9, с. 18]. Таким чином, об'єктивним чинником становлення доброчесності у сфері правоохоронної діяльності є соціокультурне середовище життя особи, пов'язане, в тому числі, із менталітетом та історичними подіями.

Категорія «доброчесність» особи як мірило якості антикорупційної публічної служби – це трансформація добра, справедливості, чесності в площину функціональних обов'язків, в результаті чого, офіційна публічна особа, державний службовець набуває ознак компетенційності, самовмотивованості, безкорисливості, чесності, системності та сумлінності виконання визначених законом обов'язків [5].

Доброчесність може застосовуватись як стосовно окремої особи, так і у питанні ефективності усієї адміністративно-правової діяльності.

Значення доброчесності для підтримки стабільності управління правоохоронними органами є одним із ключових аспектів, що відмічається в низці міжнародних настанов з питань державного управління.

Зміст категорії «доброчесність» в правовому та доктринальному підходах досить різниться, що вносить суттєву складність в механізм адміністративно-правового втілення елементів доброчесності в правоохоронній сфері. Єдиним визначенням дефініції, яка міститься в Законі України «Про державну службу» в принцип доброчесності вкладають дві ознаки:

перша – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів;

друга – відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень [11].

У правовій літературі зустрічається значно ширше розуміння доброчесності, ніж в положеннях закону. Наприклад, А. Кулібаба у доброчесність включає: етично-правову складову професійно-соціальної діяльності суддів, межу і спосіб поведінки судді, що базується на дотриманні етичних принципів і правил поведінки, шанобливому ставленні до громадян та чесності у способі власного життя, виконанні своїх професійних обов'язків та розпорядженні ресурсами держави [12, с. 216]. С. В. Глущенко доброчесність трактує як морально- етичний фундамент діяльності, який визначає межу і спосіб поведінки, що має ґрунтуватися на принципах добровідносин із громадянами, суспільством та державою, а також чесності у способі життя, виконанні професійних обов'язків та розпорядженні матеріальними ресурсами [13, с. 78].

Кладченко А. О. вважає, що під поняттям доброчесності слід розуміти поєднання високих етичних норм з певною корпоративною поведінкою та правилами державного службовця, що в умовах боротьби із запобігання корупційним проявам стане запорукою ефективної державної політики і норм поведінки у суспільстві [14, с. 10]

В американській системі державного управління, доброчесність також

розглядають як спосіб контролю публічних цінностей [15], що за змістом охоплює найширше коло відносин, на які поширюється засада доброчесності в сфері публічного права. З цього таки можна стверджувати що професійна чесність працівників правоохоронних органів – це засіб контролю публічних цінностей у сфері забезпечення правопорядку та безпеки, забезпечення та охорони прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб.

Для Л. Курочки доброчесність варто оцінювати за багатьма параметрами (наприклад чесність, прозорість, підзвітність, відданість справі тощо) [16, с. 70].

Іншим за змістом є термін «доброчесність», запропонований В. Федорович, як фундаментальна категорія науки, етики, що відображає суб'єктивну форму моралі та означає результат виявлення в поведінці особистості певних стійких позитивних моральних якостей, доброчесність державної влади може в найбільш загальному вигляді означати високоморальну характеристику її представників, діяльність яких спрямовується на досягнення добра (блага) як для кожної окремої людини, так і для суспільства в цілому [17 с. 16].

Висновок. Трансформація доброчесності у професійну чесність публічної особи (співробітника правоохоронних органів) відбувається в результаті: неупередженості, забезпечення превалювання професійних (посадових, публічних) цінностей над приватними інтересами; захисту публічних інтересів та підтримки авторитету органів публічної влади; запобігання корупції; формування толерантності, ввічливості як при виконанні службових обов'язків так і поза ними. Отже, доброчесність – система морально-етичних якостей особи, що трансформується у поведінковому моделі в результаті свідомої, розумово-психологічної діяльності та відображає суб'єктивне відношення до суспільних цінностей.

Література

1. Глущенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті кваліфікаційного оцінювання суддів? Закон і бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/125930-scho_rozumiti_pid_profesiynoyu_etikoyu_ta_dobrochesnistyu_v_.html.
2. Арістотель. Нікомахова етика. Пер. В. Ставнюк. К., Аквілон- Плюс, 2002. 480 с.
3. Політична енциклопедія. Ін-т політ. і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса; Гол. ред. Ю. Левенець. К., Парламентське в-во, 2011. С. 39-40. URL: <http://litopys.org.ua/rizne/aristotle.htm>
4. Кант И. Собрание сочинений в восьми томах. Том 1. Иммануил Кант (Immanuel Kant). Под общей редакцией А.В. Гульги. URL: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/K/KANT_Immanuil/_Kant_I..html#0011
5. Глущенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті кваліфікаційного оцінювання суддів?. Журнал «Закон і Бізнес», 2016. URL: https://zib.com.ua/ua/125930-scho_rozumiti_pid_profesiynoyu_etikoyu_ta_dobrochesnistyu_v_.html
6. Стасенко В.В. Доброчесність – категорія філософська. Академічна

добročесність: виклики сучасності. Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1 – 13.10.2018). Варшава, 2018. 162 с.

7. Поняття доброчесності в етиці : відомості із електронного журналу «Етика сьогодні». URL: <http://www.etica.in.ua/ponyattya-dobrochesnosti-v-etitsi/>

8. Брославська Г. М., Брославська Г. М. Доброчесність повинна бути у всьому. Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1 – 13.10.2018). Варшава, 2018. 162 с.

9. Яремін І.І. Аспекти етичних правил поведінки публічних службовців: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: ІФОЦППК, 2016. 68 с. URL: <https://ifocppk.jimdo.com/app/download/9170412184=1507121959&mobile=1>

10. Ефективне врядування та виховання доброчесності у секторі безпеки та оборони: Освітня дисципліна програми виховання доброчесності НАТО, 2016. URL: <http://buildingintegrity.hq.nato.int>

11. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/889-19>

12. Кулібаба А. Поняття доброчесності як ключовий критерій у процесі добору на посаду суддів. Підприємництво, господарство і право. 2018. №. 2. С. 212-218.

13. Глущенко С. В. Новели судової реформи: поняття професійної етики та доброчесності в контексті кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді). Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 6. С. 70-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_6_7

14. Кладченко А. О. Правові засади впровадження інституту доброчесності в Україні. Jurnal Juridic national: Teorie si Practica. 2016. № 6 (22). Р. 9–11.

15. Гьялт де Грааф, Цегер ван дер Вал. Контроль публічних цінностей, що конфліктують між собою: Врядування на основі доброчесності та ефективності. Американський огляд державного управління, 2010, С. 623–640.

16. Курочка Л. Принципи державної служби в Україні: сучасні підходи. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 3. С. 66-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2012_3_11

17. Федорович В. Загальнотеоретичні підходи до визначення недоброчесної поведінки судді в системі загальнодержавних заходів протидії корупції. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/3/part_2/3.pdf

Abstract. The article examines integrity as a tool of law enforcement management and as a "new philosophy" for law enforcement officials in the fight against corruption. Virtue is clarified in a multifaceted approach in understanding the phenomenon of "virtue".

Key words: integrity, principle of integrity, law enforcement agencies, administrative procedures, administrative and legal support, law enforcement officers, personnel, public service, corruption.

УДК: 342.98:35.08](477)

**PUBLIC SERVICE IN THE LAW ENFORCEMENT SPHERE OF UKRAINE
ПУБЛІЧНА СЛУЖБА У ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ****Hrutsenko Yu. / Грущенко Ю.І.***Armed Forces of Ukraine, major**Збройні сили України**Ukraine, Odessa*

У статті зазначено необхідність послідовного вдосконалення системи, організаційної структури та компетенції публічної служби у правоохоронній сфері України органів, корегування законодавчих й організаційно-управлінських засад їх функціонування.

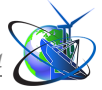
Ключові слова: публічна служба, публічна служба у правоохоронній сфері України, принцип верховенство права, європейський та євроатлантичний курс, правоохоронна сфера, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність.

Вступ.

Переосмислення теоретичних засад публічної служби в правоохоронній сфері України спонукають як задекларовані в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС європейські прагнення нашої держави, так і нещодавно закріплені в Конституції України «європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». Водночас питання якісного адміністративно-правового регулювання кадрового забезпечення проходження публічної служби, особливості просування по службі, професійної підготовки персоналу правоохоронних органів, визначення критеріїв оцінювання відповідної діяльності досі не охоплено вкрай необхідним науковим осмисленням. «викликали до життя низку факторів протидії розгортанню новітнім ліберальним тенденціям» [1, с. 70].

Основний текст.

Виникає потреба в проведенні актуальних наукових досліджень та імплементації положень міжнародно-правових договорів ставляться нові вимоги до послідовного вдосконалення системи, організаційної структури та компетенції правоохоронних органів, корегування законодавчих й організаційно-управлінських засад їх функціонування. Додатково актуалізує це питання практичний аспект означеної проблеми. По-перше, у законодавстві відсутнє визначення поняття «**публічна служба в правоохоронній сфері**» чи синонімів цього терміна (наприклад, «**державна правоохоронна служба**», «**публічна правоохоронна служба**», «**правоохоронна служба**» тощо). Зокрема, В. Литвиненко звертає увагу на те, що поняття «**державна правоохоронна служба**», так само як і супутні категорії до них учений відносить такі, як «**правоохоронна система**», «**правоохоронні органи**», «**правоохоронна діяльність**», не визначені в чинному законодавстві [2]. Разом з тим дослідник безпосередньо не формулює дефініції поняття «**державна правоохоронна служба**». По-друге, на сьогодні триває адміністративна реформа інституту публічної служби та правоохоронної сфери, вдале звершення якої не може бути досягнутим без однозначного розуміння публічної служби в правоохоронній сфері. По-третє, слід зважати на те, що публічна служба в правоохоронній сфері

безпосередньо пов'язана зі забезпеченням публічної безпеки та порядку, що, як ми вже зазначали на початку цього підрозділу, вважають завданням, яке має пріоритетне значення в системі завдань, що стоять перед державними органами нашої держави.

Водночас О. Батраченко зазначає, високий рівень злочинності, економічна нестабільність та інші негативні фактори свідчать про те, що вказану проблему держава розв'язує неефективно [3, с. 13], що підтверджує потребу в з'ясуванні сутнісного змісту публічної служби в правоохоронній сфері України на підставі чого в подальшому можна буде сформулювати рекомендації щодо адміністративно-правового регулювання функціонування цієї служби в сучасних умовах.

Деякі вчені цілком слушно констатують, що будь-який вид державної служби, передусім її адміністративно-правовий статус є похідним від функцій того органу, де вона передбачається. Водночас привертає увагу й інша закономірність: функції державного органу є похідними від функції держави, яку вони певною мірою та у відповідних межах здійснюють.

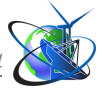
Сутність правоохоронної сфери, як соціально-правового явища вчені розкривають, як відносно самостійний елемент правової дійсності [4, с. 9], правову форму руху соціальної матерії, а також як одну з найважливіших підсистем охоронної сфери життєдіяльності суспільства, де «за допомогою специфічних правових інститутів, форм і методів забезпечується функціонування держави та її інститутів, регулювання й захист суспільних відносин і соціальної якості – фізичної та духовної – особистості, соціальних груп і суспільства загалом від впливу на них небажаних з точки зору суспільства явищ і процесів». Слід погодитися з тим, що правоохоронна сфера є однією з найважливіших у функціонуванні суспільства та наближенні його до громадянського [6, с. 22].

Аналіз структури правоохоронної сфери за М. Мушинським, це система явищ, процесів й інститутів, долучених до реалізації правоохоронної функції держави та охоронної функції права. До неї вчений відносить такі елементи:

- 1) правоохоронна система (статичний елемент);
- 2) діяльність державних органів, що має правоохоронний вектор (динамічний елемент);
- 3) інституційно-функціональна частина правоохоронної сфери [4, с. 9, 17–19].

Зазначений підхід, на нашу думку, є дещо дискусійним, адже в загальному контексті правоохоронна система – це складова правової системи, яка охоплює також систему державних органів, а безпосередньо правоохоронна система – систему правоохоронних органів та публічну службу у відповідній сфері О. Головка [7, с. 56]. Водночас відповідний підхід можна вважати теоретично допустимим, якщо розглядати поділ компонентів як гранично умовний поділ, оскільки дозволяє розглянути різні аспекти (динамічні, статичні та інституційно-функціональні) правоохоронної сфери.

На підставі проведеного аналізу можна дійти висновку, що структура правоохоронної сфери юридичної дійсності складається з наступних компонентів:

а) правоохоронна система;

б) діяльність публічних органів влади, що має правоохоронний вектор. Те, що діяльність відповідних органів означена так званим правоохоронним вектором, засвідчує виконання цими органами правоохоронної діяльності;

в) інституційно-функціональна частина правоохоронної сфери.

Отже, правоохоронна сфера України є особливим соціально-правовим феноменом, що становить окремий дійсний структурний елемент правової реальності, а також пріоритетну підсистему охоронної сфери життєдіяльності людини та громадянина, українського суспільства й держави, у якій за допомогою сукупності спеціальних засобів, форм і методів суб'єкти публічної адміністрації в результаті функціонування публічної служби, уповноваженої діяти у відповідній сфері, уможливають належне функціонування держави в межах встановленого правопорядку, легально запобігаючи та протидіючи різним суспільно шкідливим і суспільно небезпечним явищам.

Так, К. Мельник визначає поняття «*правоохоронна служба*», як вид державної служби, що становить професійну діяльність громадян України, які обіймають посади в правоохоронних органах відносно практичного виконання завдань і функцій держави, спрямованих на захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства й держави від злочинних та інших протиправних посягань [8, с. 5]. Подібним чином тлумачить наведений термін український учений у галузі публічного управління Р. Ботвінов, зазначаючи, що вказаний вид служби – це професійна службова діяльність громадян у правоохоронних органах, служба в установах, що здійснюють функції із забезпечення безпеки, законності та правопорядку, боротьби зі злочинністю, захисту прав і свобод людини та громадянина [9, с. 91, 95]. В. Шакур також вважає, що правоохоронна служба – державна служба, котра є «професійною службовою діяльністю громадян на посадах правоохоронної служби в державних органах, службах і установах, які здійснюють функції з забезпечення безпеки, законності та правопорядку, боротьби зі злочинністю, захисту прав і свобод людини та громадянина» [10, с. 8]. Тому можна стверджувати, що вчені однаково розуміють публічну службу в правоохоронній сфері як окремий вид публічної служби, професійної діяльності громадян на посадах державного органу. Водночас науковці пов'язують цю службу виключно з державною службою.

Висновок.

На основі викладеного можливо стверджувати, що публічна служба в правоохоронній сфері України – це адміністративно-правовий інститут підгалузі публічної служби, який у практичній дійсності об'єктивується в особливій та безперервній, неупередженій професійній діяльності громадян України, наділених належним рівнем службової правосуб'єктності, на посадах у правоохоронних органах України з приводу реалізації в інтересах держави та суспільства посадових завдань щодо належного підтримання функціонування цих державних органів та виконання функцій цих органів на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Список використаних джерел

1. П. Комірчий. Публічна служба в правоохоронній сфері та правоохоронна функція держави. Юридичний бюлетень. 2018. Вип. 7. Ч. 2. С. 69–76.
2. В. Литвиненко. Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України. Наукові праці МАУП. 2017. № 1. С. 7–16. (Серія «Юридичні науки»).
3. О. Батраченко. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 218 с.
4. М. Мушинский. Эффективность законодательства в правоохранительной сфере и механизм ее обеспечения: теоретико-правовой аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. СПб., 2003. 25 с.
5. А. Числов. Профессиональная правоохранительная деятельность (теоретико-правовое исследование) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. СПб., 2000. 372 с.
6. В. Полярна, В. Рябець. Європейські практики надання електронних послуг в правоохоронній діяльності та перспективи їх впровадження в Україні : наук.-дослід. робота / наук. кер. С. А. Чукут. Київ : КПП, 2017. 36 с.
7. О. Головка. До витоків розуміння правоохоронної функції держави. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. круглого столу (Харків, 27 жовт. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 56–59.
8. К. Мельник. Трудові правовідносини службовців правоохоронних органів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2011. 34 с.
9. Р. Ботвінов. Типологізація державної служби: термінологічна полеміка. Аспекти публічного управління. 2016. № 35–36 (9–10). С. 91–98. doi: 10.15421/152016854.
10. В. Шакун. Коли фінансування міліції набуває кримінологічних ознак. Голос України. 2003. № 175. С. 8.

Abstract. The article states the need for consistent improvement of the system, organizational structure and competence of public service in the law enforcement sphere of Ukraine, correction of the legislative and organizational and management principles of their functioning.

Key words: public service, public service in the law enforcement sphere of Ukraine, rule of law principle, European and Euro-Atlantic course, law enforcement sphere, law enforcement agencies, law enforcement activity.

CONTENTS

Innovative economics and management

- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-002> 3
ACCOUNTING POLICY OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES
IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION OF POWER AND
REFORM OF THE ACCOUNTING SYSTEM
Smirnova I.V., Smirnova N.V.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-003> 9
EVOLUTION OF INTERNATIONAL TRADE IN THE LIGHT
OF THE WAR IN UKRAINE
Jitaru Dorina,
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-006> 18
FINANCIAL SUPPORT OF THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE
Demianchuk O.I., Borkoniuk O.O.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-029> 25
DEFINITION AND FORMATION OF CORPORATE SOCIAL
RESPONSIBILITY IN UKRAINE
Kozmuk N.I.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-032> 31
THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE
FORMATION OF THE MODERN ECONOMIC MODEL
Shilo Zh.S.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-054> 37
PROBLEM SITUATIONS IN THE PROVISION OF SAFETY
RECREATION SERVICES AND THE WAYS OF THEIR SOLUTION
Kalmykova I.S.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-057> 42
EFFICIENCY OF QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS OF RETAIL
ENTERPRISES
Zaharchenko P.V., Samoilenko A.A., Kulik A.V.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-058> 53
ANALYSIS OF THE LEVEL OF FINANCIAL SECURITY OF
COMMERCIAL BANKS
Martyniuk O.V., Demianchuk O.I.

http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-066	62
MODERN PRACTICE OF APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE BANKING FIELD	
<i>Kravchenko V.P.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-070	68
MANAGEMENT OF ADVERTISING OF PHARMACEUTICAL BRANDS	
<i>Podzihun S.M. / Подзігун С.М.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-071	74
UKRAINIAN RETAIL MARKET: MAIN DEVELOPMENT TRENDS	
<i>Averkyna M.F., Soltys-Sholudko N. V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-077	79
SERVICE ACTIVITIES IN THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS	
<i>Onyshchuk N.V., Postova V.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-081	83
BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN INNOVATIVE DEVELOPMENT	
<i>Kachula S.V., Khalatur S. M., Tsykal M. M., Kovalchuk O. L.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-082	88
DEVELOPMENT OF A NEW MODEL OF MIST	
<i>Starovoi O.Y., Zhuravska N.Y.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-119	94
OFFSHORIZATION AS A KEY MECHANISM OF SHADOW BUSINESS OPERATIONS	
<i>Chernytska T.V., Kharlov V.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-121	102
INTERCONNECTION OF THE ECONOMIC GROWTH CONCEPTS WITH INTERNATIONAL TECHNOLOGY TRANSFER	
<i>Kohut M.V.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-122	112
THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF PUBLIC RELATIONS TOOLS IN THE PHARMACEUTICAL MARKET	
<i>Humeniuk A., Garmatiuk O.</i>	
http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-127	117
ORGANIZATIONAL ENSURING THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL OF BUSINESS STRUCTURES AS A COMPONENT OF STRATEGIC MANAGEMENT	
<i>Savchenko V.M., Kononenko L.V., Karnaushenko A.S.</i>	

Innovative approaches in jurisprudence

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-031>

123

BENEVOLENCE OF A LAW ENFORCEMENT OFFICER:
THEORETICAL BASIS

Pysmenna O.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-034>

128

PUBLIC SERVICE IN THE LAW ENFORCEMENT SPHERE OF UKRAINE

Hrutsenko Yu.

International periodic scientific journal

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

**Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien**

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 87.25)

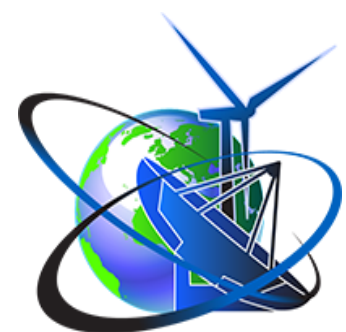
***Issue №25
Part 4
February 2023***

Development of the original layout - Sergeieva&Co

Signed: February 28, 2023

Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe
e-mail: editor@modern techno.de
site: www.modern techno.de

Articles published in the author's edition

www.moderntechno.de

e-mail: editor@moderntechno.de